

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA STAVNSBAAND TIL VORE DAGE
SKILDRINGER AF NORDSJÆLLANDS KULTURHISTORIE
ANDET BIND

HANDEL, HAANDVÆRK, FISKERI

UDGIVET AF
ANDERS UHRSKOV

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND
AARBOG FOR 1939

HANDEL, HAANDVÆRK, FISKERI

FRA STAVNSBAAND TIL VORE DAGE

SKILDRINGER AF NORDSJÆLLANDS
KULTURHISTORIE

ANDET BIND

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND
AARBOG FOR 1939

HANDEL, HAANDVÆRK, FISKERI

UDGIVET AF
ANDERS UHRSKOV

GYLDENDALSKE BOGHANDEL NORDISK FORLAG
KØBENHAVN 1939

FREDERIKSBORG AMTS AVIS' BOGTRYKKERI

FORORD

MENS DETTE VÆRKS første Bind omhandlede Landbrugets Forhold, bringer nærværende Bog en Række Skildringer af Handel, Haandværk og Fiskeri. Det er væsentlig den gamle Landsbykultur, der belyses, men der kastes ogsaa Strejflys ind over Byernes Liv.

Det havde været mit Haab, at Behandlingen af det egentlige Næringsliv kunde være blevet afsluttet i dette Bind. Det viser sig imidlertid umuligt, da Pladsen er for lille. Forskellige Skildringer — bl. a. af Kulsvierlivet — vil derfor først fremkomme i tredje og sidste Bind *Fra Land og By*.

Med Hensyn til Billedstoffet skylder jeg to Mænd Tak. Museumsdirektør *Knud Klem* har fra *Handels- og Søfartsmuseet* paa Kronborg laant mig Billederne fra det gamle Helsingør og meddelt mig Stoffet til Underskrifterne. *Hillerød-Billederne* er udlaant af *Hillerød Folkebibliotek*, hvis Billedsamling for Størstedelen er tilvejebragt af *Graver I. Blomberg*, der ogsaa har indsamlet en fyldig Række Oplysninger til hver enkelt af dem. Jeg bringer de to Herrer min bedste Tak, ligesom jeg takker alle dem, der skriftlig eller mundtlig har hjulpet mig med Tilvejebringelse af Stoffet til denne Bog.

Anders Uhrskov.

SAMFÆRDELSE

KØRSEL I første Bind er der givet en Række Skildringer af Landbrugets Forhold fra Stavnsbaandets Tid til vore Dage. Det gjaldt i de svundne Tider — som det gælder endnu — at for at klare Udgifterne maatte Landmanden have noget at sælge. Handel staar derfor i den nøjeste Forbindelse med Landbrugserhvervet. Men for at Handel kan ske, maa Samfærdsel kunne finde Sted. Det er derfor naturligt at begynde dette Bind med en Række Skildringer af Kørsel i gamle Dage.

Naar man kørte til Byen med Varer, var det ikke alene et Arbejde, man udførte, det var ogsaa en Fornøjelse, man havde. Fornøjelsen laa i den raske Kørsel, Hvilet i Kroerne og de andre Oplevelser, som Tilfældet kunde byde. Det blev en mangfoldig Række af brogede Oplevelser, Nordsjællanderne havde paa disse mange Ture til København eller nærmeste Købstad. Der var meget at fortælle og drøfte, naar man var vendt hjem. Adskillige Beretninger gik i Arv fra Slægt til Slægt. I det følgende skal gengives nogle af de mest typiske. Vi begynder med at gengive en trykt. Den er netop hundrede Aar gammel.

I *Sjællandsposten eller Nestved og Callundborg-Ugeblad*, 1. Aargang, Nr. 6, 19. Januar 1839, findes en Artikel, der staar som Spids og formentlig er skrevet af Bladets Redaktør M. Goldschmidt.

Artiklen, der har en særlig Interesse for Nordsjælland, lyder saaledes:

Et Eventyr med Kulsvierne

Hvo af vore Læsere har ikke hørt tale om Kulsvierne? Hvo forbinder ikke med dette Navn Begre-

bet om en ucultiveret, lidenskabelig og voldsom Menneskeklasse? Og i Sandhed! de Helte, der ere udgaaede fra deres Midte, synes at kunne hjemle en saadan ilde Mening, skjøndt ogsaa Kulsvierne i den senere Tid have tilladt Civilisationen at komme dem nærmere end »tre Skridt fra Livet«, og som Følge deraf ere blevne noget fredsommeligere og roligere stemte. Men for ti eller tyve Aar siden vare de meget slemme Mennesker, og at komme i Kast med dem var omtrent det samme som at blive pryglet halv tildøede eller om muligt underkastet en endnu større Ulykke. Vare de velhavende, saa kjendte deres Overmod og ubændige Trods ingen Grændser, og vare de fattige, saa gjorde denne Fattigdom dem endnu mere onskabsfulde. Vi erindre at have hørt af en af vore Bekjendte, at han engang paa Veien fra Frederiksborg til København, omtrent en Miil fra sidstnævnte Stad, i et Selskab af flere Personer mødte én Kulsvier paa en elendig Karre og med ligesaa elendige Heste. Haaret hang filtret og uredt ned om Ørene, Ansigtet var forkradset og opsvulmet og hans Klæder lasede og pjaltede. Det tilkom ham at kjøre af Veien, men i dets Sted dreiede han sin Vogn tversover Sporret, uden at betænke, at han tilligemed sin Karre og dens jammerlige Krikker kunde kastes i Grøften, saasnart det blot maatte behage de Reisende. Disse lode imidlertid deres Kudsk dreie af, og, da nu Kulsvieren saae, at han aldeles intet kunde udrette, rakte han Tunge af de Reisende, »og det en Tunge,« tilføier vor Hjemmel, »der i Længde og Bredde ikke gav en Oxetunge Meget efter.« — Naar Kulsvierne om Natten førte deres Kul til Kjøbenhavn, pleiede de ofte at anholde de Vogne, de mødte, og for Morskabs Skyld gjennempryggle Passagererne paa disse, og derfor gik ogsaa almindeligt det Ord, at Kulsvierne kjørte deres

Kul tiltorvs med fem Vognkjæppe, nemlig med de fire under Fjællene og den femte i Haanden, for derved at tractere de Reisende. At de ikke engang respecterede Postvognene, vil man kunne see af efterstaaende Fortælling, der af en paalidelig Mand er blevet os meddelt:

»Jeg skulde i uopsættelige Forretninger til Frederiksberg«, fortæller han, »og helst saa hurtig som muligt, hvorfor jeg tog en med fire Heste forspændt Postvogn og kørte fra Kjøbenhavn om Aftenen Kl. 10. Det var en klar, maanelys Sommernat, hvilket var mig meget behageligt, men desto mere ukjærkomment for min Postillon, der allerede da vi kørte ud af Nørreport yttrede det Ønske, at det maatte være noget mere mørkt i Veiret. Naturligvis spurgte jeg om Aarsagen til dette underlige Ønske og erfarede da til min ikkun ringe Opbyggelse, at han frygtede for, at Kulsvierne skulde kjende ham og prygle ham dygtigt, hvilket de i det sidste Aar regelmæssig pleiede at gjøre, saa ofte de mødte ham, fordi han for to Aar siden engang i Følge med nogle andre Postvogne ikke var kjørt af Veien for dem og derfor havde paadraget sig deres Had. Jeg meente imidlertid, at de vel maatte lade ham fare i Fred, naar han blæste i Hornet, men Jost (dette var Postillonens Navn) rystede paa Hovedet og sagde, at det turde han ikke, »for saa sloge de ham reent ihjel.« Under denne Samtale var vi kommet til Svinget ved Rudersdal, hvor et langt Vogntog kom os imøde. »Naa, der er Kulsvierne,« sagde Jost; »bøi Dem nu godt tilside og lad det saa gaa i Guds Navn!« Da vi naaede den første Vogn, lød det: »Er det dig, Jost?« — Jost svarede ikke, men kørte til. Derpaa faldt et tungt Slag hen over Agestolen, og jeg fulgte derfor hurtigt Josts Advarsel og bøiede mig godt til Siden. Det var den femte [Vognkjæp, hvormed Kulsvierne hamrede løs

bibragte mig med sin Knippel et føleligt Slag over den venstre Arm. Men nu forgik ogsaa Taalmodigheden mig, jeg holdt et Øieblik stille og slog ham med min Firehestepidsk om Ørene, saa det kladskede efter, og kjørte derefter rask til; men ulykkeligvis var hans Vogn kommen vor for nær, de grebe nu fat i hinanden og hans mindre Kjoretøi blev af vort større kastet langt henad Veien og væltet. Et frygteligt Skrig fra Kulsvierne underrettede os om, at de havde seet det Passerede, og viste os den Fare, hvori vi svævede. Jost sprang op og bad mig slaa paa Hestene om de saa skulde styrte, og blæste selv lystigt paa Hornet for at opmuntre Dyrene; thi Kulsvierne spændte allerede Hestene fra Vognene og forfulgte os tilhest. Jeg vilde, at vi skulde søge ind i Bloustrød Kro og der indeslutte os; men Jost forsikkrede, at de vilde storme Huset og slaa os ihjel. Jeg skaa nede da ikke Hestene, men slog paa dem, saa at vi føre henad Landeveien som en Stormvind, medens Jost blæste af alle Kræfter. Da vi naaede Enden af Skoven, vare Kulsvierne tæt bag ved os, og da vi kjørte igjennem Bommen ved Frederiksborg, som Bestjenten havde aabnet, da han allerede langt fra hørte Jost's Blæsen og formodede, at der var Noget paa færde, vare de saa nær, at de kunde naae Bagfjæl len med deres Knipler. Men ind i Byen turde de ikke forfølge os, og saaledes vare vi da reddede for denne Gang. Gud veed, hvad der var blevet af os, hvis de havde naaet os!« —

Til denne Skildring, der er trykt i 1839, kan jeg føje en anden, som maa være foregaaet senere — i Fyrerne eller Halvtredserne — men som iøvrigt danner et værdigt Sidestykke til den. Kunde en Kulsvier køre uden om en anden — *køre omkring ham*, som det hedder — var det en yndet Spas, og var det en Tør-

vebonde, der forsigtigt sneglede sig af Sted med sit Læs, ansaas det for en særlig stor Fornøjelse, hvis man kunde faa Held til at køre ham i Grøften med samt hans Tørv.

Kulsvierne fandt det imidlertid ikke nær saa interessant, naar andre forsøgte at køre uden om dem. Herom har Maleren *Erhard Hansen*, Nyhuse ved Hillerød, fortalt mig en Historie fra hans Bedstefader, kgl. Kammersanger *Christian Hansens* Tid.

I den Tid Frederik den Syvende boede paa Frederiksborg Slot, og det gjorde han indtil Branden 1859, blev Kammersanger Christian Hansen (1812–1880) undertiden tilsagt til at komme til Hillerød for at synge for Majestæten. Efter en saadan Begivenhed traf Kammersangeren en velhavende Mand, der var kørende i egen Landauer og netop skulde ind til København. Han tilbød Christian Hansen Plads i Vognen, og de kørte af Sted. Et Stykke inde i Skoven naaede de to Kulsviere, der havde stort Læs og derfor kørte med jævn Fart. Kusken paa Landaueren, der havde et Par raske Heste for, vilde køre udenom, men Kulsvieren kørte bestandig i Zig Zag, saa det ikke var muligt at komme forbi. Endelig saa det da ud til at det skulde lykkes. »Kør til, Per!« raabte Manden i Landaueren, og Per skulde lige til at stryge udenom, da de to Bønder sprang af Vognene og greb Hestene i Hovedtøjet. Det var dog mere, end man kunde finde sig i. Vognens Ejer og Kammersangeren, der iøvrigt selv var af Kulsvieræt og en stor og kraftig Mand tillige, sprang ud af Vognen og gennempryglede de to Bønder. Og saa kørte de af Sted mod Byen, alt hvad Hestene kunde springe.

Men inde ved Lyngby stod de to Herrer af Vognen, drejede ind ad en Sidevej og gik til Fods det sidste Stykke, mens Per kørte videre med den tomme

Landauer. Det viste sig at være meget hensigtsmæssigt, for kort Tid efter blev Vognen indhentet og omringet af en halv Snes yngre og ældre Kulsviere, der havde spændt Hestene fra Vognene og nu oven paa Seletøjet kom jagende i Galop med Knipler i Hænderne. Kusken gjorde de ikke noget, men havde de to Herrer været der, var det jo nok ikke gaet dem saa godt.

En anden Historie om en noget rask Kørsel, har Gaardejer *Hans N. Hansen*, Huseby, sendt mig, og den lyder saaledes:

For nær ved et Hundrede Aar siden var der nogle Mænd med smaa Landejendomme, der delvis ernærede sig som Slagtere. De havde en Hest og kørte til de nærmeste Købstæder for at sælge Kød. Paa samme Tid boede inde paa Annisse Overdrev en Mand, som hed *Svend Larsen*. Han var født i Kærgerup 1810, men da han tidlig blev forældreløs, blev han opfødt paa en Gaard i Ørby, og han blev derfor altid kaldt *Svend Ørby*. Efter at han havde været Soldat i 3 Aar, kom han til at tjene paa Annissegaard, hvorefter han blev gift og overtog et lille Husmandssted paa 5 Tdr. Land. Han var tillige Slagter og kørte i mange Aar ud med Kød.

Saa skete det engang, at hans Hest var blevet halt, og han maatte leje en Mand til at køre *Slagterejsen*, som han kaldte det. Det var paa en saadan Tid, at følgende tildrog sig. Manden, *Svend Ørby* lejede, blev kaldt *Søren Udlejre*. De var begge et Par haarde Halse, og naar de havde faaet rigeligt med Brændevin, var de ikke helt rare at have med at gøre. Det var saa en Dag, de havde været i Fredensborg med Kød – de havde da ogsaa faaet noget at drikke – at de paa Tilbagevejen midt oppe i Gribskov paa den smalle Nøddebovej pludselig opdager, at Kong *Fre-*

derik den Syvende kommer kørende lige bagefter dem.

Nu sidder de og bliver enige om, at de vil ikke køre til Side. Kongen skal pænt komme til at blive bagefter dem. Men dær kom de galt af Sted. Der blev raabt et Par Gange til dem om at køre til Side, men da det ikke hjalp, kom der pludselig to Rideknægte op paa Siden af Vognen med hver en Pisk i Haanden, og nu susede Slagene om Ørerne paa dem. Svend Ørby klarede sig nogenlunde, fordi han havde en Faareskindspels paa, men Søren Udlejre, der var Kusk, gik det rent galt. Han havde kun en kort Trøje paa, og for hvert Slag, han fik, gav han et ynkeligt Vræl fra sig. Det var jo ikke til at holde ud ret længe, og de maatte hurtigt køre til Side. Da Kongen kørte omkring dem, lo han, saa det rungede efter. —

At Nordsjællænderne under deres Ophold i Kroerne undertiden blev en Del forsinket paa Hjemvejen, kan ikke undre. Saadan kom en Hønsekræmmer engang i et godt Lag i Ballerup Kro, og da han kom hjem, vilde Konen jo have at vide, hvor han havde været. »Jo,« sagde Manden, »Kongen var i Ballerup, og jeg skulde blive at se ham!« Det fandt Konen rimeligt. Havde hun vidst, at det var *Klør Konge*, han skulde blive og se, havde hun maaske haft en anden Mening om Sagen.

Om Nordsjællændernes meget hurtige — til Tider vilde — Kørsel er der i det hele mange Beretninger. Det var en Ære at være godt kørende, og det vil her i Nordsjælland sige at være rask kørende. Godt kørende var en Gaardmand i Laugø, og engang traf han i Hillerød sammen med en anden Bonde, der var kendt for sin voldsomme Kørsel og da ogsaa var sikker paa, at han kunde køre langt hurtigere end Manden fra Laugø. Enden paa Snakken blev, at de

væddede om, hvem der kunde komme først til Helsingør, men den første maatte ikke have mere end den ene Skagle paa hver Hest. »Det gør ikke noget!« svarede han. Han naaede ogsaa først til Helsingør, men da var de Skagler, der slæbte, næsten slidt op. En Gang hørte samme Mand et Par Prangere sidde paa en Gæstgivergaard og prale af deres Heste, til hvis Hurtighed der jo da ikke fandtes Mage her paa Jorden. Da rejste han sig fra sit Bord, gik hen til dem og sagde: »For tyve Aar siden købte jeg en ny Vogn. Jeg har kørt med den siden, og den er lige saa god i Dag, som da jeg købte den. Ved I, hvorfor? Jo, jeg kører saa hurtigt, at Hjulene ikke rører Jorden!« Dermed gik han, og Prangerne sagde ikke mere. —

Løvrigt berettes om samme Mand, at naar han kom kørende hjem fra Byen og var svirende, og han kom forbi en Gaard, hvor Porten stod aaben, kunde det stikke ham i susende Fart at køre ind gennem Porten og rundt i Gaarden en eller to Gange, hvorefter han forsvandt og fortsatte sin Kørsel ad Hjemmet til. —

En Mand fortalte mig, at naar hans Far havde været i Helsingør og havde faaet et Par smaa Sorte, kunde han køre hjem paa en halv Time, og der var syv Fjerdingvej. —

Frederiksborghesten kan vist nok siges i al Almindelighed at være den nordsjællandske Bondes Yndlingsdyr. Ikke mindst var den det i gamle Dage, og det gjaldt baade Konen og Manden. I den sydlige Del af Amtet var der saaledes engang en Kone, der gav sit Livssyn Udtryk i følgende Ord: »Gode Heste og Penge paa Lommen det er jo ded, vi lever for!«

Lad mig endnu gengive følgende lille Træk. Da en gammel Nordsjællænder skulde forlade sin Gaard,

som Sønnen havde overtaget, tog han med sin Kørehest ind til København og lod den slaa ned. Den Hest, som han havde kørt med, skulde ikke have nogen ny Herre.

Hillerød. Slotsgade o. 1870.

Købmandsgaarden til Venstre med den store Kvist, Slotsgade 36, er en af de gamle Modelgaarde¹⁾. Den blev nedrevet 1926, og paa Stedet opførtes Hillerød Landbobank. Ejendommen ved Siden af, Slotsgade 34, tilhørte i sin Tid Farver G. W. Budtz, der stiftede forskellige Legater. Ejendommen er nedrevet, og paa Grunden opførtes 1895 Ankerhus.

Musiker *Chr. Pedersen*, Bregnely, Frederiksværks-gade, Nyhuse, født 1861, død 1929, fortalte mig i sin Tid en Del om sin Faders Oplevelser.

Faderen hed *Niels Pedersen*, han havde en lille Landejendom paa Tulstrup Mark, men som ung havde han midt i Halvtredserne i fire Aar tjent som Kusk hos *Johan H. Bruhn*, der drev Købmandshandel og stort Brændevinsbrænderi i en Ejendom Slotsgade 36, der laa, hvor Hillerød Landbobank nu ligger. I Slotsgade 7, Købmand *Sigurd Nielsens* Ejendom, boede der dengang en Købmand *Sølling*, han

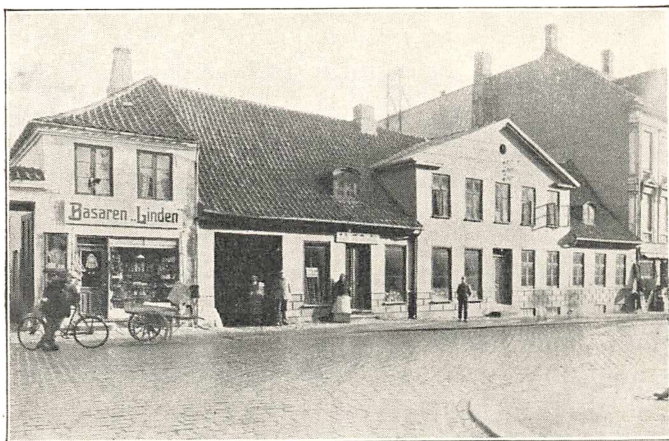
og Joh. H. Bruhn var Byens største Købmænd. Som Kusk tjente hos Sølling en Karl, der hed *Peter Johansen*. Han og Niels Pedersen var gerne i Følge, naar de kørte til København efter Varer.

De kørte skiftevis to Gange den ene Uge og fire Gange den anden. De kørte fra Hillerød om Aftenen og tilbage fra København næste Aften. Der kunde jo nok være lidt usikkert, navnlig i Dyrehaven og i Geels Skov, Niels Pedersen medførte derfor altid en gammel Gardersabel, som han havde købt hos en Jernkræmmer. Sabelen hænger den Dag i Dag over Døren i hans Søns Enkes Dagligstue. Peter Johansen havde altid en Knippel med i Vognen. Ofte kørte de til København med tom Vogn, og saa tog de Passagerer paa, Indtægten herved gik i deres egen Lomme. Naar de en Dag skulde til Staden, kunde der komme en og spørge: »Skal Du have Læs paa i Aften?« — »Nej!« — Det blev saa fortalt fra den ene til den anden, og naar de om Aftenen kom forbi Slottet, stod de ventende ved *Kongens Have*, (Slotshaven) og op ad Jægerbakken — Købmanden maatte jo ikke se det — og de kom saa op at køre. Prisen var 3 Mark for en Tur fra Hillerød og til København. Det var meget brede Vogne, de kørte med, og der kunde sidde fem paa et Agebræt. Desuden skulde Kuskene nok passe, at de havde Reserverbrædder med i Vognen, saa de kunde befordre flere, hvis det behøvedes. Engang havde Niels Pedersen 21 paa Vognen, en 10–12 var meget almindelig.

De bedede altid i *Rudersdal*. Dær spiste de deres Mad og købte Drikkevarer til, og dær samledes de med flere andre Kuske, som kom fra Helsingør, Hørsholm og andre Steder. Efter at de havde spist, spillede de Firkort. De begyndte med fire Kort og fire Skilling, men naar de efterhaanden var blevet

lidt varme, kunde det stige til fire Rigsdaler.

En Aften kom der en Hosejyde, og han vilde med Vold og Magt spille Kort med dem. Lidt halvsvarende var han. Han havde en halvanden Hundrede

Hillerød. Slotsgade 36.

Her drev Joh. H. Bruhn Købmandsforretning.
Til Højre skimtes Ankerhus.

Rigsdaler paa sig og saa et stort Bundt Uldtøj, og det spillede han væk altsammen. Uldtøjet kunde Kuskene ikke bruge altsammen, noget delte de imellem sig, Kokkepigens fik en hel Del og Opvartningspigens en Portion.

De bedede ogsaa i *Lundehuskroen*, det var det andet faste Bedested. Dær spillede de atter, men det gik gerne værst til i Rudersdal. I Ny Holte Kro kunde de ogsaa træffe at holde, men det var mere tilfældigt.

I København holdt de saa godt som allesammen i *Tværmoes' Gaard*, og i Løbet af Dagen besørgede de saa deres Ærinder. De tunge Ting, Vinfade, Sække o. s. v. maatte de hente omkring hos Grossererne,

de smaa Ting blev bragt hen i Tværmoes' Gaard.

Hjemturen foregik paa lignende Maade som Henturen. Bedestederne var de samme, Kortspillet ligeledes. Det var især paa Hjemturen, de var bange for Overfald. De to Købmandskuske fra Hillerød fulgtes gerne ad. Naar de var to, skete der aldrig noget.

Søllings Kusk, Peter Jøhansen, var en Kæmpekarl. Chr. Pedersen fortalte, at han aldrig havde truffet en Mand, der var saa stærk som han. En Aften var Peter Johansen kommet til at køre alene. Det kunde ske, at de ikke fik læsset paa samme Tid. Ofte ventede den ene paa Bedestedet, men enkelte Gange kunde det hænde, at den anden alligevel ikke naaede det.

Den Aften da Peter Johansen kom kørende alene, var der midt i Dyrehaven en Mand og en Kone, som raabte ham an og vilde køre med. Peter Johansen standsede ogsaa, og Manden kravlede op og satte sig ved Siden af ham, mens Konen gjorde Tegn til, at ville op bag i Vognen. Men saa siger Peter Jøhansen: »Ja, Mutter kan godt sidde med paa Agebrættet, her er Plads nok!« Nej, Gudbevares, hun kunde godt ligge bagi, hun begyndte at gøre Undskyldninger, og samtidig skyndte hun sig at springe op bag i Vognen. I det samme drejede Kusken sig venstre om: »Ja, Mutter, der er ingen, der skal ligge bag i Vognen her!« Han skubbede Manden lidt fra sig og greb med sin venstre Haand Konen i Nakken, løftede hende op og satte hende paa Agebrættet imellem dem: »Nu kan Du sidde dær!«

De agede saa med et ganske kort Stykke, men da de kom til den første Sidevej, skulde de ikke med længere. De var klar over, at der var ikke noget at gøre ved den Mand. Niels Pedersen blev aldrig overfaldet, men han maatte dog en Aften vise sin Sabel.

Hjemad var der ikke Plads til Passagerer, naar de havde *højt Læs*, som de kaldte det. Havde de *jævnt Læs*, kunde de nok have en med. Ind til Byen havde de somme Tider Brændevinsfade i Vognene, til andre Tider kørte de med tom Vogn, saa kørte de Vædeløb, og den, der kom sidst, skulde give Drikkevarer.

Paa Hjemrejsen havde de altid Læs, men da havde de Kulsvierne tom Vogn, og saa kørte de rask. En Dag tabte en Kulsvier sin løse Vognkæp, og de andre raabte efter ham og haanede ham.

Engang de kom fra København og bedede i Ruedersdal Kro, kom der en Kulsvier. Svirende var han — det var han altid — han havde faaet Kullene godt betalt, og han havde en stor Lærredspose fuld af Sølvpenge. De stod ude i Rejsestalden og talte om Pengesagerne. Pengene kunde ikke slaa til, var der en, der sagde, og de andre var enige med ham. Men saa brød Kulsvieren ind: »Kan Pengene ikke slaa til?« Det er, som han kunde bande, Løgn! Og saa hiver han Posen op af Inderlommen og slaar Staldkarlen lige i Panden, saa han faldt om paa Stenbroen, men Posen revnede, og Pengene trillede til alle Sider. De var mange om at samle op, og Kulsvieren fik ikke saa mange selv, for der var ingen, der kunde lide ham. —

Disse Københavnsture kunde om Vinteren være meget kolde, men det gav noget højere Løn at være Kusk end almindelig Karl, og hertil kom saa den Bifortjeneste, der laa i de mange Tremarker. —

KRONPRINS FREDERIKS BRO. Til Skildringen af Samfærdsel i forrige Aarhundrede hører naturligt en Beretning om Kronprins Frederiks Bro. I *Arne Sundbos* store Værk »Frederikssunds og Købstaden Slangerpups

Historie«, Bd. 1–2, som *Frederiksborg Amts historiske Samfund* udgav 1931 og 1937, vil man finde en lang Række Oplysninger angaaende Samfærdselens Historie mellem Horns Herred og Frederikssund samt det øvrige Nordsjælland.

I det følgende skal jeg give en Række kulturhistoriske Oplysninger angaaende denne for Horns Herreds Befolkning saa overordentlig vigtige Forbindelse. Før 1868 foregik Forbindelsen fra Horns Herred til Frederikssund med en *Trækfærge*. Fjorden var her kun ca. 1200 Al. bred, og fra begge Bredder var der bygget lange Dæmninger, mellem hvilke Trækfærgen ude paa det dybere Vand skabte Forbindelse.

Trækfærgen kunde rumme 6 forspændte Køretøjer, 2 nede i Midten og 2 paa hver af Klapperne. Der var en Løbegang paa hver Side af Prammen, hvor Færgetovet laa i et Par Ruller, og langs ad denne Løbegang gik de fire Færgekære og trak Prammen ved Hjælp af en Sele, der var spændt paa Tovet. Naar Bønderne kom om Bord, blev de gerne indbudt til at trække med, det havde de heller ikke noget imod, da de ofte havde ventet i flere Timer og, hvis det var om Vinteren, nok kunde trænge til at faa lidt Varme i Kroppen. Paa Markedsdage kunde der holde lange Rækker af ventende Vogne, og det kunde vare to, tre Timer, inden de naaede at komme over. Om Vinteren var der nu og da Ishindringer, og til andre Tider kunde Stormen frembringe en saa stærk Strøm, at den umuliggjorde Færgefarten. Endelig kunde det ogsaa hænde, at Færgetovet ved et Uheld eller paa anden mystisk Maade blev sluppet løs fra Fortøjningerne, og det kunde vare en hel Dag, før Forbindelsen atter kom i Stand.

Overfarten var naturligvis ikke gratis. Færgetaksterne angives 1777 saaledes: En Vogn 8 Skilling, en ridende 4 Skilling og en gaaende 2 Skilling.

Forbindelsen var altsaa alt andet end bekvem, og fra 1854 begyndte Egnens Beboere at arbejde paa at faa Færgen afløst af en Bro. Men det var ikke nogen let Opgave, idet *Frederik den Syvende*, der ejede

Sundby Færge 1805.

I Forgrunden Færgemand H. C. Knudsen med Familie. Indtil 1802 havde Knudsen været kgl. Skuespiller, men gik det Aar over til den økonomisk mere betryggende Stilling som privilegeret Færgemand ved Frederikssund. ²⁾

Færgeprivilegiet og havde Indtægten deraf, var imod denne Forandring. Først nogle Aar efter Kongens Død lykkedes det et Udvalg med Sagfører, Justitsraad *Gluud* som Formand at afkøbe Grevinde *Danner* Færgeprivilegiet med Færge og alt Tilbehør. Færgen blev afløst af en Pontonbro — en Baadebro — der blev indviet den 3. Juni 1868 og fik Navn efter Kronprins *Frederik* — den senere Kong *Frederik den Ottende* — paa hvis 16 Aars Fødselsdag den aabnedes ved en storstilet Fest.

Der er ingen Tvivl om, at det er rigtigt, naar man har sagt, at Overgangen fra Færge til Bro var den betydeligste Forandring i Forbindelsen mellem Horns Herred og den øvrige Del af Frederiksborg Amt, der nogen Sinde havde fundet Sted. Nu kunde enhver passere uden nogen Ventetid, medmindre da Broen var aaben for at give Plads for Sejlads.

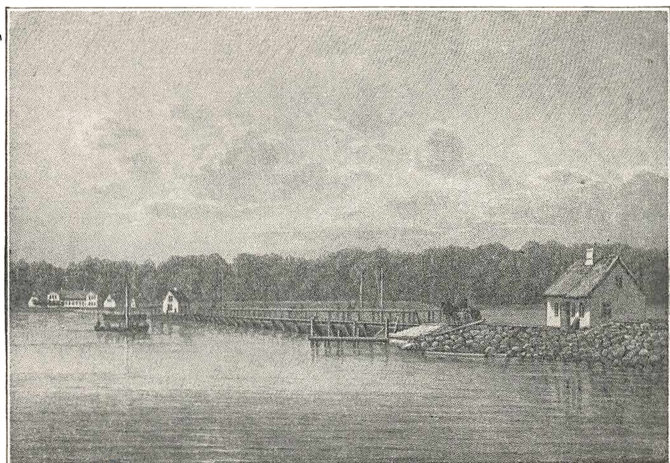
Imidlertid skulde det Aktieselskab, der ejede Broen, have Indtægter, dels til Forrentning og Afdrag og dels til Lønning af Personale og Vedligeholdelse af Broen. Der maatte derfor betales *Bropenge*, og de beløb sig ifølge den 1887 vedtagne Takst til følgende for een Gang Færdsel over Broen: En Arbejdsvogn (Tospænder) 35 Øre, en Enspændervogn 20 Øre, en Hest eller et Stk. Kvæg 10 Øre, en gaaende Person 4 Øre.

Det blev jo til Penge Aaret rundt, og der rejste sig derfor ogsaa i Begyndelsen af Firserne — det var, dengang de daarlige Tider satte ind — Røster for at faa Bropengene afløst og Færdselen over Broen frigivet. Det var dog først, da *Horns Herreds Landboforening* tog Sagen i sin Haand, at den modnedes. Et Udvalg, hvis energiske Formand var Sagfører *A. C. Hansen*, Frederikssund, blev nedsat, og den 30. April 1888 overtog *Frederiksborg Amt* Broen, og Færdselen var fri.

Det var det andet store Fremskridt i Forbindelsen mellem Horns Herred og Frederikssund, samt den øvrige Del af Amtet. Men selv om de økonomiske Vanskeligheder for Færdselen nu var ophævede, kunde der være andre, nemlig dem, som Vejr og Vind skabte. Herom skal jeg bl. a. berette, hvad den gamle, populære Brofoged *Oluf Jensen — Oluf paa Broen*, som han er blevet kaldt — har fortalt mig.

Oluf Jensen, der er født i Frederikssund 1868, blev

1887 sin Faders Efterfølger som Brofoged, hvilken Stilling han beklædte til 1937. Han for i sin tidlige Ungdom til Søs og har foruden sin halvhundredaarige Virksomhed som Brofoged deltaget i talrige Kap-

Kronprins Frederiks Bro 1868.

sejladser og hjemført et stort Antal Præmier. Han har altsaa hele sit Liv levet i Berøring med Søen. Han kender den, baade naar den er ond, og naar den er god. *Om Kronprins Frederiks Bro* og dens Liv fortalte han følgende.

Broen har oplevet mange Isvintre. En af de værste var 1896. Den 16. Januar skød Isen op mod Brohuset og skød Ruderne ind, ødelagde Værkstedet og slog Broen i en fem, seks Stykker. Det varede 11 Dage, inden Overfarten med Vogne kunde finde Sted igen. Gaaende blev færget over med Baad. Det er den længste Afbrydelse, der har været i de 70 Aar, Broen har eksisteret. Ellers varede Afbrydelserne kun 3—4 Dage, og naar man tager Hensyn til det stærkt

isfyldte Farvand, som Fjorden er, kan det ikke siges at være særlig paafaldende.

Isen kommer altid Nordfra. Det er altid fra Nord, Broen er blevet sprængt, aldrig Sydfra. Som oftest

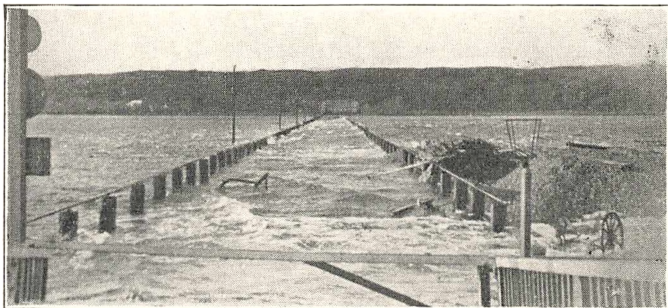
Kronprins Frederiks Bro.
Dæmningen er oversvømmet.

bestaar Isen af *Pakis* eller *Kvaderis*, d. v. s. Is, der er slaaet i Stykker, og som pakker sig op mod Broen. Optraeder Isen i større eller mindre Flader, kaldes den *Fladeis*. Det var en Fladeis paa ca. 10 Tommers Tykkelse, der tog Broen 1896. Den kunde lige passere mellem Pynterne og kom drivende Syd paa, dels drevet af Strømmen og dels af en Orkan. En saadan Ismasse er der ingenting, der kan standse.

Som Følge af denne Begivenhed blev der 1897 og 98 lavet store Isbrydere, der bestod af Egepæle, som var nedrammede i en Firkant, og hvis Mellemlum blev fyldt med Søsten. Siden har Fladeisen ingen Fortræd gjort.

Kvaderisen kunde man ikke gøre noget videre ved. Ismandskabet hjalp lidt paa det med Baadshager, men

kom Isen meget brat, var der intet at stille op. I 1929 gik Broen to Gange. Det er den eneste Vinter den er gaaet i Stykker to Gange. Det var Kvaderis, der var Aarsagen.

Kronprins Frederiks Bro.
Dæmningen er oversvømmet.

Enkelte Gange har der været Trafikstandsninger paa Grund af Højvande. Naar Vandet gik over Dæmningen, turde jeg ikke tage nogen over. I Vinteren 1921–22 rasede en Nordenstorm, og Vandet steg, indtil det stod 5 Fod 1 Tm. over daglig Vandstand. Vandet stod 1 Fod over Vejen og 1 Fod over Stuegulvet i Brohuset. Alle Møbler blev baaret op paa Loftet, eller Kasser blev sat under dem. Det var den værste Vandstrøm, vi har set. Julestormen 1902 var ogsaa slem, men den var mere kortvarig. I 1921–22 var der 4 Storme, der afbrød Færdselen. Den sidste var Nytaarsnat. Det varede for dem alle omkring en 10–12 Timer, inden Vandet faldt igen. Folk kunde heller ikke komme over med Baad, idet Strømmen var saa rivende, at der slet intet var at stille op. »Den Smule Rendesten,« som Søfolk, der kommer her, kaldte Fjorden, kan gøre mere, end man skulde tro. —

Den første Bil, der kørte over Broen, passerede 1897. Den blev kørt af *Hans Julius Lassen*. Han var født Larsen, men havde taget Navneforandring til Lassen og var kendt som Fabrikant af *Brahma Livs Elixir*, en Slags Universalmikstur, der var stærkt opreklameret og blev solgt meget. Oluf Jensen fortæller, at han kunde høre Bilen langt oppe. Han havde aldrig set et saadant Køretøj før. Bilen var gaaet i Staa flere Gange fra København til Frederikssund, og Lassen var blevet meget snavset af at bakse med den. Lassen skulde til sin Mors Begravelse, der fandt Sted fra Krogstrup Kirke, men Egnens Folk var meget forargede over, at han kom i et saadant Køretøj. De havde ligesom Brofogeden aldrig set en saadan Indretning før. Det var den tredie første Motorvogn, der kom her til Landet.

Sagfører *A. C. Hansen*, Frederikssund, var den første i Byen, der havde en Cykle af lignende Form som dem, der bruges nu. *Væltepetere* med højt Forhjul og lille Baghjul havde været kendt før. Forholdet mellem de kørende og Cyklisterne var dengang ikke godt. Naar et Køretøj mødte en Cyklist paa Broen, og Kusken rakte Pisken i Vejret, skulde Cyklisten springe af og trække forbi. Det gjorde de kørende Brug af baade i Tide og Utide, men naar Cyklisten saa, at Hestene ikke var bange, kørte han ofte videre. Men saa kunde Kusken finde paa at give ham en af Pisken. Oluf Jensen maatte i Halvfemserne flere Gange advare de kørende mod at slaa Cyklister med Pisken, fordi de ikke var hoppet af Cyklen.

Med Hensyn til Bilerne, som Hestene ogsaa var bange for, var der i en Aarrække den Regel, at de i hele Dæmningens og Broens Længde ikke maatte bruge den mekaniske Kraft. Enten skulde Bilerne

trækkes over af en Hest eller skubbes over ved Haandkraft. Der var det at sige til det, bemærkede Oluf Jensen, at den vestre Dæmning kun var $7\frac{1}{4}$ Al. bred uden noget som helst Hegn ved Siderne, saa hvis et

Den nye Kronprins Frederiks Bro indvies den 30. Oktober 1935. Kongen trykker paa Knappen, hvorved Broklapperne sænkede sig, og Broen var aaben. Fra Venstre mod Højre ses Kongen, Dronningen, Kronprinsen, Kronprinsessen, Stiftamtmand Oxholm, Borgmester Retoft og Politimester Harck, Frederikssund.

Par Heste blev bange, var det ikke uden Fare.

I 1916 blev begge Dæmninger udvidet, saaledes at den samlede Bredde blev 9 Meter, Kørebane blev 6 Meter og Fortovet $1\frac{1}{2}$ m ved hver Side. Desuden blev der ved begge Sider anbragt et solidt Rækværk. Samtidig blev Forbudet mod at anvende den mekaniske Kraft ophævet. Bilerne kunde nu frit køre over.

Til Trods for den smalle Kørebane, der var til 1916, er det i hele Broens Historie fra 1868 kun sket tre Gange, at et Hesteforspand er sprunget ud over Dæmningen. I de to Tilfælde var Kusken beruset, og i

det tredie blev en Hest bange for et Tæppe paa en Barnevogn. Fremmede Heste var tilbøjelige til at blive bange for Vandet, som de saa paa begge Sider af Dæmningen, de holdt sig derfor strengt midt paa Kørebanen. Men til Trods for, at man stadig talte om det uforsvarlige i den smalle Dæmning uden Rækværk, er der dog aldrig druknet noget Menneske af den Grund.

Imidlertid steg Færdselen over Broen stærkt. I 1867 — Færgens sidste Aar — overførtes 30060 gaaende, 13368 Vogne, 666 Heste og 759 Stk. Kvæg. Senere udviklede den aarlige Trafik sig saaledes:

	1898—99	1908—09	1934
Fodgængere	78648	97590	c. 150000
Hestekøretøjer	86298	117558	c. 17000
Cykler	18936	98088	c. 350000
Motorkøretøjer			c. 265000

Disse Tal, hvoraf de fra 1934 er omtrentlige, viser tydeligt, hvorledes Motorkøretøjerne i omfattende Grad er traadt i Stedet for Hestekøretøjer. Denne stærke Motortrafik var Pontonbroen ikke indrettet paa, og den tunge Færdsel, deriblandt Lastbiler over en vis Vægt, kunde den slet ikke tage. Frederiksborg Amsraad besluttede da at erstatte Pontonbroen med en fast Bro. Professor *Anker Englund* udarbejdede et Projekt til Broanlægget. Det blev en saakaldt Lavbro, 150 Meter lang, dens største fri Højde over daglig Vande blev 3,5 Meter, Broens Kørebane 6 Meter og de to Fortove hver 1 Meter. Klappagets Gennemsejlingsaabning er paa 30 Meter. En ny Brofogedboldig med Gulvet lagt saa højt, at Højvande ikke kunde naa det, blev opført.

Broarbejdet blev paabegyndt 1934, Bekostningen blev knap 1 Mill. Kr., og Onsdag den 30. Okt. 1935 aabnede Kong *Christian den Tiende* den nye Bro un-

der festlig Deltagelse fra en Mængde Mennesker.

Det tredie Trin i Udviklingen var i mindre end 70 Aar tilendebragt. Trækfærgerne maatte vige for Pontonbroen, og dennes 20 Baade maatte nu lægge op til Fordel for en fast Bro, hvor baade Lastvogne og Personbiler frit kan bruge deres Hestekræfter. Ogsaa Fartøjerne paa Fjorden har skiftet Karakter. Oprindeligt var det næsten udelukkende Sejlskibe, der passerede Broen, kun en sjælden Gang kom en Damp, men i Pontonbroens sidste fem Aar passerede ikke et eneste Sejlskib i Lastfart. Dampskibene havde taget Magten.

TORVELIV I HELSINGØR OG HILLERØD

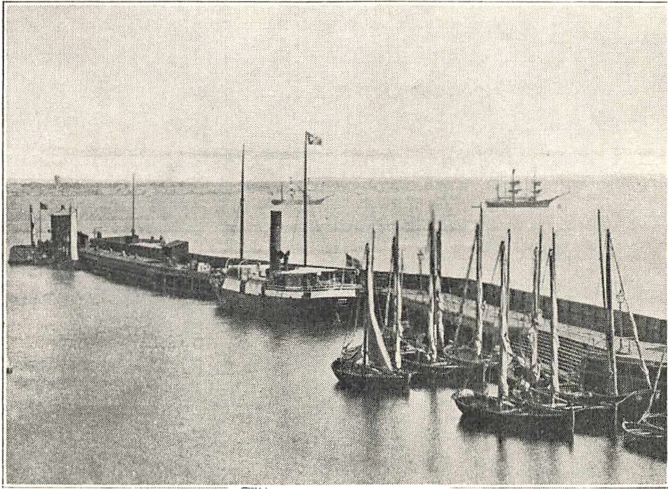
OM FRUGTSALG paa Helsingør Torv fra en Husmandshave sidst i Fyrrerne har Havebruger *L. C. Hansen*, Asminderød, 1923 sendt mig en Beretning, som han havde nedskrevet efter sin Moders Fortælling. Moderen var dengang 84 Aar gammel, hun var født i Asminderød By og havde hele sit Liv Ophold dær. Hun fortalte om Salget af Frugten, der avledes ved hendes Hjem, da hun var en 8–10 Aar gammel (det har altsaa været mellem 1845 og 1850). Ved hendes Forældres Hus var der ligesom ved de fleste af de ca. 50 andre Huse, Byen bestod af, et ikke saa lille Haveareal. Der stod en Del gamle Stikkelsbærbuske mellem Frugttræerne, men der var kun een Sort — rød Glasbær — der havde en nogenlunde Størrelse, ellers var det *smaa lodne*, som gerne plantedes i Hæk til Hegn. Naar Bærrene var blevet modne, og man besluttede sig til at begynde Plukningen, skulde der gøres Forberedelser til Torverejsen, som gentoges en eller to Gange om Ugen, saa længe Bærhøsten var rede. Det gjaldt om at faa Følgeskab, og derfor blev

Børnene sendt ud i Byen for at høre, hvem der havde plukket og skulde til Torvs næste Dag. For at de da kunde slaa Følge, var det en Aftale, at den, som vaagnede først, skulde kalde paa de andre.

Naar man kom op, var det af stor Betydning at have Gløderne parat i Asken paa Gruen, for at Vandet kunde blive kogt i en Fart. Var Ilden gaet ud, maatte man tage en gammel Træsko og løbe ud til en af Naboerne og bede om lidt Gløder, som man bar hjem i Træskoen. Senest Klokken eet om Natten skulde man gerne have drukket Morgenkaffen.

Torvelæsset bestod af to Skæppekurve fyldt med Bær, overdækkede med Tøjstykker. Oven paa den ene Kurv blev Madpakken fastgjort, saa den var let tilgængelig ved Bedestedet. Ved Hanken paa den anden Kurv blev fastgjort tre Maal: 1 Hel, 1 Halvpotte og 1 Pæglemaal, skudt ind i hinanden. Konernes Arbejde var det at bære disse Kurve til Helsingør og sælge Frugten dær. Nakkepuden blev lagt over Skuldrene og bundet over Brystet. Aaget, som man bar Kurvene i, kunde jo nok trykke lidt haardt paa den godt to Mil lange Vej. Mændene tog dog gerne Dragten paa Nakken og hjalp Konerne ud gennem Danstrup Hegn, hvorfra de maatte vende om for at naa paa Arbejde i rette Tid. Naar man efter flere smaa Hvil var naaet gennem Nyrup til Nykro, satte man sig paa Grøftekanten eller paa en af de Stenbunker, som der var mange af langs Landevejen, hvor der dengang var travlt med Stenslagning, tog Madpakken frem, og en Del af Mellemmaden blev fortæret. Moder, der som Regel fulgte med og bar en lille Kurv Bær, besørgede Opvartningen, som bestod i, at hun løste Halvpottemaalet fra Kurvehanken og løb ned til Dammen, skummede Vandoverfladen til Side og fyldte Maalet med Vand, som saa maatte erstatte Kaffen.

Der var nu samlet nye Kræfter til at fortsætte Vandringen med, og naar man naaede *Hestens Bakke*, var det altid oplivende for Handelens Skyld, at se efter, om der var mange Sejlere ved Byen. Skibsfol-

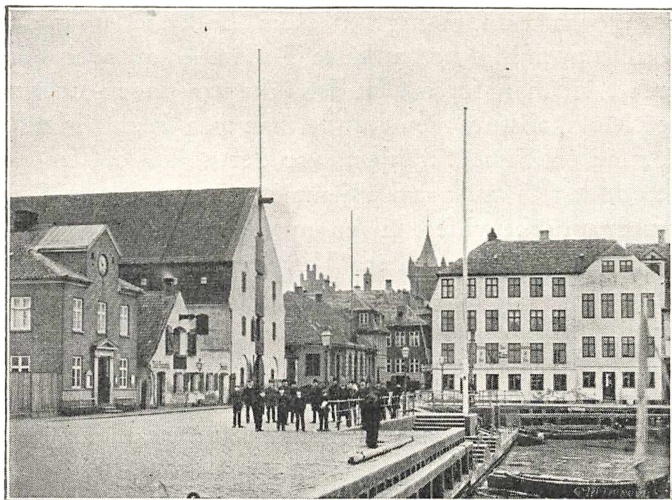
Helsingør. Den søndre Havnemole

med Færgebaadene. Yderst paa Molen ses Karantænehuset. Billedet stammer fra Tiden før Kystbanens og Færgelejts Anlæg. — Færgelavet, der som Organisation gaar tilbage til det 17. Aarh., havde til Opgave at sørge for Trafikken Helsingør-Helsingborg og at betjene Skipperne i Sundet. Efter Sundtoldens Afløsning i 1857 sygnede Virksomheden her, og i 1882 ophævedes Lavet. ³⁾ Passager- og Stykgodstrafikken overgik derefter til Dampskibene, hvis Anlægsplads var ved Søndre Havnemole. Dampskibsfarten begyndte 1842 med Dannelsen af det helsingørske Dampskibsselskab, hvis Hjuldampere *Hamlet*, *Ophelia* og senere *Horatia* og *Laertes* var meget populære. Her i Aarhundredet opstod der mellem forskellige Selskaber en voldsom Konkurrence angaaende Sundfarten. Denne blev i 1874 overtaget af *Det forenede Dampskibs-Selskab*, der dog nogle Aar senere afgav den. Paa Billedet ses *Saltholm*, som D. F. D. S. i 1882 satte ind i Farten.

kenes Forbindelse med Byen gennem Øresundstolden fremmede Handelen, ogsaa for Frugtens Vedkommende.

Henad seks passerede man *Siseboden* ved *Svingelporten*, her satte man *Dragten* og ofrede en *Gøving Bær* — en med begge Hænder sammenlagt *Haandfuld* — til *Sisebetjenten*. Derefter fortsatte man til *Torvet* og tog *Plads* ved den øverste *Ende*, idet man sad paa *Fortovet* med *Fødderne* i *Rendestenen*, og saa gik *Handelen* med forskellig *Fart*. *Bærrene* solgtes efter *Maal*. Kneb det at faa solgt, maatte *Moder* ud i *Byen* med sin lille *Kurv* og et *Par Potter Bær*, som hun *falbød* ved *Dørene*. *Undertiden* foregik *Handelen* ved *Havnen* og da især paa *Toldkammeret*, hvor det var tilladt *torvesøgende* at handle, de kom da nærmere i *Berøring* med *Søfolkene*, og her kunde *Handelen* ofte gaa *glad*. Naar man havde *udsolgt*, spiste man *Resten* af *Maden*. Var *Handelen* gaet godt, købte man en *Kop Kaffe*, i modsat *Fald* vankede der ikke noget. Laa der et *Dampskib* i *Havnen*, hvad dog kun *indtraf* en *sjælden Gang*, havde man sin *Fornøjelse* ved at *beskue* det og *drøfte* det som den *Mærkværdighed*, det var. Var der intet *seværdigt*, gjorde man sig *straks* store *Anstrengelser* for at se, om der skulde være en *Bondemand* i *Byen* med *Tør*v eller andre *Varer*, saa der kunde være *Mulighed* for at komme til at køre med ham et *Stykke* af *Hjemvejen*. Var man saa *heldig* at komme op i en *Tørvevogn*, var det dog en *lidt* blandet *Fornøjelse* at blive *befordret* med den. En saadan *Tørvevogn* var som *Regel* forsynet med et meget *højklampt* *Agebræt* og en meget *smal Vognbund* — den var *undertiden* saa *smal*, at en *Mand* ikke kunde faa *Plads* til begge sine *Træsko* ved *Siden* af *hinanden*. Disse to *Ting* kunde have deres *Betydning* for *Tørvelæssets* *Indhold*, idet de gode *Borgermænd* i *Staden*, som var *Købere*, med en *klog Mine* vurderede *Læssets* *Værdi* efter *Toppens* *Højde*, men *alminde-*

ligvis var Agebrættet lagt paa Vognbunden med Klamperne nedad, og man forstaar, at med smal Bund og høje Klamper blev der Raad til at sætte Toppen

Helsingør. Havnepladsen.

Den røde Bygning til Venstre er Havne- og Lodskontoret, der næst følger Toldvisitation, Toldbodpakhus og Toldkontor. Til Højre ses Hotel Skibet, der samme med alle de øvrige Ejendomme inden for Blokken Strandgade-Havnegade-Toldbodplads i Løbet af Sommeren 1939 vil blive nedrevet for at give Plads for et moderne Hotel, om hvilket der længe har været Planer, der dog først muliggjordes ved Hotel Prins Hamlets (Jernbanehotellets) tragiske Brand Natten til 1. Marts 1938, der kostede tre Menneskeliv. Ved Nyanlægget vil Havnegade opstaa som en bred moderne Færdselsaae i Forlængelse af den samtidig gennemførte Vandstrandvej, der fører Strandvejstrafikken Øst om Jernbanens Omraade ind paa Banegaardspladsen.

lidt højere, uden at Læsset gjorde større Skaar i Sælgerens Beholdning.

Det er bedre at køre end at gaa, var Mundheldet, og saa kravlede man op i Vognen. Agebrættet afgav

kun Plads til et Par Personer, og ellers maatte man sidde paa den smalle Bund af den stive Vogn, og naar den raslede ud ad Vejen, og Rystelsen og Vin den hvirvlede Resten af Tørvesmuldet op i Øjnene, særlig paa Bundpassageren, som beskyttede sig saa godt som muligt ved at kaste Forklædet op over Hovedet, vil man forstaa, at det ikke var nogen ubetinget Morskabstur, men kunde man paa denne Maade komme en Time før hjem, var det godt, for der var nok at tage Vare paa i Hjemmet, til man næste Dag skulde plukke videre til en ny Torvetur.

Hvem der havde flere Kirsebær, end der kunde bæres eller trilles paa en Trillebør, hvad Mændene dog besørgede til Helsingør, lejede et Køretøj, bredte et Lagen eller lignende ud i den tomme, stive Vogn og læssede Kirsebærrene heri. Derefter blev Lagenet samlet over Bærrene og syet meget stramt sammen, saa Saften kunde flyde igennem det, men det var dog kunde yderste Lag af Bærrene, der blev ødelagt under Kørselen. Med saadanne større Partier kørte man gerne til København. Ankomsten til Staden sprættede man Syningen op og fjernede det forholdsvis lille Lag Bær, der var trykket i Stykker, og Bærrene kunde da præsenteres som hele og pæne, hvad ikke vilde have været Tilfældet, om man havde ladet dem rasle løst om i den stive Vogn.

I Bærfrugtens Salgstid i Helsingør modtog man samtidig Bestilling paa Æbler. Det var oftest Sælgekoner, der bestilte, og af disse var *Mutter Bovien* en god Køber. Større Partier af Æbler og Pærer maatte dog køres til København, og ankomsten til Torvet havde Konen Tiden godt besat med at sidde paa Vognen og med Pисken søge at holde Drengene borte, medens Manden var inde i en Butik og leje et *Fjerdingkar* og *Halvskæppemaal* og besørge Salget

til Sælgekonerne. Halvskæppemaalet blev sjældent benyttet, da Konerne saa deres Fordel ved at købe en Skæppe ad fire Gange med en Vendings Melletrum, og for hver Hænde vilde de absolut have Hænde, det vil sige, Manden maatte give dem en Gjøvingfuld fire Gange til Skæppen.

Mindre Partier Træfrugt blev trillet til København. Min Fader har fortalt, at han som Skoledreng engang fik Lov til at gaa med sin Fader, som trillede Graapærer de ca. 5 Mil til København. Da Pærrerne var solgt, skulde Fader have den Fornøjelse at komme op i Rundetaarn, men da de var kommet halvvejs op, var der imidlertid spærret for videre Adgang. Det blev kun et Kig ud af et Vindue – og saa begav man sig paa Hjemvejen.

Helsingør. Hjørnet af Brostræde og Strandgade,

hvor nu Indgangen til det gamle Apotek findes. Huset opførtes 1642 af Raadmand Jens Kruse og Hustru, hvis Initialer ses i Jernankere paa Muren. Porten til Højre med Sandstensstikkene blev ved Apotekets Udvidelse o. 1900 tilmuret og ændret til et Vindue. I Hjørnebutikken var der i Halvfemserne skiftende Forretninger. Bl. a. forevistes her den første Fonograf, der kom til Helsingør. 4)

ret for videre Adgang. Det blev kun et Kig ud af et Vindue – og saa begav man sig paa Hjemvejen.

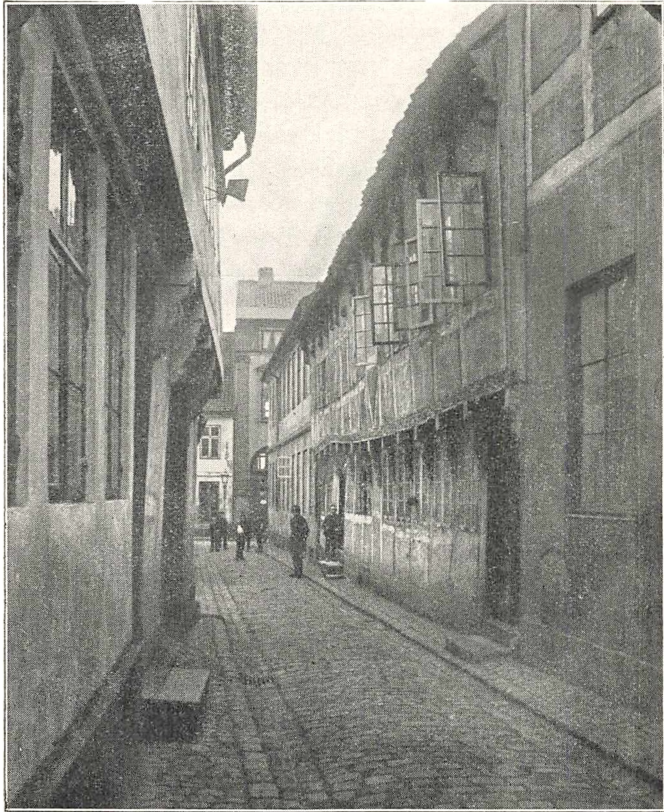
EN TORVEDAG I HELSINGØR. Fra fhv. Parcellist *Anders Hansen*, Kingosvej 1, Helsingør, har jeg 1933 modtaget en Skildring af Kørsel til Helsingør Torv og Handelen dær.

Anders Hansen, der er født 1864, skriver: En Torvetur til Helsingør var i Tresserne i forrige Aarshundrede noget af en Oplevelse. Man maatte hjemmefra saa tidligt, at man kunde være paa Torvet Kl. 4—5 om Morgenen. Vejene var daarlige og Læsset, som bestod af Sæd, Smør, Flæsk, Æg o. s. v., mange Gange tungt. Da det var stive Vogne, var Farten ringe. *Teglstrup Hegn* var farligt at passere, naar man var ene. Banditter laa paa Lur for at rane en Tønde Sæd eller en Krukke Smør. Fremgangsmaaden var den, at de gav sig i Snak med Manden og listede imidlertid en Løkke om Sækken og forsvandt ind i Krattet med den. Selv om Bonden straks opdagede Røveriet, kunde han ikke i Mørket løbe efter Røveren og lade Køretøjet ene tilbage. Engang tog en Bandit Bondens lille Søn og løb ind i Skoven med ham, og da Bonden løb efter Banditten og endelig kom tilbage med sin Dreng, havde Bandittens Medhjælper plyndret Vognen. En Mand, der havde hævet Hundrede Rigsdaler i Byen, fandtes som Lig i en dyb Tørvegrav lige uden for Skoven, og Pengene var borte.

Naar man var naaet til Torvet, blev Hestene gerne staaende for Vognen, og Opkøberne af Sæd var tidligt paa Færde. Det var dels Vognmænd og dels Købmænd, der købte Kornet til Udførsel. Der fandtes en Tørreovn i Byen, hvor Sæden blev tørret, inden den blev udført. Al Sæden blev solgt pr. Tønde og stod sjælden Maal, naar den blev eftermaalt i en Heltønde paa et Loft. Lagerkarlen trampede i Loftet rundt om Tønden, derved satte Sæden i Tøn-

den sig, og det gav Anledning til Fradrag i den akkorderede Pris.

Smør og Æg solgtes dels paa Torvet og dels til Spækhøkere. Paa Torvet gik Byens Madammer og

Helsingør. Bramstræde.

Alle Husene til Højre blev nedrevet ved Bramstrædes Modernisering, da det smalle middelalderlige Stræde blev til den nuværende brede Gade. I Baggrunden ses de gamle Ejendomme paa Strandgades Sydside. Ogsaa de faldt ved samme Lejlighed, idet Bramstræde oprindelig kun gik til Strandgade. Om Bramstrædes Fortid minder endnu foruden Navnet et Par Ejendomme paa den østlige Side, hvoraf den ene ses paa Billedet til Venstre. *)

gjorde Indkøb. Fruer var der ikke mange af dengang, og de, der var, kendtes paa, at de var ledsaget af en Tjenestepige med en Kurv paa Armen til at bære det købte hjem i.

Køberne havde som Regel en Mønt i Haanden, hvormed de skrabede lidt af det faldbudte Smør og smagte paa det. Bakterier var de ikke bange for dengang. Flæsket solgte man til Slagtere og Spækhørkere. Tørv og Brænde blev der solgt meget af paa Torvet, særlig til Høkerne og for det meste i Læssevis. Et Læs Brænde indeholdt 100 Snes Pinde og betaltes med 7 Øre pr. Snes for Gran og 8 Øre for Bøg. Der solgtes ogsaa en Del Sække til privat Forbrug.

Da vi først i Halvfjerdserne fik den nye Mønt med Krone og Øre i Stedet for Rigsdaler, Mark og Skilling, opstod der tidt en lille Kontravers mellem Køber og Sælger. Hvis Sælgeren betingede sig 2 Mark for en Snes Æg, mente han, der tilkom ham 67 Øre, mens Køberen holdt paa, at det kun var 66 Øre, da en Mark var 33 Øre. Men det varede kun et Par Aar, før de kom i Gang med at afregne alt i Kroner og Øre.

Naar Varerne var solgte og aflæssede hos Køberne, blev mange af Hestene sat i Stald hos Købmændene, som havde Staldrum og holdt Staldkarl. Dette blev betalt med en Mark til Karlen eller mere, hvis han havde hjulpet til med Aflæsningen. Manden gik saa ind i Butikken til Købmanden, og han blev altid budt paa en Rommer eller et Glas Vin og en Cigar. Her købte han til Husets Behov efter en Opskrift, han havde med hjemmefra. Det var brunt Sukker (Kandis), Puddersukker, (Melis brugtes ikke ret meget paa Landet dengang). Svedsker, Ris o. s. v. Til Jul gav Købmanden *Julerente*, der bestod i et Par Flasker Cognak, Chokolade m. m.

Hos Spækhøkeren købte man Reb, jydsk Træsko, der hang velrøgede Parvis i et Ræb, Klipfisk, Spege-sild, røgede Spegepølser, og til at strø paa Gulvet 1 Skp. Strandsand, hvis Manden havde langt til Kysten.

Helsingør. Hilligsøes Ejendomme

paa Stengade. Husene er nedrevne, og Helsingør og Omegns Bank er opført paa Hjørnet af Stengade og Bramstræde, hvis øverste Ende tidligere hed Fisketorvet. Boghandler Jens Møller flyttede senere over i Industriforeningens nye Ejendom paa den anden Side af Stengade.

Havde Manden haft Mad med hjemmefra, spiste han den paa Torvet. Hvis ikke, købte han hos Høkeren et flækket Surbrød med Smør og Paalæg, her- til nød han et Par Snapse og et Glas Hvidtøl. Det hele blev fortæret staaende i Butikken og beløb sig til en 12 Skilling.

Naar han var færdig med Indkøbene, blev Varer- ne baaret ud i Vognen, som henstod i Købmandens Gaard. Nogle havde Ærinde til Garveren med et

Kalveskind, enkelte besøgte Gæstgiveren, hvor de nød et Par Kaffepuñse. Naar alt var besørget, hjalp Butikssvenden eller Karlen Manden Kavajen paa og spændte Hestene for. Manden steg til Vogns og modtog med et Tak og Farvel Tømmen af Karlen, og nu gik det hurtigt hjemad. Vognen var tom og Manden fri for at gaa op ad Bakkerne. Var der 2—3 Mil til Hjemmet, gjaldt det i de korte Dage om at komme fra Byen, inden Mørket faldt paa. Skovene var mærke, og Grenene fra Træerne hang langt ud over Vejen, hvilket yderligere forøgede Mørket i Skoven. Først da Telefonledningerne blev anlagt i det 20. Aarhundrede, blev Grenene kappede.

Men der var flere, som ikke kom fra Byen før Aften, særlig dem, der solgte Kartoffler i Smaamaal i Gaderne.

Naar de naaede Teglstrup Hegn, gjorde de paa *Løvsalsbakke* midt i Skoven Holdt, og da der i den Tid i næsten ethvert Hjem blev drukket Brændevin, havde de som Regel en Træflaske — *en Lejle* — i Vognen, fyldt med Brændevin. Der var gerne to, tre i Følge, og Lejlen gik nu fra Mund til Mund. Det gjaldt om have Ild paa Cigaren. Overfald var de ikke bange for, men man sagde, at det spøgede i Skoven, og Spøgelse er altid bange for Ild.

De kørende vidste imidlertid nok, hvad det var, der spøgede. Paa Bakken opholdt *Fulde Stine* sig tidt Lørdag Aften for at faa en Snaps med, og naar hun havde faaet nok, lagde hun sig til at sove Rusen ud inde i Krattet. Hun bar i flere Aar et hvidt Sjal, som lyste i Mørket. -

Paa Egnen var der flere, der bandt Koste af Birkeris. Jeg kendte i mange Aar en Mand, som havde Ret til at beskære 2 Birketræer, der stod paa et Gærde imellem to Gaarde, og dær skar han Ris til man-

ge Hundrede Koste. Det fortalte han i hvert Fald altid, naar Forstvæsenet ønskede lidt Oplysning af ham angaaende de mange kappede Birketræer i Skoven. Ogsaa hans Virksomhed stod i Forbindelse med

Helsingør. Stengade.

Til Venstre ses Glarmester Svendsens Butik (nu Gartner Christiansens Ejendom). De to Huse med Porte er nedrevet og erstattet med den nye Industriforeningsbygning. Dernæst følger Hotel Øresund, som det saa ud inden Ombygningen. ⁽¹⁾

Spøgeriet i Skoven. Kostene solgte han i Helsingør til Gaarde og Gadefejning.

Af dem, der solgte Brænde til Byen, kunde der være enkelte, der ikke var kommet helt ærlig til det. En af disse bad min Fader om en Søndag Morgen at hente sig et Par Læs Ross (Grantømmer, 8 $\frac{1}{2}$ Al. langt). Ankommen til Stedet viste det sig, at Bunken var dobbelt saa stor, som Forstvæsenet lagde dem. »Nej, det Brænde vil jeg ikke køre hjem til dig,« erklærede min Fader, »for det er mit en Del af det.« — »Er-

det det! Ja, saa bærer jeg det tilbage igen!» svarede Tyven. Han havde om Natten taget af de omliggende Bunker, som tilhørte min Fader, og baaret over i sin Bunke. Den Slags Arbejde medfører Pusleri i Skoven og bliver til Spøgeri.

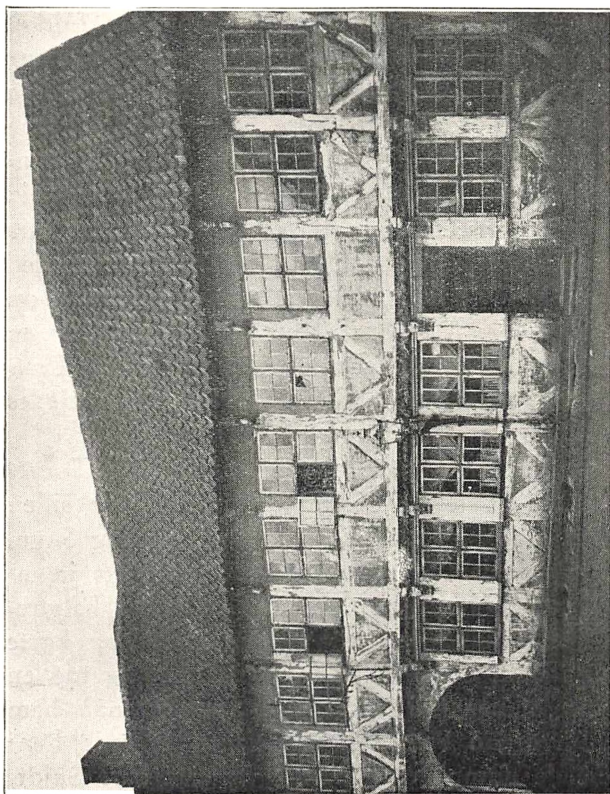
En enkelt Kat kunde man træffe paa Vejen. Den var fulgt med en børtrillende Fiskehandler, der i flere Aar — gerne beruset om Aftenen — trillede til sit Hjem paa den anden Side Skoven. Børen lugtede af Fisk, derfor fulgte Katten med et Stykke ind i Skoven. Sorte og herreløse Hunde blev set i og uden for Skoven, men kun af spirituspaavirkede Personer. Glødende Ild kunde man se inde i Skoven, men gik man ind til Stedet, viste det sig at være en gammel frønnet Birkestamme, der laa og var halvt begravet i Jorden.

Overfald har ikke fundet Sted siden midt i Tresserne i forrige Aarhundrede, efter at Politiet havde fanget tre Banditter i *Nyrup Hegn*, hvor de holdt til i en Hule. De blev angivet af den tidligere omtalte Kostebinder, der var med ved Anholdelsen for at anvise Hulen. Det viste sig for Resten bagefter, at han var Hæler for dem. Politiet fandt under en Seng i hans Bopæl en Kælder, der var fyldt med Tyvekoster, som Banditterne havde røvet.

Nyrup Hegn var i gamle Dage heller ikke god at passere om Natten, dengang Kongevejen gik midt i Skoven. Man kan endnu se Stedet, hvor Vejen har gaaet. Den gamle Vejbane er brolagt med store Sten. *Røvergraven* og *Røverleddet* findes endnu en halv Fjerdingsvej Vest for det sydlige Hjørne af Skoven. Navnene lyder jo i hvert Fald ikke saa rart. Den Vej skulde Bønderne, der kørte Syd paa til Fredensborg og Hillerød. —

Men tilbage til de hjemvendende Bønder. Efter et

lille Ophold paa Løvsalsbakke kørte hver til sit Hjem. Imidlertid kunde det hælde, at saadan en Torvetur fik et lille Eftersmæk. Det kunde nemlig ske, at en Mand, der var blevet noteret for at have glemt at

Helsingør. Torskehotellet.
Denne Bygning, der oprindeligt var Præstegaard, men senere benyttedes til Gæstgiveri og da gik under Navnet Torskehotellet, er nu nedrevet. :)

fraspænde en Skagle eller fastbinde Tømmerne, mens han var inde hos Høkeren, fik Tilsigelse om at møde paa Politikammeret og betale 2 Kr. i Bøde.

En Mand, der saaledes maatte give Møde, nægtede sig skyldig, men Fuldmægtigen erklærede, at det var ham selv, der havde noteret ham. »Nej,« svarede

Manden, »Fuldmægtigen kender jeg, det er en pæn Mand, men ham, der noterede mig, var en ren Sjoer.«

Ja, det var lige meget, det var 2 Kr. i Bøde, svarede Fuldmægtigen, og Pengene skulde betales med det samme. Nu havde Manden Vestelommen fuld af Enører, og han tog da i Lommen og lagde en Enøre paa Pulten. »Ded er een Øre,« sagde han, og da han havde hentet en til op, fortsatte han: »Ded er ogsaa een Øre, og en og en er to. . .« — »Ja, De maa skynsde Dem,« sagde Fuldmægtigen, »for jeg har travlt!« — »Ja, jeg er jo en gammel Mand og maa se mig for, hvad Penge jeg giver Dem. Ded var een, og ded var to. . .« Og da han atter havde hentet en Enøre op af Lommen, fortsatte han: »Ded var een Øre, og en og to er tre. . .« Men til sidst tabte Fuldmægtigen Taalmodigheden og viste Manden ud. Han slap saaledes for at betale. —

Lad mig i denne Forbindelse gengive en lille Torvehistorie, som en ældre Kone for mange Aar siden har fortalt mig. Der boede i *Birket*, Søborg Sogn, en Høsekræmmer, der hed Maks. Han kørte jævnlig til Torvs i Helsingør, hvortil der var to, halvtredie Mil. Han havde en lille Islænder for og kørte hjemmefra midt om Natten, idet det nemlig tog en fem Timer at naa ind til Staden. Spurgte man ham bagefter, hvordan Handelen var gaaet, svarede han: »Æggene de dump', og Smørret var det bare Skidt, men lidt op paa Dagen gik Duerne til Vejrs!« —

EN FARLIG KØRETUR. At det kunde være forbundet med en betydelig Risiko at passere den i det foregaaende nævnte *Nyrup Hegn*, kan jeg anføre et Ekspempel paa. Det drejer sig om en Oplevelse, kgl. Kammersanger *Peter Cornelius* havde som Dreng, og herom har han engang fortalt følgende: »Paa min

Faders Gaard »Frederiksyndest« ved det idylliske Fredensborg levede jeg min Barndom, og mange vidunderlige Minder har jeg fra Landlivet dær.

Juleaftensdag 1874 var jeg omtrent 10 Aar gammel, og Fader,

som vilde gøre det rigtig godt for os allesammen, skulde bruge nogle Penge til at lave Jul for. Han sendte saa mig til Helsingør med 12 Tønder Hvede, jeg fik »de brunne« for Vognen (et Par dejlige Frederiksborg Hopper), lille Bror Johannes med til at holde mig med Selskab, og godt pakket ind gik det ad Helsingør til. Vi kom godt til Byen, fik læsset af, fik Penge

for Hveden, fik ogsaa The med Kommenskringler til (vor Livret), besøgede en Masse Ærinder, fodrede og vandede Hestene og begav os saa paa Vej hjem efter, hjem til den dejlige Juleaften.

Vi havde kørt et godt Stykke ud ad Vejen, lille Bror laa nede i Vognen og sov, og jeg lod Hestene

*Helsingør. Den gamle Latinskole,
Kongensgade 12.*

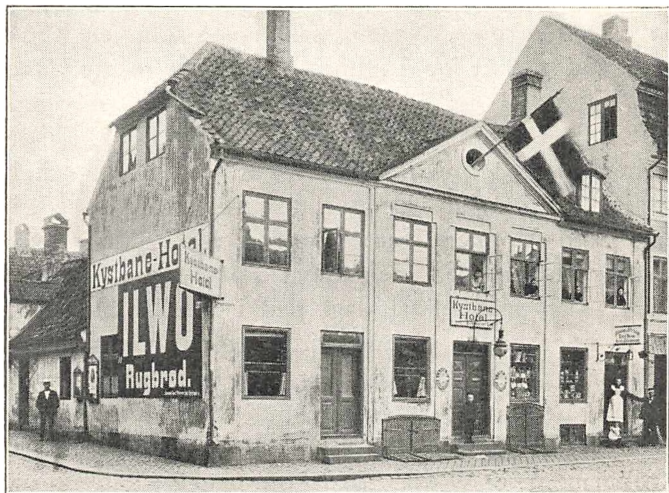
Her gik H. C. Andersen i Skole under Rektor Meisling. Huset staar endnu, men er overpudset og benyttes til Beboelse.

strække ud. Saaledes naaede vi Nyrup Hegn, en tæt Skov langs Vejen — da hører jeg med ét en hvislende Fløjten inde fra Skoven, og ud paa Vejen sprang to Fyre, den ene fløj imod Hovedtøjet paa Hestene for at standse dem, og den anden forsøgte at kravle op bag i Vognen. Situationen var kritisk — men blev klaret. Jeg slog et Knald ud mellem Ørerne paa de to brune, da sprang Manden forude ned, og ham, som hang paa Bagsmækken, var jeg saa heldig at ramme med min Pisk lige i Ansigtet, saa han med Skrig styrtede af, og vi var frelst fra Overfaldet, som jo nemt kunde være blevet skæbnsvangert for os. Disse to Mennesker havde set de to Drengene køre til Byen med Hvede, havde ganske rigtigt regnet ud, at vi skulde have Penge med hjem, og havde passet os op for at røve dem fra os.

Jeg glemmer ikke Mors angstfulde Ansigt, da hun fik det hele at høre, men Fader, der var født dær i Eggen, Kulsviereggen, i Aaret 1807, havde jo oplevet saa mange Ting af den Slags, saa han regnede det for intet og sendte mig frejdig af Sted paa mange lignende Ture.«⁸⁾

OM TORVEKØRSEL TIL HELSINGØR OG HILLERØD i Halvfjerdserne fortæller Lærer O. Larsen, fh. Hævelse, født 1860 og Søn af Afbygger Lars Larsen i Ramløse, der havde et Afbyggersted, *Agerholm*, paa 25 Tdr. Land, følgende: Fra mit Hjem kørte vi ikke saa sjældent til Torvs i Helsingør, dog kun om Sommeren. I Helsingør var der Torvedag om Lørdagen, og da vi havde $4\frac{1}{2}$ Mil dertil, maatte vi hjemmefra Kl. 3—4. Vi var gerne to, min Fader og jeg, og disse Helsingørsture var for mig — og for Resten ogsaa for Far — at regne som Udflugter. Lige før Esrum ligger ved Svinget Tingbakken. Her fortalte min Bedstefader (født 1806), at der, efter hvad hans Foræ-

dre havde fortalt, engang var henrettet to Forbrydere – der var jo Arrest i Esrum dengang – og Folk blev sagt til og skulde møde for at se paa dette her. Fra Esrumvejen, der fra et Højdedrag gik ned mod

Helsingør. Kystbanehotellet.

Denne Ejendom, hvis Hotel senere hed *Belle Alliance*, blev nedrevet i Begyndelsen af det 20. Aarh. og gav Plads for Hotel *Strandborg*.

Helsingør, havde man en vid Udsigt over Byen og Sundet med de mange Sejlere, paa den anden Side laa Helsingborg, og i det fjerne kunde man skimte Kullen. Jeg kan huske, at det Naturbillede gjorde et stærkt Indtryk paa mig.

Torvehandelen i Helsingør adskilte sig ikke saa lidt fra Handelen i Hillerød. Her til Hillerød kørte man med Smørret lagt ned i Træbøtter. Det kunde ikke nytte i Helsingør, saa kunde det kun sælges til Spækhøkere. Det skulde lægges ned i Stenkrukker med 3–4 Pund i hver. Vi havde gerne en 7–8 saadanne Krukker med.

Naar man kom ind paa Torvet, blev Hestene spændt fra og kørt i Stald, og saa kom Madammerne fra Byen for at smage paa Smørret. Enkelte havde en Tokrone i Haanden, og med den skrabe de lidt af Smørret af og smagte paa det, andre kunde ogsaa have en Ske med. Naar vi saa havde solgt en Krukke Smør, skulde jeg i Almindelighed følge med over hos Købmand *Eriksen* lige ved Torvet. Dær vejede de Smørret, og det blev slaaet af i en Krukke, som Køberen havde med. Kommisen gjorde Regnskab, og jeg fik Pengene og den tomme Krukke og gik tilbage til Vognen igen. Priserne var i Almindelighed lidt højere paa Helsingørs Torv end i Hillerød, netop naar Smørret var lagt ned i Stenkrukker. Foruden Smør havde vi undertiden ogsaa Æg med.

Naar Torvet var forbi, var vi gerne lidt omkring i Byen, nede ved Havnen, omme paa *Grønnehave*, hvor Soldaterne lavede Gymnastik, og inde at se *Kronborg*, hvor vi dog ikke kom længere end op paa Voldene og ind i Slotsgaarden. Om Eftermiddagen kørte vi saa hjem.

Til Hillerød havde vi ca. 3 Mil, saa det var meget nærmere. Her var der Torv om Mandagen, og her solgte vi Flæsk og Sæd foruden forskellige andre Ting. Det kunde godt ske, at ligesaa snart vi naaede Helsing, var Kornet solgt. Der var Opkøbere fra Købmændene helt derude, men Kornet skulde afleveres i Hillerød alligevel. Vi handlede hos *Alfred Petersen*, der boede dær, hvor nu Ditzels Boghandel er. Flæsk solgte vi til *Jakob Larsen* fra Tjæreby, han købte det paa Torvet og kørte det til København og solgte det dær. Efter at jeg 1883 kom paa Blaagaard Seminarium, har jeg flere Gange opsøgt *Jakob Larsen* paa Gammel Torv, naar han havde et eller andet med herude fra. Ofte var det Mad-

varer. Fra først af fik jeg Kosten paa Seminariet, siden flyttede jeg ud i Byen. Vi var to, som boede sammen og holdt os selv med Kost. Middagsmad købte vi af og til i Byen, men tidt købte vi Mælk

Helsingør. Ejendom ved Svingelport.

Ejeren var Købmand W. Brammer, der var Fader til Teglværksejer Joachim Brammer. En Broder til W. Br. var Købmand Joachim Brammer, der solgte sin Forretning til Købmand A. Brammer, Faderen til nuværende Købmand Ove Brammer og Boghandler Kaj Brammer. Ejendommen er nedrevet og har givet Plads for *Svingelporthus*.

og kogte, og dertil spiste vi saa vore Mellemmader.

Kolonialvarer købte vi hos Alfred Petersen, men vi havde spændt fra i en Gæstgivergaard paa den anden Side Gaden, det var det nuværende *Sjælland*, men selve Gæstgiveriet var ud til Slotsgade, hvor Willerup nu driver Forretning. Vi havde ikke Mad med, den købte vi hos Gæstgiveren, som hed *Rasmus Larsen*. Jeg kan huske, at jeg engang fik et Styk

ke Surbrød med Ansjos paa. Nu havde jeg aldrig før set eller smagt Ansjos, men det vilde jeg ikke være bekendt. Naar ingen saa det, pillede jeg derfor Ansjoserne af og puttede dem ind under Bordet.

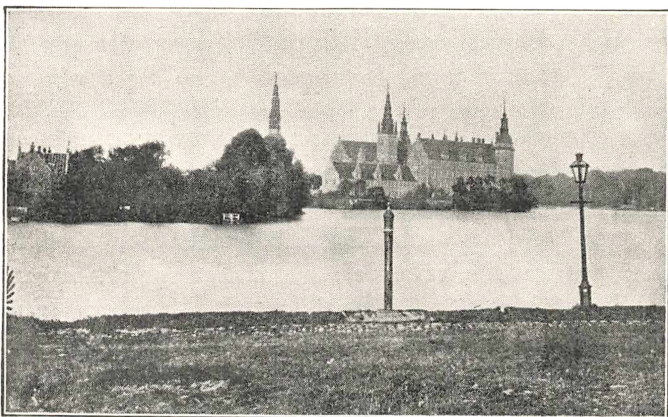
I Almindelighed foregik disse Torveture ved Dagens Lys, men engang i Firserne var Far, Mor og en fremmed Kvinde i Hillerød, hvorfra de først naaede at køre hjem ved Nattetid. Der var to Agestole paa Vognen, og i den bagerste sad Moder og den anden Kvinde. Vejen gik jo gennem Gribskov, og lige som de kører, raaber den fremmede Kvinde: »Der er nogen, der har fat i mine Ben.« Det var mørkt, og de saa ingen, men der manglede en Pakke, da de kom hjem.

OM TORVEHANDELEN I HILLERØD beretter *Christian Pedersen* (se S. 15) følgende. Man slagtede i Reglen Gris om Efteraaret. Hvis man havde flere, slagtede man gerne to ad Gangen, og den ene blev solgt til en Pranger enten derhjemme eller ogsaa paa Torvet i Hillerød. Det var især *Jakob Larsen* fra Tjæreby, Folk handlede med. Paa Torvedage stod han henne i Ullerød og købte alt det, der kom dær, og naar den første Vogn blev stoppet, saa holdt de efterfølgende, efterhaanden som de kom, og ventede, indtil der blev købt af dem. Der kunde godt holde en tyve, tredive Vogne.

Der var mange, der torvede i Hillerød, de kunde holde i hele Rækker inde i Slotsgade. Mandag var den største Dag. Torsdag var der ikke ligesaa mange. Smør og Æg solgte de ogsaa til Prangerne, men da de var bange for, Prangerne gav for lidt for det, solgte de det ikke gerne, før de kom paa Torvet. Der var to Vægtere i Hillerød, og de skiftedes til at have Torvetjenesten.

De rangerede Vognene op i Rækker, saa tæt de

kunde holde fra Raadhustrappen og ned. De holdt saa tæt, at der lige kunde gaa en Mand imellem Vognene. Der var hver Mandag saa mange, at de fyldte hele Torvet lige ned til Frederik den Syvende, saa

Fot. C. Rathsah.

Hillerød. Parti fra Torvet o. 1875.

Midt for Slottet ses en Vandpost. Monumentet for Frederik den Syvende blev først rejst 1880.

der ikke kunde være en Vogn mere, og saa holdt der desforuden en lang Række ved den ene Side af Slotsgade –

Om Handelslivet i Hillerød paa Torvedage findes der flere trykte Skildringer. ⁹⁾ Af dem vælger jeg at gengive en, der giver et godt Billede af en lille Provinsbys Forretningsliv fra lidt over Midten af forrige Aarhundrede.

»Om de større og i den Tid moderne Købmandsforretninger har Overleveringen ikke meget at meddele. Det er en særpræget, gammeldags Købmand ved Navn *Thorsen*, hvorom de gamle Fortællinger samler sig. Om ham fortæller Barber *Riemann* (født 1849): »Jeg husker tydeligt Købmand og Borgerrepræsen-

tant Thorsen; han boede i Slotsgade (nuværende Nr. 26). Paa Ejendommens Fortov stod 4 store Linde-træer, det var Thorsens Stolthed, og han vaagede over dem med ængstelig Omhu. Der fortælles, at da en Bjørnetrækker engang lod sit Dyr vise sine Kunster ved Thorsens Dør, kom Bjørnen hen til et af Træerne, og i et ubevogtet Øjeblik begyndte den at kravle op ad Stammen. Thorsen blev herover ganske ude af sig selv. Da Naboens Ejendom brændte, stod Thorsen ude paa Gaden og raabte til Brandfolkene: »Lad det Skidt brænde, sprøjt hellere paa mine Træer.«

I godt Vejr sad Ida Kagekone uden for Butiks-døren og drev sin Handel; i daarligt Vejr flyttede hun Forretningen ind i Butikken. Jeg husker Købmand Thorsen som en ældre Mand. I Butikken gik han i Træsko med Halmvisk, uden Frakke, i Nat-trøjeærmer, Gaardskarleforklæde, tarvelige Bukser og Sommer og Vinter med en gammel Straahat. Her var i høj Grad blandet Forretning: Urtekram, Hørkram, Brændevin, lidt Manufaktur og Isenkram. Manufakturerne indskrænkede sig til forskellige Smaaartikler samt lidt Alenvarer og Tørklæder i brogede Farver og ofte med Billeder paa. Her var Hals-, Hoved- og Lommetørklæder, der erstattede Nutidens Haandkufferter.

Udstilling af Varer i Butik og Vinduer lagde Thorsen ikke an paa. Aar ud og Aar ind stod som Skilt nogle Kopper og Glas i Vinduerne, og paa Markedsdage eller større Torvedage trak han et Sejlgarnsbaand under Loftet og her ophængtes de stærkt farvede Silkebaand, som Kvinderne brugte til Hage- og Nakkebaand til Guld- og Sølvnakkehuerne. Naar Dagen var forbi, pakkedes Silkebaandene ned igen.

Renligheden i Butikken var det smaat med, Gulvet var fælt. Kakkellovn fandtes ikke. Belysning fik

Thorsen om Aftenen ved et Tællelys paa Disken. Han holdt aaben til Klokken 10, om Søndagen var der kun lukket fra Kl. 9—4.« Om Torvedagene fortæller Afbygger *Jens Hansen* (født 1844), der i sine

Fot. C. Rathsach.

Hillerød. Hjørnet af Torvet og Helsingørgade

fra o. 1888. En ny Bygning blev opført 1900 og i Aaret 1919 indrettet til Administrationsbygning. Frøkenene Brummerstedt, der døde 1923 og 1927, henholdsvis 96 og 89 Aar gamle, har fortalt, at de her gik Aftentur »i Lunden«, hvorved forstaas nogle Aske- og Lindetræer, der udgjorde Resten af den gamle Kirkegaard. Frk. B.s Fader var Vært paa »København«. Bag Beboelsesejendommene skimtes et lille Bindingsværkshus paa tjæret Fod. Her var indtil 1770 Byens Fattighus fra 1770 til 1831 et Vagt- og Sprøjtehus.

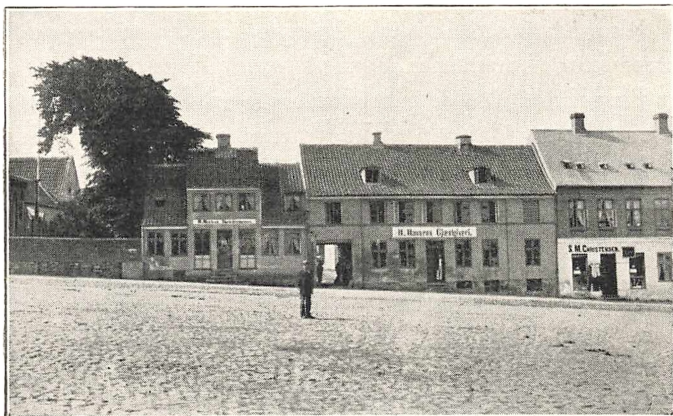
unge Dage havde tjent hos Thorsen, følgende: »Torvedagene havde Thorsen og Broderen, som hjalp ham travlt — ja, der var Torv dengang: Torvet pakfuldt af Vogne og saa endda somme Tider 2 Rækker Vogne gennem hele Slotsgaden omtrent ud til Vandmøllen.

Naar en Bonde, som handlede hos os, kom til

Byen med Torvelæs, standsede han uden for Butikken, han havde gerne Smør, Æg eller saadan noget, som skulde sælges til Thorsen, det blev baaret ind, og saa kom Manden ind i Butikken, han fik ved Disken en god, stor Snaps (det var ikke saadanne Fingerbøl som nu!); vilde han hellere have en sød Snaps eller en Kognak, kunde han faa det, og saa tog han gerne af en Underkop, der stod paa Disken, et lille Stykke Sukker, fik Ild paa en Cigar, og saa kørte han til Torvs. Var Konen med, gik hun ind i Stuen ved Siden af Butikken til Madam Wiwel, Thorsens Husholderske, eller hun gik i Byen. Naar Manden var færdig paa Torvet, kom han tilbage og fik spændt fra, og han og Konen kom saa ind i Stuen, hvor der var dækket et dejligt Frokostbord, med alt hvad der hørte til, her fik de sammen med de andre, som havde »torvet«, en god Frokost med Kaffe og Kager. Al denne Opvartning baade i Butikken og i Stuen betalte de ingenting for. Naa, det var jo kun Bønderne og de, der købte mere, der blev bedt ind i Stuen; de, som købte mindre, maatte nøjes med en Dram eller saa, ja, fik de Lyst til det, kunde de købe en Kage hos Ida, og saa kunde de gaa hen til Smørbøtten paa Disken og smøre paa, som de vilde — det kostede jo ikke noget. Mens der blev spist Frokost inde i Stuen, pakkede og ordnede Thorsen de Varer, som de havde bestilt, og saa vidste han jo nok, at der skulde en lille Foræring til, for Kunderne saa meget paa, at der var et Kræmmerhus Brystsukker med hjem til Børnene. En Del af Mændene vilde gerne have en lille Lommeflaske fyldt for at ha' lidt at styrke sig paa undervejs. Det var kun paa Torvedage, at der var dækket Frokostbord, de andre Dage vankede der kun en Snaps og lidt med hjem, som Indkøbet havde været til.«

Saaledes fortæller Skoleinspektør *P. Petersen* i *Bo-gen om Hillerød By* (1925).

De Forandringer, der skete i Handelslivets ydre Form i Halvfjerdserne og Firsernes Begyndelse var

Fot. C. Rathsach.

Hillerød. Gammel Gæstgiveri

paa Torvet (det nuværende Hotel »Kronprinsen«), hvor *N. Hansen*, kaldet *Hansen paa Trappen*, drev Gæstgiveri. I Gaarden fandtes en Sal til Møder og Baller. I 1890erne blev den brugt til Auktionslokale. Billedet er fra 1878.

ikke særlig store. Ja, selv langt ind i dette Aarhundrede fandt Beværtning af Kunderne Sted. Brødrene *Petersen*, der drev Forretning i Slotsgade 59, hvis nuværende Indehaver er *W. Frisch Jensen*, gav saaledes de kørende Kunder Kaffe og Wienerbrød i deres Stue. Da *Alex Jensen* overtog Forretningen 1907, faldt dette til Dels bort, fordi han boede ovenpaa, mens Forgængerne havde haft Lejligheden nedenunder. Men det var dog stadig almindeligt, at Kunderne fik en lille »Opstrammer«. En Snaps paa Disken og et Stykke Sukker var almindelig Beværtning, og her kunde de saa vælge mellem en syv *Alens* (en syv

Graders,) en otte Alens eller en fosselfri (fuselfri). Kørende Kunder kom ind i Kontoret og blev be-
værtet med Vin og tørre Kager. Naaede Konerne
ikke saa langt, blev de budt en sød Snaps og en
Figen til ude i Butikken.¹⁰⁾

Men saa kom Krigen, Spiritus blev dyr, og der-
næst kom Loven om Forbud mod Tilgift.

Torvehandelen er i de sidste 30–40 Aar blevet fuld-
stændig forandret. Med Landbrugets Omlægning sidst
i forrige Aarhundrede faldt Kornsalget i alt væs-
sentlig bort, og med Slagteriernes Oprettelse ophørte
efterhaanden Flæskesalget. Der er stadig »Torv«,
men Handelen begrænset til Grøntsager, Blomster,
Frukt, Æg og Fjerkræ.

HANDELSFOLK

OM DE FORSKELLIGE Arter af Prangere har jeg fra
Gaardejer *Hans N. Hansen*, Huseby, modtaget føl-
gende Beretning. For firs Aar siden eller derover,
altsaa inden Jernbanen kom til Hillerød, da var der
en Del Handelsfolk, som boede mellem Birkerød og
Frederiksværk, nogle af dem kom til Hillerød og
købte Sæd paa Torvet af Egnens Bønder, de Han-
delsfolk kaldte man for *Havreprangere*, saa var der
andre, som købte Smør, Æg og Fjerkræ, dem kaldte
man for *Hønskræmmere*. De, der boede nærmest
Frederiksværk, handlede med Kartofler, dem kaldte
man *Kartoffelprangere*. Deres Handel foregik paa den
Maade, at de kørte ind paa Frederiksværkegnen og
købte et Læs Kartofler og kom hjem med inden
Aften, Læsset stod i en Port om Natten, og noget
før Dag blev der atter spændt for og kørt til Kø-
benhavn. Der blev gjort Holdt to Gange ved Lan-
devejskroerne, hvor Kusken og Hestene fik noget at

styrke sig paa. I København overnattede man paa en Gæstgivergaard, om Morgenen tidligt spændte de atter for og kørte ud paa Torvet, Kartofflerne blev solgt, og saa gik Rejsen hjemefter, hvor der atter blev gjort

Fot. C. Rathsach.

Hillerød. Hjørnet af Torvet og Slotsgade

o. 1900. Bygningen blev nedrevet 1906–07 og den nuværende Bygning, der kaldes Bankbygningen, fordi Hillerød og Omegns Bank havde Lokaler dær indtil 1938, opført af Ejeren, Tømrermester Fritz Milner.

Holdt to Gange ved Kroerne. Der var mest Liv i Kroerne, naar Handelsfolkene kørte hjem, saa blev der ofte spillet Kort, Kromanden og hans Kone spillede som Regel med, et Sted bestilte Konen ikke andet end at spille Kort med de rejsende. Den Dag kom Handelsmanden som Regel først hjem om Aftenen, Vejen var lang, men saa var der ogsaa gaaet tre Dage. Dagen efter kørte Prangeren atter ud paa Frederiksværkegnen og læssede Kartoffler. De kunde naa to Københavnsrejser om Ugen. Det var et ret strengt Arbejde for Hestene, dengang var der ikke Stenvej fra Frederiksværk til Hillerød. Der blev handlet med Kartoffler, fra de blev taget op om Efteraaret,

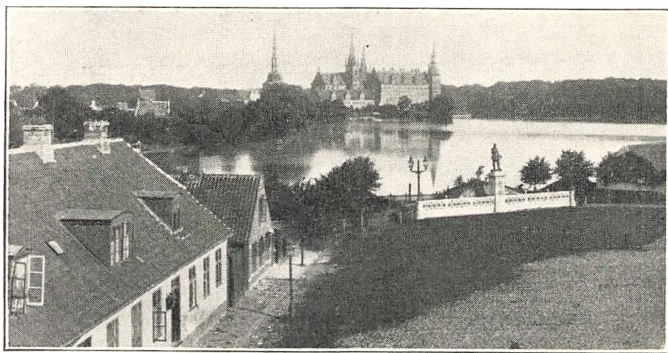
til der ikke var flere om Foraaret. Der var ofte lange Vognrækker af Handelsfolk paa Vejen. Naar der om Vinteren var store Snedriver, saa gjaldt det om, at der var en, som havde gode Heste til at køre foran og bane Vej gennem Snedriverne. Naar Handelsfolkene mødte Kulsvierne og Brændehandlerne fra Gribskov, var de nødt til at køre godt ud til Siden, Kulsvierne kørte altid lige midt paa Vejbanen, de havde meget store og stærke Vogne, saa de kunde bedre taale at faa et Stød end Handelsmændenes Vogne. Var der nogen, der skændte paa Kulsvierne, fordi de ikke kørte til Side, risikerede de at faa Klø af Kulsviernes femte Vognkæp, som de altid havde med til at slaa fra sig med. Kulsvierne var heller ikke altid saa blide at komme i Selskab med i Kroerne. I de Dage var det Næveretten, der var den gældende. Det kunde ogsaa ske, at Folk blev overfaldet, naar de var paa Vej hjem fra København, men det skete kun sjældent. Folk var belavet paa at slaa fra sig, mange havde en stor, hjemmesmedet Vognnøgle liggende ved Fødderne, saadan en var ikke god at faa et Slag af. Ja, i de Dage var Nordsjællænderne et haardført Folk.

Det var en lang Vej at køre med Hestekøretøj, især i daarligt Vejr. Naar de hjemmestrikkede Vanter var gennemvaade, blev de lagt under Dæknerne paa Hestenes Ryg, medens Hestene stod i Rejsestald, saa var de lidt tørre og varme, naar der skulde spændes for igen.

SLAGTERERHVERVET i Nordsjælland i Halvfjerdserne og Firserne er af Maskinhandler *I. Lauritz Olsen*, Hillerød, skildret saaledes:

Dengang var der ingen Slagterbutikker. Slagterforretningen foregik i Slagternes Ejendom. De havde alle Ejendom med Jord til — nogle en Gaard —

hvorfra de drev Slagterforretning. Naar Bonden eller Parcellisten havde en Tyr, en Ko, en Kalv eller et Lam at sælge, sendte han Bud til Slagteren, som saa tog ud til ham og tingede om Prisen. Købet fandt

Fot. C. Rathsach.

Hillerød. Parti fra Torvet o. 1900.

Statuen af Frederik den Syvende blev afsløret d. 6. Okt. 1880.

Sted til Levering bestemte Dage, naar Slagteren slagtede. De slagtede Dyr blev saa godt som aldrig solgt hjemme. Slagteren slagtede, saa han af forskellige Dyr havde Kød nok til et Tospænderlæs. Var det Slagtere, der drev større Forretning, havde de undertiden to, tre store Læs Kød af hver ugentlig Slagtning. Alt Kødet blev saa læsset om Aftenen, og ved Tivellevetiden kørte Slagteren ad København til, saa de kunde være paa Torvet tidlig næste Morgen, hvor de københavnske Slagtere og handlende købte deres Forbrug.

Fersk Kød blev der næsten aldrig brugt i nogen Landhusholdning uden til Begravelser, Bryllupper og Barnedaab. Dog var der mange Gilder, baade i Halvfjerdserne og noget ind i Firserne, hvor der blev serveret med Risengrød og Klipfisk. Derimod købte

Egnens Befolkning *Kallunet*, d. v. s. Hoved, Ben, Hjer-
te, Lunger og Vommen af de slagtede Kreaturer, som
blev renset og tillavet paa forskellig Maade. Under-
tiden tingede Sælgeren sig Kallunet til, naar han solg-
te Dyret, eller han i Forvejen bestilte det hos Slag-
teren og fik Bud, naar hans Tur kom, og Manden
hentede da Kallunet hos Slagteren. Prisen paa et
Kallun var 1—1½ Krone efter Kreaturets Størrelse og
Kvalitet.

Naar der skulde være et Gilde, hvor der skulde
bruges Kød, blev det bestilt hos deres Slagter, saa
snart Gildet var bestemt. Slagteren havde da som of-
test nogle Kreaturer, der egnede sig til dette Brug,
staaende hos en af sine Kunder. Han vidste gerne
længe i Forvejen, naar der var Udsigt til et Gilde,
og var derfor belavet paa Bestillingen. Det billigste
Kød, der blev tilovers ved en Gildeslagtning, blev
solgt til andre af Egnens Folk. Hvis det ikke var
blevet afhentet hos Slagteren, tog Slagtersvenden det
og lagde det i et Slagtetrug, og med Truget paa Skul-
deren løb han rundt til Beboerne og fik det afsat.

Vi havde Slagtere i de fleste Sogne. Paa *He'bo-*
bakkerne i Annisse boede en Parcellist, der hed *Mads*
Slagter. Han havde, saa længe han drev Slagterfor-
retning, altid to Heste paa sine 7 Tdr. Land. I Am-
mindrup sad Slagter *Jens Jørgensen* med en lille
Gaard, han havde altid fire Heste og drev en tem-
melig stor Slagterforretning, hvortil han havde fire
voksne Sønner til Hjælp. *Jens Jørgensen* havde en
Broder i *Lopholm* ved Græsted, der ogsaa drev stor
Slagterforretning paa sin lille Gaard. I daglig Tale
hed han *Kristen Lopholm* eller *Loppe-Kristen* efter
Byen. I Tisvilde var der to Brødre *Møller*, der drev
stor Slagterforretning, det var den største Forretning
dær paa Egnen. Ellers var der Slagter i Ramløse.

Inde paa *Sanden* var der *Niels Petersen*, der ogsaa solgte meget i København.

Der var en Del mindre Slagtere, som slagtede et enkelt Kreatur om Ugen, som de kørte rundt i de

Fot. C. Rathsach.

Hillerød. Parti fra Slotsgade o. 1890.

Grunden tilhørte fra 1728 det gamle Hillerød Hospital. Ejendommen (Slotsgade 27) blev ombygget 1920 og tilhører Slagtermester Chr. Petersen.

res Opland og solgte. De havde ikke Ruf paa Vognen, men lagde Kødet paa et rent Lagen i Vognfadingen og dækkede det til med et andet Lagen.

Kødsalget i København foregik mest i *Slagterboderne* paa *Nikolaj Plads*, hvor de københavnske Slagtere lejede Butik. Men i Slutningen af Firserne indførtes den københavnske Kødkontrol, der lagde Hindringer i Vejen for Torvehandelen, saa Hjemmeslagterne fik Besvær med at afsætte Kød paa Torvet. Nogle af de største Hjemmeslagtere — deriblandt *Jens Jørgensen* i Ammindrup og *Brødrene Møller* i

Tisvilde — lejede da Butik i Slagterboderne og forsynede Butikken med Kød hjemme fra Landet, men de holdt snart op dermed, da Butikken vistnok gav Bagslag.

Da vi naaede ind i Halvfemserne blev hele denne Handel med slagtede Dyr fra Landet ophævet, og de Slagtere, der fortsatte Handelen, gik over til at sende levende Dyr ind til *Trommesalen*, som Kvægtorvet og Slagterhuset i København kaldtes, og andre oprettede Butikker i Helsingør og Hillerød samtidig med, at de sendte levende Dyr til København. Det var i Reglen de bedste Dyr, der blev sendt levende bort, og de ringste, der blev slagtet hjemme og solgt i Butik eller kørt rundt og solgt fra Slagtervogn paa Landet.

Svineslagterierne blev oprettet først i Halvfemserne, hvorved Hjemmeslagtingen af Svin blev formindsket en Del, og Folk paa Landet begyndte at købe lidt mere fersk Kød.

I Firserne og længe før den Tid blev alle de Svin, der blev opfødt paa Gaardene, slagtet dær og enten solgt hjemme eller ogsaa paa Hillerød Torv, hvor der var specielle Prangere, der købte Svinene og kørte ad Landevejen til København og afsatte dem dær. Svinene blev leveret i hele Kroppe uden Hoved, Ben, Fedtflommer og øvrige Indmad. Alt dette blev forbrugt i Hjemmet og gav en Masse Finker og andre Madvarer.

Gæssene blev solgt paa lignende Maade, idet de var opskaaret, men alt Fedt samt Fjerene blev i Hjemmet, hvorimod Halsen med Hoved, Kroen, Hjertet, Lever, Benene og den yderste Vinge blev syet sammen og solgt som *een Gang Kraase*, det blev af Prangerne betalt med samme Pris som et Pund Gaas.

Ude paa Landet havde vi en Del Opkøbere af

slagtede Svin, Gæs, Ænder, Høns og Æg. En af de største handlende paa dette Omraade var *Daniel Jørgensen*, Skærød. Han havde en lille Høkerforretning og en Husmandslod og kørte desuden rundt og

Fot. C. Rathsach.

Hillerød. Parti fra Slotsgade o. 1890.

I det lille Hus med Kvisten har der været Rebslageri siden 1829, idet en Mand, der hed Lars Rebslager, det Aar begyndte sin Virksomhed dær. Siden har Ejendommen været i Slægtens Eje. 1900 blev den nuværende Ejendom opført og udvidet med Isenkram.

samlede Æg i bestemte Ruter, om Sommeren en Gang om Ugen og om Vinteren, naar der ikke var saa mange Æg, hver fjortende Dag. Samtidig købte Daniel Flæsk, Høns og Kyllinger og om Efteraaret Gæs og Ænder, som Sælgeren saa leverede en bestemt Dag paa Daniels Bopæl. Samtidig købte han Kolonialvarer med hjem til Husholdningen, saa paa den Maade tjente Daniel dobbelt. Flæsk og de øvrige Varer kørte Daniel ad Landevejen til København og

solgte derinde. Dette var undertiden en god Forretning, særlig naar der var smaa Tilførsler, og Priserne derfor var stigende.

I Græsted var der ligeledes en Mand, der kørte rundt og købte slagtede Svin, Gæs og Ænder. Han hed *Niels Vindal* og havde et Parcelliststed. Niels kørte Hesten, og Konen — Hanne Niels Vindal — var altid med, og det var egentlig hende, der stod for Handelen. Naar der var Stigning i Flæskepriserne, tog Hanne Vindal det ene Køretøj og kørte sin Tur ud at købe op, og Niels tog det andet Køretøj og kørte en anden Vej. Det gjaldt jo om at komme ud, inden Folk fik Priserne at vide, men paa de Egne, hvor de især handlede, var Folk efterhaanden blevet saa temmelig godt kendt med Trikset, saa de vidste Besked, naar Niels og Hanne kom lige efter Københavns Torvedag, eller de kom hver for sig.

Niels Vindals købte saa meget, saa de saa godt som altid havde en Banevogn fra Græsted St. og ofte to. Til Juletorvet havde de for det meste flere Vogne paa een Gang. Alt det købte blev leveret paa Vindals Bopæl om Formiddagen og læsset paa Banevogn om Eftermiddagen, saa det var i København om Aftenen før Torvedagen. Naar Sælgeren kom ned til Vindal med sine Varer, vejede Niels Varerne, og undertiden skændtes de lidt, Niels vilde gerne have god Vægt, og alt blev vejjet paa en gammel Bismervægt, kaldet en *Tyve-Lispunder*. Naar de saa var enige — Uenigheden var aldrig af alvorlig Art — kom Sælgerne ind i Stuen, hvor der var dækket et rigtig godt koldt Frokostbord med Øl og al den Snaps, Folk vilde drikke. Derefter fik de Kaffe. Efterhaanden som Sælgerne var færdige med at spise, gik de ind i den anden Stue, hvor Hanne havde regnet ud, hvor mange Penge de skulde have. Hanne

førte alt Regnskabet og opbevarede Pengene. En Del af Vindals Kunder kom selv med deres Varer, uden at de var købt i Forvejen, og fik samme Priser som de andre Sælgere. Det var en reel Handel, de drev,

Fot. C. Rathsach.

Hillerød. Parti fra Fisketorvet.

Gadehandlende o. 1900 (Frugt- og Grønthandler N. J. Hansen, død 1903, og Hustru, død 1928).

baade Daniel Jørgensen og Niels Vindal, og de var godt lidt af Egnens Befolkning. Der var flere andre, der drev samme Forretning, men de kunde ikke komme paa Højde med disse to.

Nu er alle de gamle Prangere under Mulde. Hans Vindal kørte løbsk og væltede hjemme ved Ejendommen. Hun slog Hovedet paa en Hjørnesteen ved Indkørselen og døde uden at være kommet til Bevidsthed. Da holdt Niels Vindal op med at handle. Det var imidlertid gaet noget tilbage med den Landhandel, idet der var oprettet Svineslagterier i Helsingør, Hillerød og Frederikssund.

OM FISKEHANDELEN i Nordsjælland fortæller *I. Lauritz Olsen* følgende: Fra 1880 til midt i Halvfemserne foregik Fiskehandelen i min Egn paa følgende Maade. Der var nogle, der var professionelle Fiskehandlere, og naar der var Fisk at faa, trillede de til Tisvildeleje, som var det mindste, Liseleje, Hundested eller Lynæs, hvor der var Havn. Det var særlig i Maa-nederne Februar, Marts, April, Maj og Juni, Fiskehandelen gik for sig. Fiskehandleren havde en Trillebør, en *Hjul*, som den kaldtes, og derpaa var anbragt en Kasse med to Rum til forskellige Slags Fisk, Rødspætter, Skrupper og Torsk. Fiskehandlerne trillede hjemmefra om Morgenen ved Tre-Firetiden, de havde 1—2 Mil til det Sted, hvor de kunde faa Fisk, som de solgte paa Hjemvejen. Naar de skulde helt til Lynæs, trillede de paa Tilbagevejen gennem Torup og Melby over Sanden til Ramløse og An-nisse, somme Tider til Tisvilde, Holløse og Vejby, Ørby, Aagerup og Taagerup, og de trillede ind til alle Udflyttergaarde, Parcelliststeder og Husmandssteder. Disse ældre Fiskehandlere kendte alle Folk i mange Miles Omkreds og vidste bestemt, hvor de kunde sælge, og hvor de ikke kunde. Prisen paa Fisk var for Rødspætter og Skrupper fra 1 Øre til 4 Øre Stykket efter Størrelsen. Torsk kostede ligeledes fra 1 til 4—5 Øre op til en 4—5 Pund, Stenbidere 10 Øre Stykket. Hvert Sted, hvor der blev handlet, blev Fiskemanden skænket med en eller to Snapse Brændevin, og dertil fik han Øl af det fælles Ølkrus. Det var et anseligt Antal Snapse, en Fiskehandler kunde samle sammen paa en Dag; og det hændte ogsaa, at han efter at have trillet en 7—8 Mil fra Kl. 3—4 om Morgenen til 8—9—10 om Aftenen trillede i Grøften og faldt i Søvn, dels paa Grund af Snap-sene og dels som Følge af det uhyre Arbejde, han

havde præsteret, et Arbejde, der vel nok skulde to Nutidsmennesker til at udføre.

Disse Fiskehandlere hjalp gerne en Bonde at skære Tørv og at høste. De skyldte ofte Bonden for nogle

Fot. C. Rathsach.

Hillerød. Parti fra Fisketorvet.

Gadehandlende o. 1905. Til Venstre ses Fiskehandler Levesen, der altid sluttede sit Raab om Fisk med Ordene: »Lige frisk optagne af Havets dybe, blaa Bølger.«

Tørv, for Brændekørsel eller maaske for en halv eller en hel Tønde Rug, de havde faaet i Vintertiden, naar det kneb med at tjene til Føden, Der var ingen særlig Kredit hos Købmand og Bager, og den Slags Folk snød sig heller ikke fra at betale, det hørte ikke den Tid til.

Efter Høsten kom Sildefiskeriet. Handelen med Sild besørgedes mest af Gaardmænd og Parcellister, som boede i Nærheden af Fiskerlejerne. En Del af Bønderne kørte selv ind til Fiskerlejerne, købte et stort Læs Sild og solgte paa Hjemvejen det, de ikke selv skulde bruge, og paa den Maade tjente de deres

egne Sild. Det var store Mængder, der blev brugt. Man saltede fra 10–20 og paa større Gaarde fra 30–40 Ol Sild, (en Ol=fire Snese). Sild var en daglig Ret til Davre og var aldeles uundværlig i alle Hjem. Fiskeprangerne kunde jo ikke trille den store Mængde Sild ud til Folk, men maatte nøjes med at trille lidt ud, der solgtes i halve og hele Snese, som brugtes i fersk Tilstand.

Der var særlig to ældre Fiskehandlere, der kom paa den beskrevne Rute med Fisk, og hvad de ellers handlede med. De boede inde paa *Tibirke Sand* i deres egne smaa og tarvelige Huse, hvor de enten selv havde en Smule Sandjord, eller ogsaa brugte de noget af Bøndernes til at føde et Par Faar paa. *Sanden* var ikke dengang ret meget bevendt. Der var næsten ingen Træer, kun Lyng med enkelte forskrøblede Birkerisbuske, og der var langt imellem Husene.

Disse Beboere paa Sanden brugte, naar der ikke var mere Fisk at trille med, at gaa ud paa Lyngen og skære Birkeris og den lange, rene Lyng, deraf lavede de *Birkekoste* og *Lyngkoste*. Naar Manden ved Konens og de større Børns Hjælp havde faaet bundet en Del Koste, kom Trillebøren frem igen, Fiskehandlerne trillede ud med alt, hvad der kunde hænge paa Trillebøren, og besøgte deres sædvanlige Kunder. Birkeriskostene blev solgt i halve og hele Dusin og kostede to Mark (65 Øre) for et halvt Dusin og tre Mark, som man sagde (en Krone) for et helt Dusin. Birkekostene blev brugt overalt, hvor der var Stenbro, og det var der dengang i Bryggerset, i Stalden og paa Gaardspladsen, saa der blev slidt mange Birkekoste omkring paa Gaardene og Parcel-liststederne. Lyngkostene var en Del dyrere og blev brugt i Stuen, paa Loftet og i Loen til at feje de

lange Straa af den plejltærskede Sæd. Dem blev der ikke slidt saa mange af, og de var ogsaa forholdsvis stærkere end Birkekostene.

Saaledes bjergede disse flittige og nøjsomme Men-

Fot. C. Rathsh.

Hillerød. Postvognen mellem Hillerød og Frederikssund.

Fra førend 1870 og indtil 1900 var Postholderiet i Dyrslæge
Lunddahls Eje.

nesker Føden. Klæderne fremstillede Konen væsentligt af Faarenes Uld og af Hør. De fik saet $\frac{1}{2}$ eller 1 Skp. Hørfrø hos den Bonde, de hjalp at høste, deraf lavede saa Konen Linned. De fleste af disse Familier havde en stor Flok Børn, de voksede op til sunde og kraftige Folk. De var hærdede fra smaa af, Føden var tarvelig og sund, og Sygdomme kendte de ikke meget til.

OM DE OMKRINGVANDRENDE SMAAHANDLENDE har *J. Lauritz Olsen* sendt mig følgende:

Der var en ældre Mand, som hed *Anders Lillegaard*, han gik med to store Kurve, en over hver

Arm, og solgte Hvedebrød. Det var foruden 8 Øres Franskbrød mest 1 og 2 Øres Brød, han havde at forhandle. Der blev ikke købt finere og dyrere Hvedebrød dengang. Desuden havde han en Daase Bolsjer samt Bismarckklumper, Sukkerstænger og Bismarckstænger, alle til 1 og 2 Øre Stykket. Samtidig havde han alle de gangbare Viser, der solgtes enkeltvis for 10 Øre Stykket. De ældre Viser havde Folk næsten i alle Hjem, og naar der kom nye Viser, var der stærk Aftræk paa dem. Jeg kan huske, da Visen om *Hjalmar og Hulda* sidst i Halvfjerdserne kom til Egnen, den var meget populær.

Naar Anders kom med sin Kurv, blev den grundig eftersat, og der blev gerne handlet for nogle faa Øre. Naar dette var overstaaet, kom Brændevinsflasken og Ølkruset frem, og der vankede Snaps og Øl. Undertiden blev Anders og Manden enige om, at Anders skulde give Kommenskringle. Saa tog de fat i hver sin Ende af Kommenskringlen, og det var om at gøre at faa godt fat, saa vedkommende kunde faa det største Stykke, naar Kringlen brast. Naar Stykket blev fortæret, fik de en ekstra Snaps. Naar det var besørget, gik Anders til næste Sted, og saaledes travede han rundt hver Dag fra tidlig Morgen til sildig Aften. Han havde sit Opland inddelt i passende Dagsruter og kom regelmæssig en bestemt Dag i Ugen paa hver Rute.

Handelen med Klude og Ben foregik paa lignende Maade. Der kom flere Kludekræmmere, som de blev kaldt, paa samme Egn, men den nærmest boende kom oftest. De trillede rundt med en temmelig stor Trillebør og samlede sammen. Naar de havde saa mange Sække fulde af Klude og Ben, som de kunde trille, havde de et Sted, hvor de kunde trille hen og læsse dem af. Naar de havde et godt En-

spænderlæs, lejede de en Mand til at køre det hjem til deres Bopæl, hvor Kludene blev sorteret i strikkede Klude, vævede uldne og vævede linnede Klude og derefter solgt til Fabrikken.

Kludekræmmeren havde i sin Taske Bændler, Knapper, Hægter, Sy- og Stoppenaale, alle Slags Sygarn, Knappenaale (Sikkerhedsnaale kendte man ikke dengang) m. m. Naar Kvinderne havde fundet en stor Bunke Klude og andre ubrugelige Ting frem, vejede Kludekræmmeren det hele, og saa skulde de til at handle. Konen og Pigerne i Hjemmet skulde bruge en Del af Kræmmerens Ting til deres daglige Arbejde med at sy, lappe og stoppe, og det var næsten lige meget, hvor mange Sække Kræmmeren fik fulde af Klude og Ben; naar det hele blev gjort op, kom Kvinderne som Regel til at betale Penge i Bytte. Det var ikke store Ting, Kræmmerne gav for Kludene, saa de tjente vist ret godt paa deres Handel efter de smaa Penge, Folk havde dengang.

HAANDVÆRKERE

MURERE. I det følgende skal der gives en Række Skildringer af Haandværk og Haandværkere, saadan som de fandtes paa Landet i Nordsjælland i de svundne Tider. Vi begynder med Bygningshaandværkere og fortsætter med en Række andre Erhverv inden for Haandværkets Omraade.

I den nordsjællandske Landsby fandtes der i ældre Tid ikke faglærte Murere. Man gjorde Arbejdet selv. Det var iøvrigt heller ikke saa sammensat, idet Bygningerne gennem Aarhundreder bestod af Bindingsværk med lerklinede Vægge. Paa Udskiftningens Tid har der været et overordentlig livligt Byggeri. Besidderne af Udflyttergaardene og de mange nye Hus-

mandssteder har haft et meget strengt Arbejde, inden de fik deres nye Hjem i Orden. Af faglig Hjælp havde man i Almindelighed kun *Hugger* og *Tækemand*. Hugger var Fællesbetegnelse for Tømrer, Snedker og Hjulmand.

Med Hensyn til Fremgangsmaaden ved Bygningernes Opførelse maa jeg henvise til mine tidligere Bøger *Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid* og *Dagligt Liv*.

Lerkliningen var ikke et videre indviklet Arbejde. Af mere faglig Art var Opførelsen af Bagerovnen og Skorstenen, hvis nederste Del gerne var af raa Sten, mens Skorstenspipen var muret af brændte Sten. Dog var der næsten altid en haandsnild Husmand i Nabolaget, som kunde udføre de to Arbejder.

Efterhaanden erstattedes nogle af de lerklinede Vægge af Mure opførte af raa Sten og disse igen af Mure med brændte Sten. Men da Bindingsværket stadig angav Rammen om det hele, var Opmuringen af Mellemrummene heller ikke noget, der krævede større fagmæssig Uddannelse.

Det gamle Husmandssted paa Jægerbakken i Hillerød — *Nordsjællandsk Folkemuseum* — er et interessant Eksempel paa en Forening af gammelt og nyt.

Lille Ravnebjerghus, som det hed, laa i Lavø. Hellsinge Sogn, Lavø By udskiftede 1788, ¹¹⁾ og Lille Ravnebjerghus er da blevet udflyttet og opført med klinede Vægge. Da Nordsjællandsk Museumsforening overtog Stedet, var alle Ydervægge og Skillerummene i Laden opmuret af raa Sten. I Stuehuset havde man flottet sig saa meget, at de to nederste Skifter af Ydervæggene var muret af brændte Sten. Aarsagen hertil har sikkert været, at de brændte Sten var mere modstandsdygtige mod Regnstænk end de raa Sten.

Da dette trelængede Husmandssted 1924 blev flyt-

tet til Hillerød, anbefalede man fra museumskyndig Side, at det ikke blev en faglært Murer, der kom til at udføre det med Genopførelsen forbundne Murerarbejde, men at man søgte at finde en Mand, der i

A. U. fot. 1938.

Kongens Glæde I.

Huseby, Ramløse Sogn. I Gaardens Stenbro er nedlagt en flad Kampesten med følgende Indskrift:

C VIII
KONGENS GLÆDE
JØRGEN
MATHISEN
1845

Lighed med de gamle Dages Skik og Brug havde lært sig selv at haandtere en Murske. Det lykkedes Museumsforeningen at finde en saadan Mand: *Niels Hansen*, Harløse, og han udførte al Murerarbejdet — Skorsten og Bagerovn iberegnet — paa fuldt tilfredsstillende Maade. Alle Ydervægge blev opmuret af brændte Sten, til en enkelt Skillevæg benyttede man raa Sten, og et Par andre blev for Anskuelig-

heds Skyld opført af klinet Ler. Men hvad, der var det afgørende, Præget blev bevaret.

Et godt Eksempel paa, hvordan et Byggearbejde blev udført i forrige Aarhundrede har man i en Skildring, som jeg 1923 modtog fra Husejer *Hans Peder Hansen*, Oppesundby. Beretningen handler om en Husmand, der hed *Niels Nielsen*, født 1830 og død 1919. Hans Fader ejede et Gadehus i Oppesundby, men efter Faderens Død solgte Moderen det. Da *Niels Nielsen*, der tidligt var kommet ud at tjene, var i sit 27. Aar, giftede han sig. Han havde iøvrigt i alle de Aar kun haft 4 Pladser. Han købte nu sit Barndomshjem, men Huset var meget gammelt, og han tog derfor straks fat paa at bygge et nyt. Han arbejdede dengang som Husmand hos Gaardejer *Hans Sørensen* i Oppesundby, men han udførte selv det meste af Byggearbejdet. Han var tidlig oppe om Morgen og tog et Tag, inden han gik paa Arbejde, og om Aftenen, naar han kom hjem efter den lange Arbejdsdag, tog han atter en Tørn. Om Søndagen hængte han for det meste i hele Dagen.

Det nye Hus var baade højere og bredere end det gamle, han kunde derfor opføre det uden om det gamle, hvorved det blev muligt at blive boende i det gamle Hus, til Mure og Tag var oppe paa det nye. Trods det store Arbejde blev han færdig med Byggearbejdet den samme Sommer.

Da samme *Niels Nielsen* er en udmærket Type paa en gammeldags Slider, kan jeg ikke nægte mig den Glæde ogsaa at gengive lidt af Skildringen af hans senere Skæbne.

1866 købte han et Hus med $4\frac{1}{2}$ Td. Land til ved Marbæk i Oppesundby. Den kontante Udgift var vist ikke stor, men der skulde svares en Aftægt, der beløb sig til over 100 Rigsdaler om Aaret, og den sva-

rede Niels Nielsen i 16 Aar. Der stod ingen Prioritet i Ejendommen, og der kom heller ingen til at staa der, saa længe han ejede Stedet. Dette Hus var ogsaa gammelt, men Niels Nielsen fik undermuret hele Hu-

Kongens Glæde II.

A. U. fot. 1938.

set, og dette Arbejde udførte han ogsaa selv. Han fik desuden sat nye Vinduer og Døre i, ligesom han fik lavet en god Stald og bygget Møddinghus.

Sin lille Huslod passede han godt, hvorfor han ogsaa flere Gange af *Horns Herreds Landboforening* fik Præmie for ypperlig Dyrkning.

Fra 1859 gik Niels Nielsen paa Arbejde forskellige Steder. Fra April og til henimod Høst skar han Tørv paa Akkord i Kompagni med en eller to Mand. For det meste var de tre. Senere deltog han i Høstarbejdet. Han høstede hos Gaardejer *Niels Andersen* i over 40 Aar. I den øvrige Del af Aaret gravede han Dræningsgrøfter og lagde Rør ned, eller han slog Skærver. Tørveskær og Skærveslagning blev han ved

med til det sidste Aar, han levede, skønt han blev 89 Aar.

Hans Peder Hansen fortæller, at han arbejdede sammen med Niels Nielsen hver Sommer i Tørvemosen i 20 Aar, og han har aldrig arbejdet sammen med en mere solid Arbejdskammerat. Niels Nielsen var punktlig og bestemt med sit Arbejde. Hver Morgen, før han mødte i Mosen, udførte han *et lille Davrebed*, som han kaldte det. Han slog Grønt til Kalven eller Grisene, eller han pudsede og kalkede et Stykke af Huset, det skulde være i Orden til Pinsen, og Skorstenshovedet skulde være skinnende hvidt. Efter Davrebedet gik han ind og spiste Davre, der bestod af en Spegesild og et Stykke Fedtebrød, hvortil han drak en Snaps og en Kop Kaffe.

Saa begav han sig af Sted den lange Vej — over en halv Mil — til Tørvemosen, hvor han altid mødte til den aftalte Tid lidt før seks. Naar han kom hjem om Aftenen, havde han ogsaa et eller andet Arbejde, der skulde udføres. Om Vinteren tærskede han Morgen og Aften sin Sæd, eller han skar Hakkelse til Køerne.

Da Niels Nielsen var 73 Aar, afstod han Ejendommen til sin Datter og Svigersøn imod at faa Husly til sig og sin Kone, saa længe de levede. Ægteparret oplevede iøvrigt baade at holde Guldbryllup og Diamantbryllup og var agtede og respekterede for deres store Flid og deres omgængelige Sind.

Denne Mand var altsaa Landmand, Arbejdsmand, Murer og meget mere, men først og sidst var han en Type paa en rigtig gammeldags Slider. —

Anders Hansen, der som nævnt S. 36 er født 1864 og havde sit Barndomshjem paa en af Horserød Bys Overdrevslodder i Tikøb Sogn, skriver om Bygningerne deromkring følgende: Husene var i mange af

Arbejderhjemmene mere end tarvelige. Der var lerstampede Vægge, og det øverste af Gavlen bestod af Lyng, der var flettet mellem nogle Staver. Der var

Kongens Glæde III.

A. U. fot. 1938.

Kampestengulv i Køkkenet, der ogsaa var Forstue, og Lergulv i Stuen.

Paa Nørlykkegaards Jord var der en Hytte, som var indgravet i en Bakkeskrænt. Væggene var af Jord, midt i Hytten stod en Træstolpe, der bar Taget, som bestod af runde Staver flettet med Ris og belagt med Græstørv og Jord. I denne Hytte boede en gammel Kone, der levede af tilfældigt Arbejde, og hvad gode Mennesker gav hende.

Mange Huse havde dog ogsaa Grundmur, de var bygget, efter at Jorden var frasolgt Horserød By. De havde alle Brædegulv i Stuen og som Regel Murstensgulv i Køkkenet, lukket Skorsten, Komfur og runde Kakkelovne. Disse Huse tilhørte Parcellisterne. De tidligere nævnte Huse forsvandt efterhaanden.

De stammede fra Gaardejernes Tid, og Jorden, hvor paa Husene laa, var lejet paa 99 Aar. Efterhaanden som Lejetiden udløb, inddrog Parcellisterne Jorden. —

Da de grundmurede Gaarde i de gode Aar i Halvfjerdserne en Del Steder begyndte at afløse Bindingsværket, blev der ogsaa paa Landet Brug for det egentlige Murerhaandværk. Sjældent var det dog ikke, at en haandsnild Mand lærte sig Faget uden nogen egentlig Læretid. Han saa paa de andre og prøvede sig frem. Der findes endnu her i Nordsjælland enkelte, ogsaa dygtige Mestre, der har tilegnet sig Faget paa denne Maade. —

Et lille Billede af Murerfagets Forhold i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede giver følgende Rids.

Murer *Anders Christensen* var født 1854 og døde 1938. I Aaret 1868 kom han i Lære hos Murermester *Dahl* i Hillerød. Dengang fik en Murerdreng 2 Mark om Dagen, mens en Tømrerdreng kun fik en Rigsort (50 Øre). En Murersvend fik en Rigsdaler om Dagen om Sommeren, en Arbejdsmand 4 Mark. Arbejdstiden var om Sommeren fra 6 Morgen til 7 Aften med $\frac{1}{2}$ Times Frokost Kl. 8—8 $\frac{1}{2}$, en Times Middag 12—1 og $\frac{1}{2}$ Times Fesperkost 4—4 $\frac{1}{2}$. Dengang var der ikke noget, der hed Fabriksfløjter, men Kl. 12 ringede det paa Raadhuset og Kl. 4 $\frac{1}{2}$ ringede det atter. Om Morgen ringede det Kl. 5 om Sommeren og om Vinteren Kl. 6.

A. Christensen var i Lære i 5 Aar og blev Svend 1873. Svendestykke gjorde han i Nyborg, idet der var Lav dær. Det var der ikke i Hillerød, og derfor blev de, der gjorde Svendestykke her, ikke anerkendte i København, hvad derimod Helsingørerne blev.

I 1880 kom Christensen til at arbejde hos *Gamle Kielberg*, som *F. Kielberg* efterhaanden kaldtes til Forskel fra sin Søn Murermester *E. Kielberg*, og var

det Aar med til at bygge Grüttners Ejendom, et af de første Huse, Gamle Kielberg byggede.

Christensen blev Formand hos Kielberg, hvad han var til 1899, da han blev ansat som Varmemester paa

Kongens Glæde IV.

A. U. fot. 1938.

Frederiksborg Slot. Han var med til at bygge Raadhuset 1887–88, som Kielberg og Svendsen havde i Kompagni, men paa den Bygning var de selv Formænd, den ene om Formiddagen, den anden om Eftermiddagen. Sparekassen var han ogsaa med til at bygge 1898–1900, men dær var hans Kammerat Hartmann Formand. C. var ogsaa med til at bygge Frederiksborg Højskole 1895–96, her var Hartmann ligeledes Formand. I Slotshaven laa der en gammel Trækasse, som brændte 1887 eller 88, og i Stedet for blev Slotspavillonon opført. Her og ligeledes paa Borup Teglværk var C. Formand.

I Halvfemserne fik en Murersvend 4 Kr. om Dagen, men da Christensen arbejdede i Borup, fik han

5 Kr. Kielberg, der havde meget Arbejde paa Slotset og paa Fredensborg, havde i Hillerød en halv Snes Svende.

Arbejds mænd og Dreng e maatte ikke sige Du til Svendene. C. havde blandt Arbejds mændene et Par, han havde gaaet i Skole med. De var Dus, men det var en Undtagelse.

BRØNDE fandtes der ikke ved alle Hjem. Fru Smedemester *Jacobsen*, Ullerød, f. 1855 som Datter af *Anders Isaksen* (1820—85), der havde en lille Gaard i Ramløse, fortæller, at der var flere dær i Egnen, som ikke havde Brønde. Der var meget dybt til Vand, hos *Rasmus Kristensens* var Brønden ca. 30 Al. dyb, den var saa dyb, at de ikke kunde se Vandet. Hos *Anders Isaksen* havde de ikke Brønd, men hentede Vand i en Mose i Nærheden, Mosevandet var brunligt. I en Bakke paa Gaardens Mark var der en Kilde, den gravede de ud i ca. 3 Alens Dybde og fik paa den Maade klart og pænt Vand. Det var o. 1895. De fleste Brønde var sat med Kampesten.

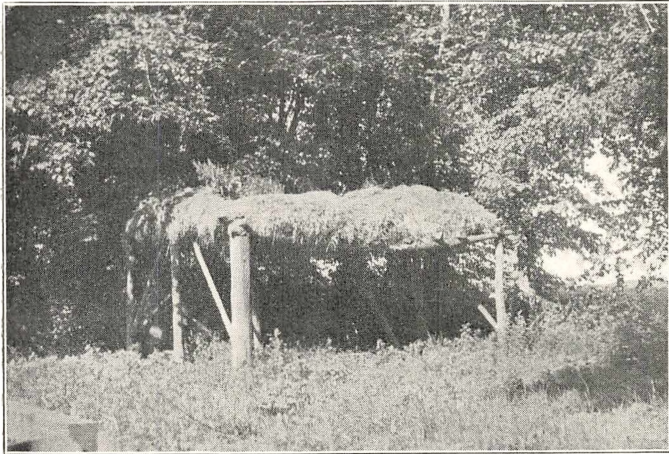
I nogle Barndomserindringer fra Horserød Overdrev skriver *Anders Hansen* bl. a.:

Brønde var der kun faa af, og de, der fandtes, var sat af Kampesten. Ellers hentede man Vand til Drikkebrug og Husholdning i den nærmeste Tørvegrav, hvor det om Sommeren myldrede med Frøer, Sala mandre, Igl er og et Utal af bitte smaa Dyr. Naar Vandet var siet, var Bunden af Sien fuldstændig sort af Smaakryb. —

At Mangelen af Brønd ogsaa kunde give Anledning til pudsige Optrin, ser man af følgende Beretning, som Skovløber *N. P. Sørensen*, Græsted Hegn, i sin Tid har sendt mig.

En Mand, der boede i Maarum Hesse mose, havde ingen Brønd ved sit Sted, men maatte hente Vand

i en nærliggende Kilde, som kaldtes *Jeppes Kilde*. Der blev hentet Vand baade i Spande, Stripper, Træflasker og andre Ting. En Dag skulde Konen fodre Soen, og hun tømte da en 4 Pots Træflaske i Soens

A. U. fot. 1938.

Kongens Glæde V.

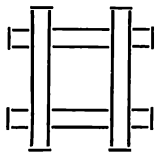
Billedet forestiller en *Halmbod*, der benyttes til Redskaber m. m., og hvoraf der findes adskillige den Dag i Dag spredt over Nordsjælland. Paa Halsnæs kaldtes Boden for *Pal*.

Trug i den Tro, at det var Vand, men Manden havde faaet den fyldt med Brændevin, og det vidste Konen ikke.

Man hørte tidt Manden fortælle derom, og han sluttede gerne med at sige: »Bov, bov, natys. Der er ikke Brændevin, der kan forslaa i mit Hus, naar Soen drikker 4 Potter om Dagen.« Endnu, halvtreds Aar efter, kan man høre disse Ord brugt som Mundheld. —

De ældste Brønde var sat med Kampesten. Hvordan det gik til, fortalte Tømrermester *Lars Pedersen*, Tjæreby, mig for nogle Aar siden.

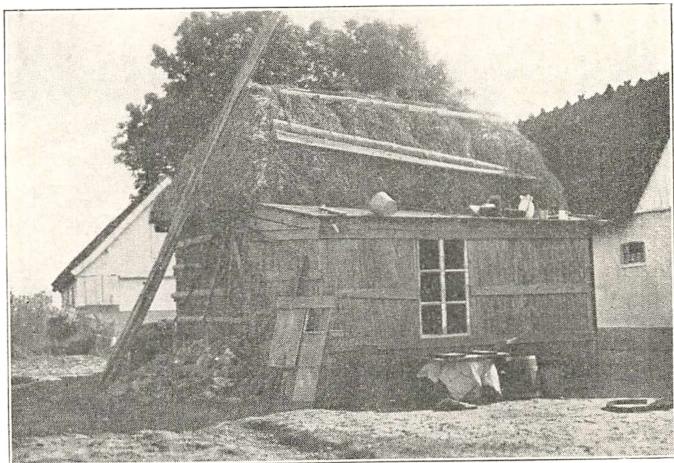
Arbejdet blev udført af en Brøndgraver. Paa det Sted, hvor Brønden skulde være, blev der gravet et stort Hul i Jorden. De gravede langt uden om det Sted, hvor Brønden skulde sættes. Dels skulde der være Plads til de store Sten, og dels skulde der være Skraaninger til at rulle dem ned ad. Hvis der var dybt til Vand, blev Hullets Vidde foroven meget stort. Det gjaldt om at faa Vand med det samme, for naar Brønden først var sat, var det ikke som ved den murede Brønd muligt at uddybe den bagefter. Hvis der ikke, naar en saadan Brønd var sat, kom Vand med det samme, kom der overhovedet ikke Vand. Naar de var kommet saa dybt ned, at de mente, der var Vand — til Tider kunde det komme saa pludseligt, at det voldte Vanskeligheder — begyndte de at sætte Stenene. For at styre paa det satte de i

Bunden af Brønden en Tømmerramme med Kryds i Hjørnerne, og paa denne begyndte Brøndgraveren at sætte Kampestenene. Brønden var altsaa firkantet forneden, men rundedes efterhaanden. Brønden var halvanden Alen bred forneden, men saa var det ogsaa en ordentlig stor Brønd. Efterhaanden som de lagde Stenene op, blev Rummet bagved pakket til med Ler eller Jord. Naar Brønden var sat færdig, blev der anbragt en *Brøndkarm* og en *Brøndvippe*, og nu var Brønden færdig til Brug. Kampestensbrøndene var gerne ens vide, mens de murede Brønde blev snævret ind foroven. De var ogsaa $1\frac{1}{2}$ Al. forneden, men foroven var de et Kvarter snævrere. Aarsagen er den, at hvis en saadan Brønd skulde *dyvnes*, vilde Jorden komme til at spænde, hvis Brønden var ligesaa vid foroven som forneden.

Af Kampestensbrønde er der mange endnu, men der er næsten ingen, som tør gaa ned og rense dem.

Hvis der falder en Sten ud, falder hele Brønden sammen. Naar der ved et gammelt Hjem bliver gravet en ny Brønd, graver man den gerne ved Siden af den gamle og fylder saa den med det samme. —

A. U. fot. 1938.

Halmbod ved et Husmandssted i Huseby.

Om Brøndgravning, hvor det drejede sig om murede Brønde, har fhv. Brøndgraver og Murer *H. Nielsen*, Kregme, født 1851, i Aaret 1923 sendt mig en Skildring, hvoraf jeg gengiver følgende: Den første Mand, der fremstillede Stenene til de murede Brønde, var *den ældre Clausen* af Gadevang Teglværk. Han havde i 1855 eller 56 forpagtet et lille Teglværk i Sigerslevøster, tæt ved Strøbjerg, hvor den første Prøvebrønd blev gravet og sat 1856 af Murer *Niels Hansen Andersen* af Sigerslevvester. Niels Hansen begyndte derefter straks med Brøndgravning rundt om i By og paa Land, hvor det fandtes nødvendigt at faa Vand efter den nye Metode. Saaledes blev der i Løbet af en tre Aars Tid alene i Frederikssund

og Omegn gravet mellem 40 og 50 Brønde, deriblandt en Brønd for Frederik den Syvende paa Jægerspris Slot. Kongen havde selv Tilsyn med Arbejdets Udførelse. Stenene blev dels afhentet, dels tilkørt fra Teglværket.

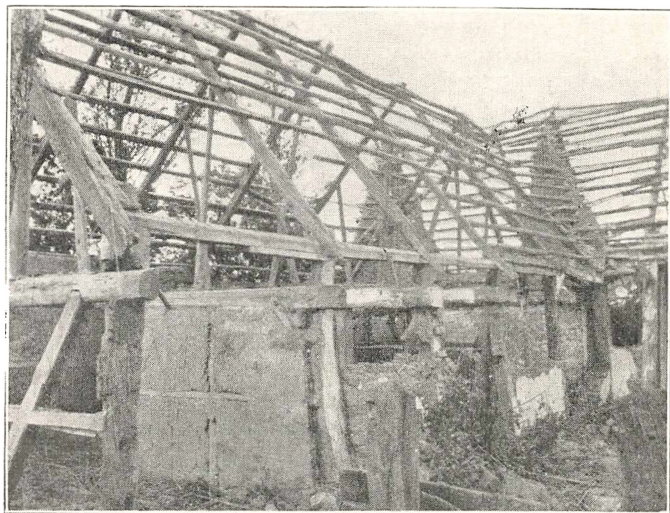
I det samme Tidsrum blev der i Nykøbing, Rørvig og paa Odsherred gravet et lignende Antal, 40—50, og Stenene blev af Teglværket kørt ud paa Græse Enge og ud i Vandet, hvor de blev lastet i Joller og derefter indladet i større Baade med 3000—4000 Sten i hver. De blev sejlet til Nykøbing Havn eller Rørvig Bro og derfra kørt til de Steder, hvor de skulde bruges. Brøndene var fra 4 til 30 Al. dybe og fra 2 til 3 Al. i Diameter.

I Løbet af 4 Aar havde Niels Hansen kun Uheld to Gange, hos Pastor *Rosen* i Lille Lyngby, hvor Ringen gik i Stykker, da han var 18 Al. nede, og hos Kærtmager *Schwabe* i Frederikssund. — Brønden var gravet og sat færdig. Den var 12 Al. dyb med 2 Alens Vanddybde. De øverste $3\frac{1}{2}$ Al. var muret firkantet med to Lag Dæk, for at Mellemrummet kunde bruges som Mælkekælder. Da Brønden var færdig, kom *Schwabe* i Tanker om, at han vilde have Brønden boret dybere, inden Posttræet blev sat ned. Dette skete ogsaa, der blev foretaget en 12—15 Alens Boring, men næste Morgen var Vandet steget, saa det var trængt ind i Køkkenet samt ind i flere lavtliggende Huse. Det varede dog kun en Dags Tid, saa sank Vandet ned under det til Dæk nedsatte Tømmer.

Niels Hansens Mening om Brøndene var, at de altid skulde sættes, hvor det var mest passende, »og Vand faar vi nok, naar vi graver derefter.« Hans Mening om Vandvisning, som saa mange Mennesker troede paa, var den, at det var en naturlig Sag. Det

var Menneskets Nerver, der indvirkede paa Kvisten og ikke Vandet.

Niels Hansen fortsatte med Brøndgravning til 1880. Hans Arbejdsfelt har været i mange Byer: Dalby,

11. Zangenberg fot. 1924.

Lille Ravnebjergus nedrives.

I Forgrunden ses en lerklinet Væg.

Krogstrup, Lyngerup, Gerlev, Neder Draaby, Rørbæk, Oppesundby, Frederikssund, Udesundby, Græse, Sigerslevvester, Sigerslevøster, Strø, Harløse, Tjæreby, Ullerød, Hillerød, Meløse, Store Lyngby, alle Byerne i Ølsted Sogn, en Del i Kregme og Vinde-rød Sogne. Det samlede Antal Brønde, han gravede, var nok en 400, maaske flere.

Denne Mand var min Fader. Jeg afløste ham i Begyndelsen af 1880erne, men ikke i det Omfang, for det blev kun i Frederiksværk og Omegn. Det var først ved Nybygninger, jeg gravede Brønde, og siden ved ældre Steder, for i 1870erne var der kun

3 Fællesbrønde i Frederiksværk, men i 1880erne søgte hver Ejer at faa sin Brønd. Jeg gravede Brønde ved Friboligen, Sygehuset, Gamle og Ny Skole, ved Krudtværket, ved Frederiksværk, Kregme og Ølsted Stationer, Arresødal Lejrplads og mange andre Steder. Den sidste Brønd gravede jeg i 1905.

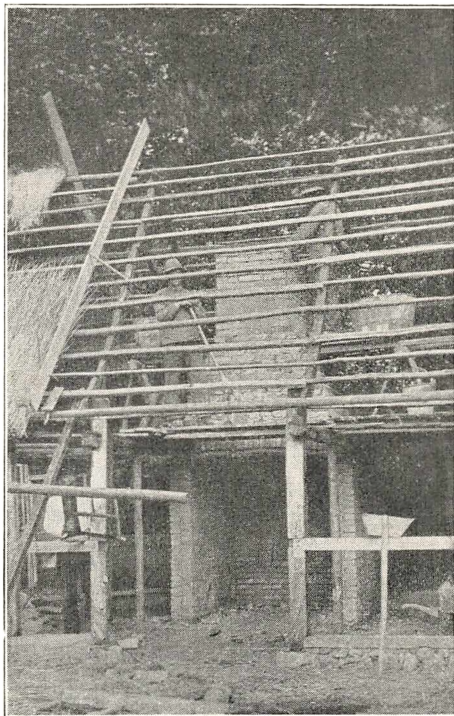
TØMRERMESTER Lars Pedersen, Tjæreby, født i Huseby, Annisse Sogn, 1861 og død 1938, har om sin Opvækst, Læretid og senere Virksomhed fortalt mig følgende: Faderen havde en lille Ejendom paa 6—8 Tdr. Land og var ved Siden af Træskomand. Han lavede to Slags: danske Træsko, der var af ene Træ og med en Krampe om, og franske Træsko, der saa ud som dem, der bruges nu: Træhunder og Læder foroven.

Træskoene blev lavet af Bøgetræ. For at det ikke skulde blive for tørt og slaa Revner, blev Stykkerne, naar de var flækket ud, lagt i Vand, saa var Træet ogsaa let at arbejde i. Naar Træskoene var færdige, blev de røget. Faderen havde et Fyrsted udenfor, og naar Varmen slog op om dem, drev Vandet af dem, og de blev brune, saa revnede de ikke. Faderen kunde lave to Par Træsko om Dagen. Naar de var vant til det, kom det ud paa et med Arbejdet, om det var danske eller franske Træsko, de lavede. Læder købte han i Helsinge. »Derude fra Huseby kom vi ikke tidt til Hillerød. Der skulde jo gaas.«

Lars kom ud at vogte Køer, inden han kom i Skole. Det var hos en Mand, der hed Henrik Jørgen, han havde et lille Sted med to Køer, men ingen Hest. *Trekronerhuset* hed det, det var temmelig nær hjemmaved. Det var saadan i de Tider, at naar Høsten var forbi, saa gik alt Kreturet løst om Efteraaret, og det var for at vogte disse to Køer, Lars havde faaet Plads i Efteraarstiden, da han var en 6—7 Aar. Hen-

rik Jørgens Kones Mor hed Ane Jørgen Laves, hun boede hos dem og praktiserede som klog Kone. Der kom mange hos hende. I Løn for dette Efteraarsarbejde fik Lars et Par Bukser, der var syet af den kloge Kones Underskørt.

Da han blev lidt ældre, kom han til en Gaardmand, der hed Svend Jørgen, som ogsaa boede i Huseby. Dær var han i tre Somre, og i Løn fik han hvert Aar en Klædning, det var Klæde, der var købt i Hillerød. Træsko, Strømper og Skjorte (Hørgarn) fik han ogsaa hvert Aar. Det første Aar fik han et Par Sko, saa skulde han ingen have det andet Aar, men det tredje

Frede Hansen fot. 1924.

Lille Ravnebjerghus genopføres paa Jægerbakken i Hillerød 1924. Skorstenspiiben mures.

Aar skulde han konfirmeres, og da fik han foruden et Sæt rigtig pænt Tøj et Par lange Støvler.

Penge var der ikke noget, der hed, udover lidt Drikkepenge. Baade Husmanden og Karlen og Pigen havde Faar hos Bonden. Drengen fik to Mark af den

ene og en Mark af den anden for om Efteraaret at se efter, naar Faarene havde løbet med Vædder. Husmanden fik saaet saa meget paa Bondens Mark, som han kunde gøde til. Han havde nogle Rækker Kartofler og lidt af forskellige Sædarter. Naar Faarene havde løbet med Vædder, tog de dem hjem og havde dem hjemme om Vinteren. Der blev kørt et helt Læs Hø op til Husmanden, som han havde at fodre med.

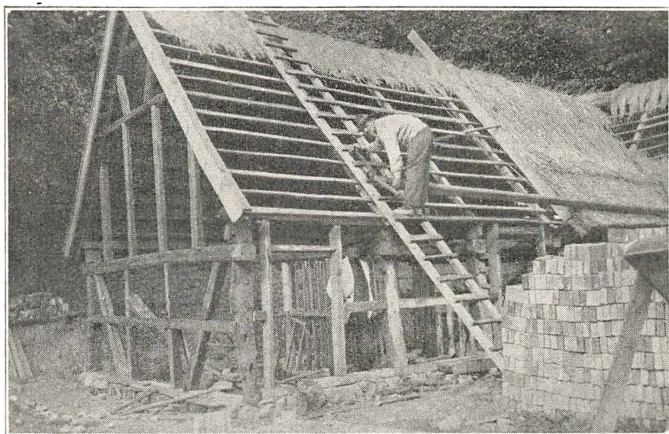
Hvert Aar til Jul slagtede Husmanden et overfødet Svin, det var en Gris, der var købt Aaret før, og som nu var et helt Aar gammelt. Tørv fik han ogsaa fra Gaarden. Det var en hel Gildesdag, naar Husmanden lavede Tørv. Det var gerne en Søndag, og Folkene paa Gaarden hjalp ham med Arbejdet. Det var *Pluddertørv*, de lavede. Der skulde Æbleskiver og Snapse til, de fik ikke andet for det, men de fik jo somme Tider lidt rigeligt. Husmanden fik ogsaa Heste og Vogn til at køre Tørvene hjem med, saa det kostede ham ikke noget. I Dagløn fik Husmanden en Rigsort om Dagen (1 Rigsort var 24 Skilling=50 Øre).

Da jeg var konfirmeret — fortæller Lars Pedersen videre — kom jeg 1875 i Lære hos en Tømrer i Skærød, der hed *Søren Jensen*. Jeg var i fast Lære i tre Aar. I den Tid fik jeg Kost og Logi, men maatte give 25 Kr. Siden arbejdede jeg hos ham som Svend. Saa fik man jo gerne Kosten og en Krone om Dagen. Mere kunde man ikke faa.

Jeg har kun været med til at bygge eet Hus, der var klinet op. Det var hos en Mand i Skærød Huse, der hed Per Lavsén. Vi lavede Bindingsværket og anbragte *Hæle* og *Væunner*, Manden og nogle andre Arbejdsfolk klinede Leret ind. Det var i den Tid almindeligt, at man byggede Huse af Bindingsværk,

Gaarde var derimod altid Grundmur. Ydermurene var brændte Sten, men de brugte undertiden raa Sten til Skillerum, for dær stod de i Tørren.

Fra Skærød kom jeg hertil og begyndte for mig

Frede Hansen, fot. 1924.

*Husmandsstedet tækkes.
Jægerbakken i Hillerød.*

selv. Det var først i et Sted nede paa *Dammen* (Eberholtsdam), men da det laa lidt langt fra Vejen, købte jeg en Byggeplads fra Søren Larsens Gaard og byggede et Hus i Tjæreby, det var i 1900. En Lærling havde jeg for det meste. Da jeg byggede Nebegaard, der brændte 1909, havde jeg ti Svende. Jeg byggede ogsaa Lønsgaard, da havde jeg en syv, otte Stykker. Naar Arbejdet slap op, permitterede man jo. Dengang fik en Svend 39 Øre i Timen. Der var enkelte Steder, de fik 40 De arbejdede 10 Timer. En Dreng fik Kosten og ikke mere. I mange Tilfælde maatte de give lidt Penge til. De stod i Lære, ligesom de kunde blive enige om, det højeste var 4 Aar. Den sidste, jeg havde, fik 5 Kr. om Ugen paa egen Kost.

At være Hjulmand har jeg lært derved, at jeg har haft Folk, som havde lært Faget. Det, der interesserede mig mest, var Bygnings-snedkeriet. Vi lavede Tømrer- og Bygnings-snedkerarbejde, vi lavede ogsaa mange Møbler, men det var Fyrretræsmøbler, ikke polerede. Jeg lavede flere nye Vogne, og saa havde jeg meget med at ringe Hjul. De sidste Aaringer lavede jeg næsten ikke andet end saadan noget. Der er jo ikke ret mange Hjulmænd mere ude paa Landet. —

Det kan tilføjes, at Lars Pedersen udførte Tømrerarbejdet ved Flytningen af det gamle Husmandssted 1924 og gjorde det godt. —

OM EN SNEDKER har jeg 1923 fra Parcellist *Niels Peder Andersen*, Smidstrup, modtaget en Skildring, der gaar ud paa følgende:

De fleste af de nu bortgaaede ældre Folk var udgaaet fra Hjem, hvor — om ikke i første saa i andet Led — Statsbankerotten og Kvægpesten havde lært Folk at udnytte saa at sige enhver Stund, Del og Ting paa en Maade, som for Nutidsmennesker kan synes at ligge paa Grænsen af Nærighed. Men Forholdene var ganske andre end nu, derfor var Dattidens Folk ogsaa langt mere selvhjulpne end Nutidens.

I et saadant Hjem var det, at *Svend Larsen* — almindelig kaldet *Svend Snedker* — var opvokset, og paa denne Baggrund maa derfor hele hans Færden ses.

Han var født 1835 og Søn af Gaardejer *Lars Svendsen* i Koldsbæk, Blidstrup Sogn. I en ret tidlig Alder — 6 Aar — blev han sat til at harve en *Grønfurmark*. Saaledes kaldtes en Mark, som havde ligget til selv voksende Græsmark i en Del Aar, hvorefter den var pløjet om Efteraaret og atter pløjet næste Foraar, men denne Gang paa tværs, saa at der fremkom fir-

kantede Tuer. Svend harvede med en Seks-Bulharve, som spøgende blev kaldt *et Par Skindbukser*, og dette Arbejde var selvfølgelig ikke morsomt for en Begynder. Svend fortalte ogsaa siden, at han græd.

A. U. fot. 1936.

Tækkemanden arbejder.
Gaard i Lyngerup.

Senere kom han til at tage Arbejdet med mere Humør.

Sin Ungdomsfritid brugte han til Garnvinding og til at lave Hægter, som han solgte for faa Skilling pr. Dusin. Han snittede ogsaa en Del.

Naar der var Skrædder eller Skomager paa Gaarden — disse Haandværkere gik ud hos Bønderne og arbejdede — gav det Lejlighed til adskillig Spas, og her var Svend ikke den ringeste. Han tilbød saaledes engang at staa ved Forstuedøren og drikke en Snaps, der stod paa Bordet i Stuen. Dette ansaas paa Grund af Afstanden for en ren Umulighed. Svend havde for Skik at sige: »Man skal bare ikke være raadvild!« og den Regel fulgte han ogsaa her. Han overvandt

Vanskeligheden ved at løfte Døren af Hængslerne og tage den ind i Stuen. Staaende ved Forstuedøren, som han holdt med venstre Haand, tog han Snapsen med den højre.

En anden Gang hævdede han, at man kom ikke ind *ad* Døren, naar man lukkede den op og gik ind i Stuen. For at overbevise de tvivlende tog han Døren af, lagde den ned og krøb ind *ad* — hen over — den.

En Tid tjente han paa Unnerup Mølle, og efter at han havde været i Tømrers og Snedkerlære, giftede han sig, men straks efter maatte han i 1864 trække i Trøjen, uagtet han var Frispiller. Han kom dog ikke med i nogen Kamp, da Vaabenstilstanden indtraf ret snart efter.

Hjemkommen fra Felten købte Svend sig et lille Sted Øst for Vejby, og her fik han og hans Hustru deres Hjem indtil hans Død 1911.

Svend Snedker arbejdede fra tidlig Morgen til Aften silde. Om Sommeren byggede han en Del for Egnens Folk, ellers arbejdede han i sit Værksted, hvor han lavede Møbler. Man træffer endnu sine Steder paa Svend Snedkers dobbelte Klædeskabe og hans *Vingestole* med Fjedersæder i. Der staar vist endnu en saadan Stol i Vejby Kirkes Sakristi. De Møbler, han lavede, malede han selv, saa det var helt igennem eget Fabrikat. Han lavede ogsaa en Mængde Ligkister — selv den, han selv kom til at ligge i.

Mens hans Snedkeri stod paa Højde med Tiden, uddannede han flere Lærlinge, men i den ældre Alder, da Fordringerne steg, paatog han sig ikke mere, end han selv kunde udføre.

I Firserne, da der ved Fru *Demant* kom en Bevægelse i Gang for at ophjælpe Biavlen efter *den Dzierzonske Metode*, tog han nyt Land ind. Svend

Snedker blev hurtig kendt som en dygtig Biavler og en solid Bistadefabrikant. Der udgik i en Aarrække en Mængde Bistader fra hans Haand, til at begynde med de saakaldte *Højstader*, der dog snart maatte

H. Zangenberg fot. 1929.

Lokkeruphuset. Lade, Egebæksvang, Tikøb Sogn.

Gavl fra o. 1825 af Enebær og Lyng.

vige Pladsen for *Trugstaderne*. I mange Tilfælde akkorderede Svend med Folk saaledes, at han leverede

dem Bihusene, hjalp til med Biernes Pasning og fik til Gengæld Hjælp til sine Kørsler. Han sagde tidt: »Bierne trækker Tørven hjem for mig!« Han havde, ligeledes ved Gensidighed, fri Møllekørsel. Naar Vejby kørende Mænd skulde til Unnerup Mølle, hørte de ind, om han skulde have noget med.

Sin lille Jordlod passede han mønsterværdig, saa han hverken forsømte den eller Værkstedet. Efter en Del Aars Forløb udvidede han Bedriften til det dobbelte. Han holdt som Regel sortbrogede jyske Køer, og det var nogle, som gav noget i Spanden.

Desværre gik Biavlens ned for ham, hvad der særlig skyldes Bipesten, som en Tid blev en Svøbe for mangen en moderne Biavler. Bedre Held havde Svend Snedker med sit Svinehold, især Grisesøerne. Det var ikke dengang almindeligt, at Husmænd holdt Grisesøer. Svend Snedkers Grise var meget efterspurgte, vistnok en god Landrace, og hans Søer fik en 15—16 Grise hver Gang.

Han blev ved sin Flid og Sparsommelighed en jævn velstillet Mand, som sikkert havde kunnet trække sig tilbage, som saa mange andre har gjort, men for Svend Snedker var Arbejdet en Glæde, og han havde forstaaet at skatte Arbejdets Velsignelse.

Det var heller ikke saadan, at Svend Snedker ingen aandelige Interesser havde. Han var godt med i mange Ting og læste en Del, saaledes holdt han Ugebladet *Husvennen* i mange Aar.

Hans Snedkeri blev til sidst indskrænket til Roesaamaskiner og Haandriver. Han boede ved Landevejen, og naar han havde River paa Lager, satte han en Del uden for Porten, og snart meldte Kunderne sig. Svend Snedkers River var lette og gode.

Svend Snedkers gode Humør vedblev at holde sig. Han lod ikke en Spas gaa fra sig. Selv Pastor Jen-

sen i Vejby — kendt som en lærd, men ikke populær Mand — maatte holde for. Jensen hadede Skader og anmodede Svend om at rive en Skaderede ned. »Nej, det vil jeg ikke,« svarede Svend, »for

K. Uldall fot. 1924.

Hus af omvendt Baad

ved Landingsstedet paa Skuldelev Strand. Huset er baaret af Stolper, saaledes at Rælingen er Tagrum. Paa Stolpernes Yderside er slaaet vandret siddende Lægter, hvorpaa Rørvæggene er fæstnet ved udvendige Hasselkæppe.

hvor Skaden bygger, gaar intet Kreatur i Morads!« Pastor Jensen blev nu meget højtidelig og advarede mod: »Overtro. Overtro!« Pastor Thomsen, Blidstrup, overværede Disputten og morede sig kosteligt. (Skader bygger gerne i Trætoppene, og saa højt kommer Kreatuerne jo ikke!)

»Hm! Alt hvad jeg har samlet hele Vinteren, splittede Pigen for mig paa to Dage,« sagde han, da Pigen havde strøet hans Gødning. Naar en Mand laa paa sin Overfrakke, sagde Svend: »Han ligger paa sit yderste!« —

Svend Snedker var en Hjemmets Mand, og hans Udture var ikke mange, udover Kirkegang, de nødvendige Markedsture, og hvad Indkøbet af Materialer krævede. Brædderne købte han i store Læs, i mange Aar hos *Ole Christiansen*, Gilleleje, eller paa Frederiksværk. Ved Folketingsvalgene paa Frederiksværk var Svend altid paa Pladsen. Hans Anskuelse var stærkt præget af hans Barndomshjem, og sine Meninger lagde han aldrig Skjul paa. Tidt kunde han med en spydig Bemærkning udtale »Profetier«, som man dengang trak paa Smilebaandet af, men som i de senere Aar er gaaet i sørgelig Opfyldelse.

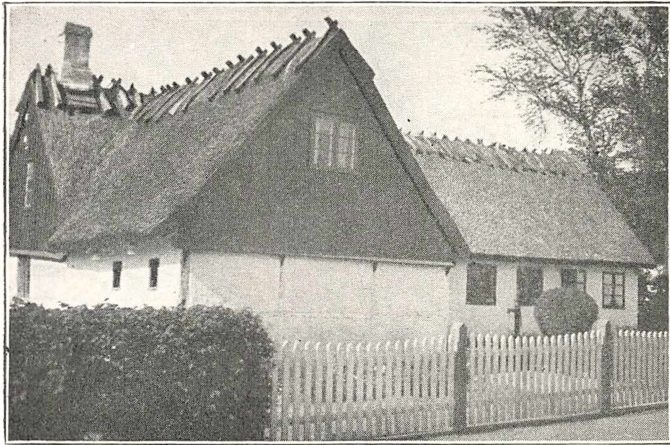
Naar Svend Snedker blev den flittige og hjembundne Mand, han blev, bar hans Hustru en meget stor Del af Æren derfor, for havde han ikke følt Hjemmets Arne varm — og det i mere end een Betydning — og en flittig og økonomisk Hustru ved sin Side, vilde det ikke være blevet det lykkelige Hjem for ham, som det blev.

SMEDE. Om Livet i et Smedehjem skriver Enke *Kirstine Larsen*, Adserbo, 1923: Jeg vil fortælle om mit Barndomshjem. Min Far var Smed. Der var en stor Husstand, Bedstefar, Bedstemor, Far, Mor, fire Børn, Svend, Lærling, Karl, Pige, en Dreng om Efteraaret til at vogte Kørne, og en Mand om Vinteren til at tærsk Sæden.

Betalingen for Arbejdet bestod meget i Varer. Far fik saaet 1 Skp. Rug hos en Mand, 1 Skp. Rug hos en anden, 1 Skp. Ærter hos en tredie og 1 Skp. hos en fjerde. Nogle kom med et lille Læs Rug, andre med et Læs Hø. Vi havde mange Faar, 10–12 Stykker, som var paa Græs omkring hos Bønderne om Sommeren. Faarene blev vasket og klippet Foraar og Efteraar, Ulden skulde vi saa have kartet og spundet inden Juletravlheden: Der var meget Arbejde.

Der skulde vaskes, brygges, bages, slagtes og gøres rent. Kobber- og Messingtøj blev pudset hver Lørdag Aften.

Der blev slagtet to Faar og et stort Svin. Tællen

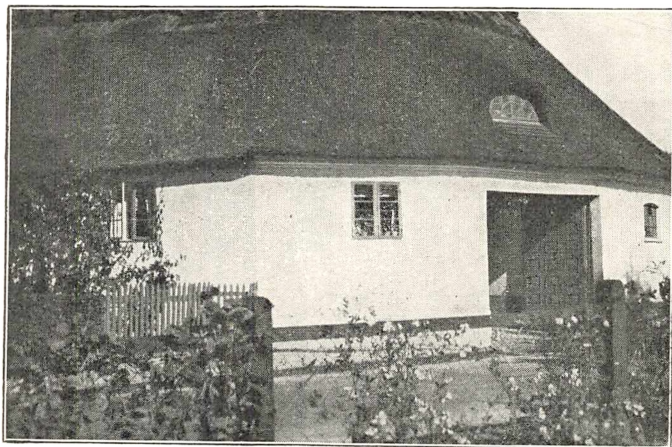
A. U. fot. 1936.

Hus i Torup.

blev brugt til at støbe Lys af. Det foregik saaledes: En Loftsstige blev baaret ind i Stuen og lagt paa to Stole. Lysevægerne blev lavet af Blaargarn, og saa havde vi nogle tynde Træpinde, *Lysespyd*. Der blev hængt 6 Væger paa hver, og Pindene blev lagt paa tværs over Stigen, saa Lysene kunde hænge frit ned. Saa blev Kærnen baaret ind i Stuen og fyldt paa nær et Par Tommer med varmt Vand. Den smeltede Tælle blev hældt oveni, og derefter blev Lysene dypet deri, til de var tykke nok. Det var gerne Bedstemoders Arbejde.

Bagning foregik paa følgende Maade: Dejgen blev lagt i et stort Dejtrog om Aftenen. Om Morgenen æltede Mor Dejgen og lavede Brødene, Bedstemor blussede i Bagerovnen med Lyng, til den var varm

nok. Nu blev Ovnen med en Rage rensed for Ild og Aske, Brødene blev sat ind, og der blev sat en Fjæl for. Saa stod de et Par Timer, til de var bagt. Sigtebrød havde vi kun om Julen og Paasken.

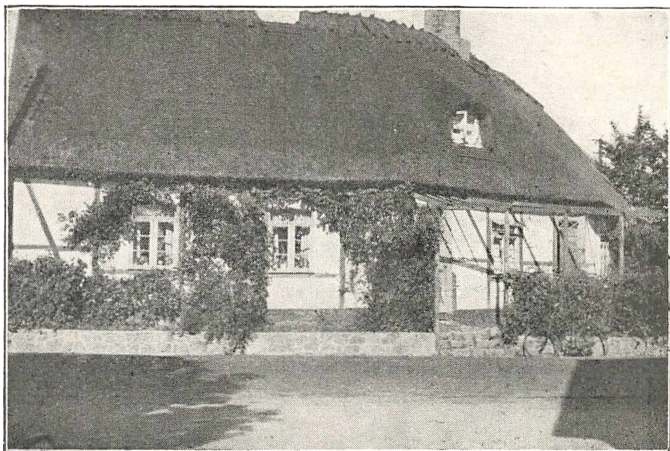

Gaard i Stavnsholt.

A. U. fot. 1935.

Høfrøet blev saet om Foraaret ligesom anden Foraarssæd. Naar den havde blomstret, sat Frø og begyndte at gulne, blev den rykket op og bredt i Skaar paa Marken, hvor der ikke var stærk Græsning. Dær laa den i 3—4 Uger, til den var rødt. Efter at den var taget op og Frøet tærsket af, skulde den brydes. Der blev gravet et Hul i Jorden, 2 Al. langt, 1 Al. bredt og passende dybt. I Hullet blev der antændt to Baal af Tørv og Brænde og lagt Jernstænger over. Paa dem blev Hørren lagt og tørret over Varmen. Et lille Stykke borte sad en 5—6 Koner med hver sin *Bryde*, de fik hver en Lok Hør ad Gangen, og saa blev den *brudt*. Siden blev den *skættet* og *heglet*. Vi skulde have spundet Hørren

og Blaaret til Fastelavn. Saa skulde Væven ind i Stuen. Der blev almindeligvis vævet 1 Stykke Vadmel, 1 Stykke Hvergarn, 3 eller 4 Stykker Linned; et Aar imellem 1 Stykke Dynevaar eller Buksetøj.

A. U. fot. 1935.

Hus i Farum.

Det var altid Mors Arbejde, til jeg blev saa stor, jeg kunde hjælpe til. Rendegarn til Hvergarnet var altid blaat Bomuldsgarn, som blev købt. Naar det nye Tøj skulde syes, havde vi Skrædderen i Hjemmet og ligesaa Sypigen. Det blev haandsyet alt, Maaskiner kendtes ikke. Skulde vi have nyt Fodtøj eller det gamle repareret, havde vi Skomageren. Jeg husker godt, han havde sit Værktøj paa en Bænk ved Døren. —

Om en gammel Smedeslægt i Gerlev, har jeg fra Centralbestyrer *J. Jacobsen*, Gerlev, modtaget en Beretning, hvori det hedder: For hundrede Aar siden levede der her i Gerlev en Smed, der hed *Lars Hansen*. Han var baade Grov- og Kleinsmed. Arbejdet

betaltes ikke dengang med rede Penge. Smeden havde hos hver Bonde et Stykke saakaldt *Smedejord*, som han havde Lov til at saa i og høste paa. Paa den Maade kunde han, skønt der ikke var Jord til

Hugo Matthiessen fot. 1919.

Knardrupgaard, søndre Længe, Ganløse Sogn.

Huset, baade holde Ko, Faar og Gris. Smeden var ogsaa dygtig til andet end sit Haandværk. Han var saaledes god til baade at læse og skrive. Han hjalp Folk til Rette, bl. a. med at skrive Dokumenter. Herredsfogden i Frederikssund fik mange af Smedens Skrivelser i Hænde. »Ja,« sagde han saa, »jeg kan se, at det er Vinkelskriveren fra Gerlev, der har skrevet det.«

Lars Hansen døde tidligt, og Sønnen *Peter Larsen* drev saa Virksomheden for Moderen, indtil han selv overtog det. En ældre Broder til *Peter Smed*, som drev samme Haandværk, byggede en Smedie paa den anden Side af Gadekæret og overtog alt Grovsme-

dearbejdet, mens Peter beholdt Kleinsmedearbejdet.

Peter Smed — eller *Saksmeden i Gerlev*, som han blev kaldt — lavede bl. a. *Hakkelsekne*, *Uld*

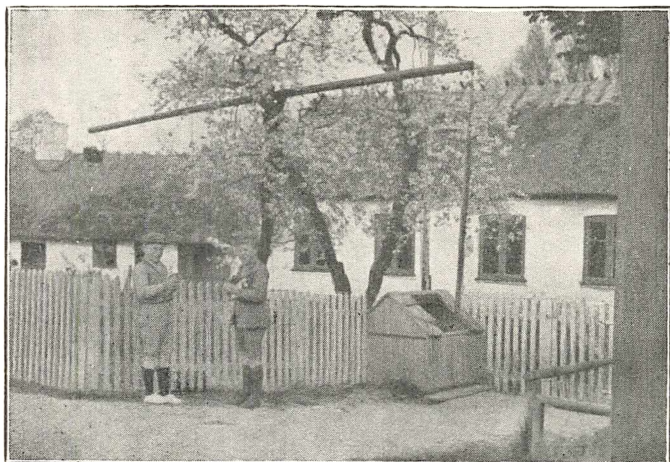

Chr. Axel Jensen fot. 1924.

Stenløse Præstegaard.

sakse, Klippesakse, Brødknive, Slagterknive, Rokkejern, d. v. s. alle de Jerndele, der hørte til Spinderokkene. Rokkejern leverede han til Rokkedrejere i Hillerød og Roskilde. Der var meget Arbejde med

at lave de Ting. Klippesaksene smedede han for en Del af gamle Hesteko. Jeg kan huske, at vi som Børn samlede gamle Hesteko og solgte dem til Peter Smed. Saksene skulde ikke laves af Jern alene;

A. U. fot. 1936.

Hus i Store Lyngby.

I Forgrunden en Brøndvippe og et nyudsprunget Kirsebærtræ.

der skulde ogsaa Staal i, for at de kunde klippe og skære. I Knivene skulde Staalet ligge midt i og Jernet paa begge Sider. I Hakkelseknivene og Saksene var der Staal paa den ene Side og Jern paa den anden. Det var en bestemt Slags Staal, der skulde bruges. Jeg kan huske, at han brugte noget, der hed *Janusstaal*, som han købte hos Købmand *Elsass* i Frederikssund.

Det var noget af en Kunst at lave de Ting. Der skulde Haandelag til, og i S sammensætningen af Materialet laa der en Hemmelighed gemt.

Rokkejernene var der ogsaa meget Arbejde ved, særlig det til Tenen, hvor Traaden skulde løbe. Han

havde gerne Bestilling paa flere Dusin Sæt Rokkejern ad Gangen Naar han havde saadan en Bestilling, lavede han ikke noget andet, før det var færdig. Rokkejernene gav vistnok den bedste Fortjeneste.

A. U. fot. 1937.

Smedie i Blovstrød.

Hakkelsekne, Sakse og Knive blev bestilt af Bønder fra hele Herredet. Prisen var følgende: En Uldsaks 1 Kr., en Klippesaks 35 og 50 Øre og en Kniv 40 Øre. Peter Smed solgte mange Uldsakse til Herregaardene, de købte et Dusin eller flere ad Gangen. I den Tid havde de mange Faar baade paa de større og de mindre Gaarde. Saksmeden havde ogsaa en Mand, som hjalp ham lidt i Smedien og til andre Tider gik ud i Landet og solgte Varerne. Han tjente bedst, for han tog det dobbelte for det, op til 3 Kr. for en Uldsaks.

Der maatte hænges i dengang. Konen maatte slaa med Forhammeren og Børnene trække Slibesten og Blæsebælg. Foruden de nye Arbejder var der mange

Reparationer, f. Eks nitte et Blad i en Lommekniv, sætte en ny Nitning i en Lysesaks, lave en Hængelaas eller en Kistelaas i Stand. Saadanne Smaapillerier fik han sjældent noget for. Bønderne fik ogsaa

Smedie i Store Lyngby.

A. U. fot. 1936.

slebet Hakkelsekneve, og for det kørte de et Læs Brænde hjem. Fra hele Sognet — ja, fra hele Herredet — kom de og skulde have deres Sakse slebet. Der var travlt paa den Tid, da de skulde klippe Faar. Da skulde Saksene slibes, og det var nemt at faa besørget, for alle Fragtmand og Kagekoner fra Herredet skulde gennem Gerlev til Frederikssund, eller Bønderne skulde til Torvs med deres Varer. Saa var Saksene færdige, til de kom tilbage.

Smedien var et Sted, hvor alle kom, først og fremmest Byens egne Folk, men ogsaa Egnens Originaler, Bissekræmmere og andre omrejsende. Saa blev der fortalt morsomme Historier, og deri var Saksesmeden ogsaa en Mester. —

Om en anden Smed har *Laurits Larsen, Vinderød*

Skov, 1923 sendt mig følgende Skildring: Min Bedstefader, Smed og Husmand *Lars Hansen*, Lille Kregme, var født i Aaret 1800 i et Hus i Kregme By, som blev kaldt *Skindskraverhuset*, hvilket Navn det

Smedie i Hanehoved.

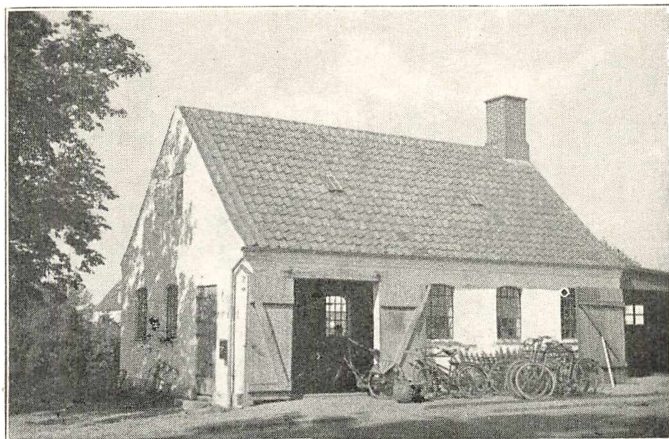
A. U. fot. 1936.

havde faaet, fordi hans Broder skrabe Skind og alunerede.

Lars Hansen kunde huske, at han 7 Aar gammel stod ved Siden af sin Moder, der havde en mindre Broder paa Armen, da Engelskmændene gik igennem Kregme paa Vej til Frederiksværk, og en af Soldaterne for at gøre dem bange i Kaadhed stak Bajonetten hen imod dem.

10 Aar gammel kom Lars til Hørup for at tjene sit Brød som Hyrdedreng. Det var gode Mennesker, han kom hos, og i sin Fritid fik Drengen Lov til at arbejde med Husbondens Værktøj. Han lavede Træ til Børster, og samtidig med, at han ude paa Marken passede Kvæget, bandt han de nydeligste Børster. Da han en Dag sad ude paa Marken ved sit Ar-

bejde, kom en Mand hen og saa paa det og spurgte, hvad han skulde have for en Børste. Det vidste Drengen ikke, men Manden tog i Lommen og gav ham en Mark. Det var de første Penge, Drengen tjente.

Smedie i Lavø.

A. U. fot. 1938.

Da han var konfirmeret, kom han til København og lærte Smedehaandværket. Efter endt Læretid kom han hjem til Lille Kregme, hvor han indrettede sig et lille Smedeværksted og giftede sig. Men saa maatte han ind for at aftjene sin Værnepligt, og han laa som Husar i 5 samfulde Aar. I den Tid havde han kun Orlov een eneste Gang, og da han kom hjem, havde han en Datter paa halvtredie Aar, som han aldrig havde set. Tjenesten var streng. Der var ingen Jernbaner, kun daarlige Jordveje, og der var ingen anden Befordring end belæssede Fragtvoгне eller ogsaa at tage den til Fods. Men det var hans Stolthed som gammel at fortælle om sin Soldatertid, og hvordan han var Ordonnans for *Frederik den Sjette*.

Efter de fem Aars Forløb kom han hjem og tog

fat paa sit Haandværk, ved Hjælp af hvilket han arbejdede sig op til at være en velstillet Mand. Fra først af maatte hans Kone hjælpe ham, hun slog med Forhammeren saa godt som nogen Svend. De havde

Ringens lægges om Hjulet.

fem Børn, hvoraf tre Sønner, der alle blev dygtige Smede. En af dem var min Fader, der overtog Smedien og Ejendommen, og hos ham henlevede Bedstefader sine sidste Dage efter et langt og virksomt Liv. Han døde, da han var 82 Aar gammel. Der var et Ord, som han ofte brugte, og det var dette: »Brug Tiden, mens den gives, thi svundne Dage kommer ikke tilbage.« —

VÆVERE. Om en Vævestue i gamle Dage skriver *H. Hansen*, Stutterup, 1922 følgende: Den Vævestue, som her skal omtales, var paa 4 Fag, og hvert Fag paa 3 Alen, og den var 8 Al. bred. Der var 3 Væve af svært Egetømmer og Hylde under Loftet til de forskellige Redskaber, saasom *Skamlar*, *Kamme*, *Blade* og mange andre Ting. Væveren havde altid en Svend og en Læredreng og saa et Par Spoledrenge. Konerne kom gerne selv med Garnet, som de

skulde have vævet, men de vilde have *rendt* det med det samme, for saa kunde de beregne, hvor mange Alen der blev. Konerne havde i Reglen en halv Flaſke Fløde med, men de skulde ogsaa gerne have

Skørsaven files.

A. U. fot. 1938.

Kaffe, for det tog et Par Timers Tid med *Rendin-*
gen. *Renden* var et stort Apparat, som blev stillet op midt i Stuen; der var 4 Vinger, naar den var slaaet ud. Garnet blev nu lagt i en Kasse, som kaldtes *Rendekassen*. Garnet gik igennem Ringe, og hvert Nøgle havde sit Hul at ligge i. Saa blev Garnet gjort fast til *Renden*, og man drejede den rundt, indtil man kom til en Pind, hvor Garnet blev krydset, og saa tilbage igen til samme Punkt, hvor Garnet blev krydset, og saadan fremdeles, til det var opbrugt. Saa blev Garnet taget af i bare Løkker, som kaldtes *Kæ-*
den. Naar det saa skulde sættes i Redskab, skulde det først *bommes*. *Bomningen* foregik paa den Maade, at *Kæden* blev ført igennem en Kam, som blev kaldt

Redekammen, for at den kunde blive fordelt paa Bommen. To Mand drejede Bommen rundt, og en holdt Kæden. Naar saa Garnet var paa, blev Bom-

Palle Berg-Sørensen fot. 1938.

To Koner faar sig en Snak.

Stedet: Nordsjællandsk Folkemuseum.

men lagt oven paa Væven, og saa skulde der gives Traade til. Væveren sad inde i Væven og tog Traadene igennem *Søllerne*, som en anden gav ham. Igen-

nem Bladene kunde han selv faa Traadene ved Hjælp af en Naal, som kaldes *Bladstikkeren*.

Et Stykke Lærred kunde sættes i Væven paa en Dags Tid, men saa skulde det ogsaa *slættes*. Til at slætte med brugtes Hvedemel og Vand kogt sammen. Denne Blanding blev smurt paa Rendingen med en Børste, det var for, at Garnet ikke skulde slides op.

Spolerne var en Stump Rør med en Begtraad om hver Ende, og det var disse, Drengene skulde spole Bomuldsgarnet paa, for at Væveren kunde faa dem til at sætte i Skøtten. Det var i Reglen Bomuldsgarn, der blev slaaet paa Hør og Blaargarn.

Drejl tog det flere Dage at sætte i Redskab. Naar det var til Dynevaar, blev Garnet slættet først og hængt til Tørring, og naar det saa var tørt, blev det balbinet, det foregik paa den Maade, at Garnet blev sat paa en Vinde, og Balbinen, som bestod af en stor Tridse, blev sat paa Spolerokken, og saa blev det vundet, det var i Stedet for Nøgler. Til Dynevaar blev der rendt med Bomuldsgarn og Uldgarn slaaet paa.

Det var en god Dag for Væveren, naar han fik et Stykke færdig. Det blev rullet pænt sammen, og saa stak han sin Stok ind i Enden paa Lærredsstykket og tog det paa Skulderen og gik. Det var somme Tider langt, han skulde gaa med det, inden han kom til Bestemmelsesstedet, men til Gengæld blev han ogsaa godt beværtet med Mad og Drikke, særlig med Drikke, saa det kneb somme Tider med at gaa hjem. Prisen paa Arbejdet var 16 Øre Alen for Lærred.

Denne Vævestue er fra Hørholmegnen, og det ses af gamle Papirer, at Væver Jens Larsen er en Søn fra Gaarden Store Svendstrup ved Usserød, og at han har købt Huset her i Januar 1834 og har indrettet det til Vævestue med det samme. Der blev

vævet med 3 Væve i mange Aar, indtil Sønnen overtog det, vistnok i Tresserne, da blev det indskrænket til to Væve, som Fader og Søn betjente til ind i Halvfjerdserne, da Faderen døde. Saa blev der kun benyttet een Væv, og den blev brugt lige til 1907.

Væver *Ole Pedersen*, Slagslunde, skriver 1930: Jeg lærte Væveriet for ca. 50 Aar siden. Jeg var 16 Aar, da jeg begyndte, og jeg lærte i tre Aar. Det kostede 20 Kr. det første Aar og 20 Kr. det andet, det sidste Aar betalte jeg ikke noget, men hele Tiden fik jeg den halve Fortjeneste af, hvad jeg kunde væve. Middagsmaden gav jeg 25 Øre for om Dagen, Tørsmaden fik jeg hjemme. Vi vævede Hør og Blaarlærred af Hør og Blaar, Sækketøj af Skætfald, Vadmel og Dynevaar af Uld og desuden Dynevaarlinned. Jeg kunde det andet Aar væve 6 a 7 Al. om Dagen, det tredie Aar lidt mere. Prisen var 18 Øre pr. Al. for Hørlærred, 16 Øre for Blaarlærred, 33 Øre for Sækketøj og 35 Øre for Hvergarn, 17 Øre for Vadmel, 50 Øre for linned Dynevaar og 65 Øre for ulden, saa det var ikke stor Fortjeneste, jeg havde.

Det var Skik, at naar vi skulde rende — d. v. s. sætte Tøjet i Arbejde — saa kom Konen altid med Garnet og skulde se, hvor meget Tøj der kunde blive. Hun havde Slættemel med, og det varede gerne hele Dagen. Hun skulde have Mad og Drikke, men saa gav hun Rendepenge. Nogle gav 50 Øre, men der var ogsaa dem, der gav mere.

Vadmel skulde være færdig til Jul, saa skulde det stampes og farves. Hvergarn skulde være færdig til Fastelavn. Det skulde presses, da det jo skulde være til Klæder. Lærred skulde være færdig til Foraaret, da det saa skulde paa Bleg. Sækketøj og Dynevaar skulde være færdig om Efteraaret. Det var solidt Tøj.

Nu om Dage er der ikke mange Vævere, men jeg

væver da endnu. Der er nogle, som har noget gammelt Lingarn endnu, men saa køber jeg Bomulds-garn og lægger til.

Afdøde Vejmand *Lars Jensen*, Ullerød, der i sine yngre Aar var Væver, har fortalt mig følgende om dette Haandværk. Han var født 1864 og kom i Lære hos Væver *Johan Jensen* i Tofte, da han var 19 Aar, og her var han i halvtredie Aar.

Hvergarn havde Bomuldsrending, der altid var blaa, og uldent Islet af forskellige Kulører. I *Drejl* — til Omhæng om Sengene — var begge Traade Hørgarn, i *Vadmel* var de begge uldne og ufarvede. Naar Vadmelet var vævet, blev det *farvet, stampet* og *overskaaret*. I Haandklæder og Duge var begge Traade hvidt Hørgarn. I *Dyneaar* var der hvid Bomulds-Rending og hjemmefarvet ulden Islet. I *Underdynen* var begge Traadene Hørgarn. Særlig fint Stof var *Rasmagergarn* eller *Rasmagerhvergarn*, det var vævet af Bomulds-Rending og Islet af uldent Købe-garn, fint spundet Uldgarn, der hed *Rasmagergarn*. Noget lignende var det, naar Islet var *Isgarn*, det var lidt finere og skarpere end Rasmagergarn. Rasmagergarn og Isgarn kunde være af flere Kulører.

Vævelønnen var pr. Alen 16 Øre for Lærred, 25 Øre for Hvergarn, 16 Øre for Vadmel og en Mark — 33 Øre — for Dyneaar. En Mand kunde væve 12—15 Al. Lærred en Dag. *Lars Jensen* fik som Løn Halvdelen af sin egen Fortjeneste samt fri Logi. Han fødede sig selv og havde gerne Mad med for 8 Dage ad Gangen, han fik Fedt, Smør og Ost hjemmefra, Brød købte han selv. I Almindelighed fik han ingen Middagsmad. Somme Tider spiste han dog hos Me-steren.

Da *Lars Jensen* var blevet Svend, vævede han nogle Aar hjemme i Ramløse. En Del vævede selv

deres eget, det var navnlig Husmandskoner og Parcellistkoner, tidligere vævede de ogsaa i Gaardene.

Lars Jensen holdt op med at væve o. 1896. Det kunde ikke betale sig, man kunde ikke faa Arbejde nok paa Grund af Fabrikkerne.

Med Hensyn til Mændenes Klædedragt er der aabenbart skiftet Mode i Firserne. Lars Jensen fortæller, at han gik i Jakke, mens Faderen gik i Skødefrakke.

SKRÆDDERE. I Halvfjerdserne og Firserne og til ind i Halvfemserne, beretter J. Lauritz Olsen, syede Skrædderne — særlig de ældre — saa godt som aldrig Tøj i deres Hjem, men udførte Arbejdet i det Hjem, hvor Tøjet skulde bruges. De ældste Skræddere i 70'erne havde ikke Symaskine, men syede alt med Haanden, saa Skrædderens Værktøj bestod kun af Saks, Pressejern og Naale.

Tøjet blev saa godt som altid lavet i Hjemmet og bestod af *Vadmel*, som var hel Uld, og *Hvergarn*, som bestod af halv Uld og halv Hørgarn, der senere erstattedes af Bomuldsgarn, som blev købt. I de allerfleste lidt større Hjem havde de Væv og vævede selv deres Klæder. De allerfleste Bønderpiger lærte endnu at væve og sy. Karte og spinde kunde de næsten altid, inden de blev konfirmerede, og det var en Skam for den Madmoder, der ikke lærte baade sine egne Børn og Tjenestepigerne at karte, spinde, lappe og stoppe Tøjet samt sy Skjorter, Linned og Lagner og ellers alt, hvad der hørte til Dagligtøj i Hjemmet.

Det var først senere, i Firserne, at det blev mere almindeligt med, at man lod væve hos Væverne, ligesom man ogsaa begyndte at have Syfiger, der kom omkring i Hjemmene og syede Kjolerne. Naar Mændene skulde have Tøj, havde man altid sendt Bud

til Skrædderen om at komme og sy. Han tog i Almindelighed sine Kunder efter Tur, og derfor kunde det ske, at man kom til at vente noget

Undertiden medbragte Skrædderen Sygarn, men der blev ogsaa anvendt hjemmespundet Garn for at spare paa det dyre Købegarn. Skrædderen fik Kosten paa Arbejdsstedet og en lille Dagløn, vistnok 3 Mark, som der blev sagt dengang. De ældre var ikke rigtig kommet i Gang med at regne i Kroner og Øre, som i 1873 afløste Rigsdaler, Mark og Skilling. Noget senere gik Skrædderen over til at tage Betaling efter Arbejdets Art, vist for en Frakke — det var mest Skødefrakker, der blev brugt — og vist for Vest og Bukser. Der var ogsaa forskellig Pris efter Størrelse. Naar Skrædderen var færdig, pakkede han sine Sager sammen og vandrede til den næste Kunde. De dygtigste Skræddere havde altid nok at bestille og var derfor ikke altid saa lette at faa fat paa. —

I gamle Dage var Arbejdsdagen lang. At det ogsaa gjaldt Skrædderne, faar man et Indtryk af ved at læse, hvad pens. Lærer og Kantor *J. P. Jørgensen*, Humlebæk, har skrevet:

»I Borsholm var der i gamle Dage en Skrædder *Vims*, der kunde sy 14 Par Bukser, d. v. s. Lin-Bukser (af Linned) om Dagen. Det var længe før Symaskinernes Tid. Hans Naal rustede ikke i Ærmet i de lange Sommerdage, da disse Bukser blev fremstillet.«

Endvidere gengiver Jørgensen en meget ejendommeligt Skrædderhistorie fra Horns Herred, og den lyder saaledes:

»Min Moder fortalte, at mens hun var Barn i Skulelev, tog Skrædderen dær paa Egnen rundt paa Gaardene og syede Gaardfolkenes Tøj. Det var en

lille Skrædder, som ikke fyldte meget i den store Seng i Øverstestuen, og denne Seng var gerne mere end vel forsynet med tunge, tæstoppede uldne Dynner, hvori den lille Mand blev næsten helt borte. En Nat kom der kørende Tyve til Gaarden. De gik ellers brød ind og tog Sengeklæderne med samt den lille Skrædder, som i Angst puttede sig under den tykke Overdyne. At Dynerne var vægtige, var kun til Glæde for de stræbsomme Tyve, der snart fik dem læsset paa Vognen og kørte til en anden By. Køretøjet standsede uden for Porten til en Gaard, mens begge Tyvene gik derind for at stjæle endnu en Sengs Klæder. Imidlertid listede Skrædderen sig op fra Dynerne, fik fat paa Tømmerne og tog Plads paa Kuskesædet, fik Vognen vendt og kørte sig selv og Dynerne tilbage til Gaarden, hvor han syede.

I de omliggende Sognes Kirker blev der de paa følgende to Søndage læst ved Kirkestævne, at et herreløst Køretøj — Hest og Vogn — stod i førstnævnte Gaard og kunde afhentes af Ejeren. Denne maa have været en af Tyvene, thi Hest og Vogn blev aldrig afhentet. Hvorvidt Skrædderen blev godt belønnet for sin snarraadige Handling, fortælles der ikke noget om.« ¹³⁾

SKOMAGERLIV. *Lars P. Pedersen*, der var født 1857 og døde 1938, har 1926 fortalt mig følgende om Skomageri i ældre Tid. Skomagerne gik i gamle Dage omkring ligesom Sadelmagere og Skræddere. En tresbenet Stol med et langt og to korte Ben havde de med. De to korte stod oppe paa Gaasebænken og det lange paa Gulvet. Derved kom Skomageren højere op mod Vinduet og kunde bedre se. Det har ikke været i min Tid, men Mor har fortalt det. Somme Tider havde de Grin af Skomageren. Naar han var ude, tog de en Sav og savede det lange Ben omtrent

over. Naar han saa atter var kommet til Sæde og sad og trak i Snorene, knækkede Benet, og han rullede ned paa Gulvet.

Læder købte Folk selv og lagde til. Læsterne huggede Skomageren til i Bondens Huggehus, hvis ikke det var, at han havde nogen, der passede. Dengang gik det ikke saa nøje til, det skulde ikke være saa akkurat, som det er nu. Pløkke brugte de ikke, det blev syet durk igennem, og dertil havde de Begtraad-Risper eller Begrisper. Dem lavede Skomageren efterhaanden, som han brugte dem, og saa syede han durk igennem, akkurat som de gør nu paa Fabriksfodtøj. Skomageren købte raat Beg, det blev kogt, og der kom en lille Smule Tælle i. Naar det var kogt, kom man det i en Spand kold Vand, og saa trak man det med Fingrene, blev ved at trække med det og arbejde med det, indtil det kunde svømme oven paa Vandet, før var det ikke godt. Senere hittede de paa at randsy Støvlerne som nu, det var behageligere at gaa med. Ved det gennemsyede laa Begsnoren inde i Støvlen, og den kunde hænge sammen med Strømperne. Det var en tyk, klunset Traad, de brugte. Konerne maatte spinde det Hørgarn og Hampegarn, de brugte. Skomagerne syede baade Sko og Støvler. De fik mest af Tranbørsten, men naar det var til finere Brug, blankede de dem.

Da jeg kom i Lære i 1872, havde de begyndt at pløkke. Da var det kun de gamle, der gik ud og syede. Jeg var i Lære i Hillerød i halvandet Aar. Jeg lærte mest at være Barnepige, det brød jeg mig ikke om. Skulde jeg lære en Profession, maatte det være saadan, at jeg havde Nytte af den. Mester gik paa Værtshus, undertiden hele Ugen. Saa kunde han komme ind i Værkstedet Lørdag Formiddag Klokken ni, halvti, nu skulde vi begynde at arbejde. Saa

arbejdede vi Lørdag, Lørdag Nat og hele Søndagen, hvorefter jeg kunde begynde at være Barnepige igen Søndag Aften. Han var en dygtig Skomager, det var der ikke at klage paa, men han havde ikke Lyst til det. Der var ikke andre paa Værkstedet end Mester og mig.

Saa kom jeg til Fredensborg i Forbundet. Der var vi tre paa Værkstedet foruden Mester, han sad paa Værkstedet hele Dagen tilligemed os. Da der var gaaet et Aar, flyttede han til Helsingør. Dær var jeg hos ham et Aar. Dær var vi to Drengene og tre Svende. Saa flyttede han til Asminderød, hvor jeg var et halvt Aar, saa var min Læretid endt. Dær var vi kun tre Drengene, og da var jeg blevet den ældste. I Hillerød fik jeg Kost og Logi. I de følgende Steder fik jeg tillige en Krone om Ugen, fordi jeg var Forbundet. Jeg var 19 Aar, da jeg var udlært. Arbejdstiden var fra Kl. 6 om Morgenen til Kl. 9—10. Den kunde ogsaa blive 11 og 12, og enkelte Gange — til Højtiderne, særlig til Jul — kunde den blive baade 1 og 2. Kl. 7 eller lidt senere fik vi Kaffe med et halvt Stykke Rugbrød med Smør paa. Kl. 8—8¹/₂ eller deromkring fik vi Frokost, den bestod af fire halve Stykker med Ost eller Pølse paa, de var saa tynde, saa de knak midt over, naar man sad med dem i Fingrene. Drikke fik vi ved Vandposten, det var gratis. Til Middag fik vi Frikadeller, Bankekød, Karbonade — mest af Hestekød, det var det billigste — stegt Flæsk, Vælling, Grød m. m. Dette var det bedste Maaltid Mad hele Dagen. Af den fik vi saa meget, at vi kunde spise os mæt, ellers var det lidt knebent med det. Undertiden kom Madammen ind til Mester og spurgte, hvad vi skulde have til Middag. Saa raabte vi Drengene: »Kartoffelgrød! Kartoffelgrød!« Og tidt fik vi det ogsaa sat igennem. Det

var ikke, fordi de ikke undte os det, men alle Haandværkere dengang var fattige, de kunde ikke skaffe det. Klokkeren fik vi Midaften, det var fire halve Stykker igen. Og siden fik vi ikke mere. Ja, det sidste halve Aar, jeg var i Lære, fik vi Kl. 7—8 en Kop The og et halvt Stykke Mad til.

Et Par Fjederstøvler kostede 5 Rigsdaler, 10 Kr., et Par Fjederstøvler 6¹/₂ Rdl., 13 Kr., et Par Halvstøvler — Skaftestøvler — kostede 13 a 14 Kr. Det bestod altsammen af *Fedeskind*, Fedekalveskind, det var *Blanklæder*. Langstøvler kaldtes for *Fedtlæderstøvler* eller *Smurtlæderstøvler*, de var langskafte og gik op med en Klap over Knæerne, de kostede 20 Kr.

Priserne paa Damefodtøj var følgende: Damesnørestøvler kostede 22 Mark, 7,33 Kr., et Par Snøresko eller Fjederstøvler 3 Rdl., 6 Kr., og et Par lave Damesko uden Hæl 2 Rdl., 4 Kr. Mange ældre havde ikke andet end saadan et Par Sko. Et Par Mandshalvsaal — forsaalet og flækket — kostede 9 Mark, et Par Damesaal 1 Daler.

Jeg gjorde ikke Svendestykke, for jeg skulde begynde for mig selv, og saa var det ikke nødvendigt. Jeg havde heller ikke Raad til det, og det var ogsaa gaaet meget af Moden med at gøre Svendestykke. Saa begyndte jeg i Alsønderup Kommune 1. Oktober 1876, jeg var 19 Aar. Der var nogen, som vilde have mig til at gaa ud og sy, saa vilde de selv købe Læder, og jeg skulde da snerpe Seletøjet sammen med det samme. Men det kunde jeg ikke, for jeg havde for meget Værktøj, jeg havde faaet Maskine straks, Læster, Blok, og hvad der hørte til.

Maskinen kostede 180 Kr., den fik jeg paa Afbetaling, og til det øvrige Værktøj laante jeg 200 Kr. af min Broder, saa jeg kom omtrent 400 Kr. i Gæld, inden jeg begyndte. Der gik en 3—4 Aar hen, inden

jeg fik den Gæld betalt. Da jeg var udlært, var jeg omtrent nøgen, for den Krone, jeg havde faaet om Ugen, havde jeg ædt op. Det kan man jo nok forstaa, naar Kosten var som forud nævnt. Jeg skulde jo saa have kostet mig nogen Klæder — ja, jeg fik da alligevel kostet mig en Klædning, da jeg var i Lære. Jeg havde en Bror, der var Skrædder, saa det kostede mig ikke noget at faa syet det. Det var Købeklæde. Linned, Strømper og Vask fik jeg hjemme fra, mere kunde de ikke give mig, saa det var en temmelig drøj Tid de fire Aar.

Da jeg begyndte for mig selv, boede først hjemme i halvandet Aar. Senere lejede jeg mig et Værelse og maatte saa koste mig lidt Sengetøj. Jeg blev gift 1881 og boede et halvt Aar i Annisse, derfra flyttede jeg til Alsønderup og købte mine Forældres Sted for 3800 Kr. med 100 Kr. Afbetaling om Aaret. Det var et gammelt, faldefærdigt Sted med 4 Tdr. Land. Saa var jeg baade Landmand og Skomager i 18 Aar. Vor Mor var baade Skomager og Landmand med, hun har troligt hjulpet mig. Saa i 1898 solgte jeg Stedet for 3200 — jeg havde kostet over 1000 Kr. paa det — Tiderne var gaaet tilbage, men vi havde betalt det meste af Gælden af. Saa var det Meningen, jeg vilde købe en Ejendom med 6—7 Tdr. Land, som vi kunde leve paa, men det opgav vi, for vor Mor har jo aldrig været rask. Saa prøvede vi København i et Par Aar. Jeg havde selv Forretning og havde en Svend, det kunde ret godt gaa, men det var for indespærret for frie Fugle som os. Naar man er barnefødt paa Landet og er blevet nogle og fyrrer, saa er det ikke saadan at leve sig ind i København. Saa flyttede vi hertil Slotssognet 1901 om Foraaret, Huset her paa Frederiksværksvej byggede jeg 1902.

Da var Priserne omtrent som i Halvfjerdserne. Det

nye var en Kroner Penge dyrere og daarlig det. Jeg har syet flere Par Sko til 10 Kr. Forsaaling var blevet et halvt Hundrede Øre dyrere. Fabrikkerne satte Priserne paa nyt Fodtøj ned, saa vi ikke kunde faa mere.

At sy nyt holdt Skomagerne til Dels op med før 1900. Vi kunde ikke sy til samme Pris som Fabrikkerne.

TRÆSKOMAND *Mads Pedersen* i Snostrup fyldte d. 4. September 1935 90 Aar. Han var endnu saa rask og rørig, at han baade kunde lave et Par Træsko og sætte en Stak i Høsten. Om sit Erhverv har Mads Pedersen fortalt mig følgende: Jeg er født i Udlejre 1845. I nogle Aar var jeg Landmand, men da jeg havde et daarligt Ben, kom jeg godt en Snes Aar gammel ud hos Træskomand *Niels Larsen* i Frederikssund, og hos ham var jeg i Lære i et halvt Aar. Dengang lavede vi Træsko med Haandkraft. Jeg kom saa hjem og stod og lavede Træsko dær, til jeg blev gift og kom herud til min Kones Fødehjem. Her er 10 Tdr. Land til Stedet, og her har jeg boet i godt 66 Aar.

Da jeg begyndte, kostede et Par Træsko $1\frac{1}{2}$ Kr., nu er Prisen 3—4 Kr. Dengang lavede man hele Træskoene selv. Bøgetræ købte jeg paa Auktion i Slagslunde Skov. Det skulde bruges, mens det var grønt. Det første Aar købte jeg Favnebrænde og puttede det ned i en Tørvegrav, men det blev for haardt, det var ligesom Ben at arbejde i. Det var om at gøre, at det ikke revnede i Enderne. Siden købte jeg store Bøgeklodser.

Jeg var kommet saa vidt, at jeg kunde lave 7 Par Træsko om Dagen. Man kunde holde en lille Dagsløn paa en Dalers Penge. Træet var dyrt dengang, ligesaa dyrt, som det er nu. Men jeg drev jo Landbrug ved Siden af.

De første Træsko var med Kramper om. Siden blev

det Brug at have Overlæder, det var de *franske Træsko*. Kapsko har jeg aldrig lavet. Kun det første Aar, jeg var her, lavede jeg det hele selv. Efter den Tid begyndte jeg at købe Bunderne. Dengang var der ingen Fabrikker, men ned ad Ringsted til var der mange Træskomænd, og de var begyndt at lave Bunder. Jeg købte af dem, de bragte dem til Roskilde, og dær kørte jeg ned og hentede dem. Siden kom saa Fabrikkerne.

Jeg har altid haft Lyst til at lave Træsko, og det har jeg for Resten endnu, naar der kommer nogen og bestiller, men det er jo ikke hver Uge, det sker. —

FISKERI OG FISKERLIV

TISVILDELEJE. Af Fiskeriet i Øresund, som det formede sig 1860—80, findes der en fyldig Skildring i min Bog *To Gamle fortæller* (Køb. 1927), hvor Fisker *Jens Thomassen*, Snekkersten, Side 98—137, fortæller om sit Arbejde og sine Oplevelser. Fiskeriet i Gilleleje er det uforment at berette om her, da det har fundet sin særlige Skildrer i *H. C. Terslin*, Gilleleje.

Derimod skal der i det følgende bringes Skildringer fra Tisvildeleje, Hundested og Kulhusene.

Om en gammel Fisker i Tisvildeleje, *Ingeman Hansen*, har hans Dattersøn, Maler *Johan Ingeman Rasmussen*, 1923 sendt mig en Beretning, som gengives her.

Ingeman Hansen var født 1837 og Søn af Fisker *Hans Ingemansen*. Da han var 15 Aar, kom han i Tjeneste hos Fisker *Johannes Nielsen* i Snekkersten, hvorhen hans Moder fulgte ham til Fods. Johannes Nielsen var en dygtig og streng Mand, Ingeman blev hos ham i 6 Aar og lærte at blive en rask og god

Fisker. Efter de 6 Aar vendte han tilbage til sin Fødeby, og da han var 26 Aar, blev han gift med *Karen Christoffersen* fra Holløse. Da havde Ingeman 2 nye Bomuldsgarn, Trediepart i en Baad og Husrum hos sine Forældre. Den unge Kone medbragte bl. a. noget fint Hørgarn, som hun havde spundet, og af det bandt Ingeman 2 Garn. Nu kunde 2 Garn staa i Vandet og fiske, mens 2 blev tørret, bødet og gjort i Stand til at sætte ud, naar de andre blev trukket.

Ingeman sov meget lidt og meget let. Han kunde vaagne, ved at Vinden vendte sig, og saa gjaldt det om at faa Kammeraterne op og komme ud over Revlen og redde de dyre Garn. Det lykkedes ikke altid, og det varede ikke længe, før Havet beholdt, hvad det havde, og saa var der kun 2 Garn tilbage. Den unge Kone græd i nogle Dage, Ingeman hang med Næbet, og Stormen blev ved. Men en Dag fik han en Idé. Han gik ud til Frederikssund og tilbød en Købmand at binde Garn for ham. Han var heldig, Købmanden betroede ham en Pakke Bomuldsgarn og bød ham 2 Kr. for hvert Garn, han bandt. Nu var Vejen hjem let at gaa, og samme Dag begyndte Ingeman at binde og holdt ud til Kl. 1, sov saa til Kl. 4 og begyndte da paany. Naar man var dygtig til at binde og flittig tillige, kunde man binde et Garn paa 6 Dage, men naar Ingeman begyndte Kl. 4 og holdt ud til Kl. 11 hver Dag, kunde han binde et Garn paa 3 Dage. Den eneste Hvile, han tog sig, var en Time i Tasmørket. Det var nødvendigt at faa rettet Lemmerne, og Timen tilbragte han ved *Gavlen*, et Samlingssted, hvorfra man kunde se Havet, og hvor Situationen blev drøftet. Fiskerne trænger mere end andre Mennesker til at tale sammen, høre hverandres Raad og lægge Planer i Fællesskab. Deres Gerning er vanskelig, til Tider farlig, og det er ikke sjældent, de trænger til hverandres Hjælp.

Efter to Ugers Forløb vandrede Ingeman igen til Frederikssund. Han gik hjemmefra Kl. 4, for det gjaldt om at komme tilbage og begynde paa et nyt Garn. Denne Gang skulde han lave et til sig selv. De to gamle stod i Vandet og skulde trækkes, og saa maatte Konen gøre dem i Stand, før de igen blev sat. Men det varede ikke længe, før han atter havde 4 Garn. Hele Vinteren blev han ved at binde for Købmanden i Frederikssund, og for den indvundne Fortjeneste fik han Garn og Tilbehør til sig selv.

Det var ham en Glæde som ældre at fortælle om disse Ture til Frederikssund, hvortil der er 5 Mil. Turen var altsaa paa 10 Mil ialt.

Da Sommeren kom, havde han 8 Garn foruden Kroge og andre Redskaber. Hele Tiden havde han passet Fiskeriet, for det var jo Levebrødet. Om Sommeren gik det bedre, for da var Vejret mere gunstigt og det var lettere at afhænde Fisken, som de tidt selv trillede ud i Landet og solgte.

Det fjerde Aar byggede han sit eget Hus. Han hjalp selv til. Huset var ikke stort og ikke flot, men det var lunt og hyggeligt og kostede ikke mange Penge. Bræddegulv blev der ikke lagt lige straks. Der gik 8 Aar, før de kom saa vidt. De fik ialt syv Børn, og de blev opdraget til samme Flid, som Forældrene havde udvist.

I mange Aar endnu bandt Ingeman om Vinteren Garn til Købmanden i Frederikssund, og Børnene hjalp til. De to ældste Drenge fik Lov til skiftevis at spadserere med, men de skulde først kunne binde et Garn paa en Uge. De smaa Piger fyldte Naale til dem. Efterhaanden kan man faa meget stor Færdighed i den Slags Arbejde, saa man næsten kan udføre det i Søvn. Men tvungent var det, og Børnene følte Skolegangen som Frihed. Børnene blev dog aldrig

kaldt op om Morgenen før Kl. 7, og Kl. 8 om Aftenen havde enhver sin Frihed til at læse, gaa i Seng, eller hvad han vilde. I Tusmørket havde alle fri en Time, Lørdag Aften var helt fri, og om Søndagen kom Bindetøjet aldrig frem.

Efterhaanden som de tre Drengene blev store, fik de deres egne Kroge og kom med paa Stranden. Naar de var 15 Aar, kom de til Snækkersten, ligesom Faderen havde været. Ingen af dem kom dog i Tjeneste hos Johannes Nielsen, men en af Døtrene kom dertil, og hun blev gift med en af hans Sønner og fik Bopæl dær. Ingemans Sønner vendte alle tilbage til deres Hjem.

Efterhaanden begyndte Fiskerne at sejle ud til Anholt og fiske. I dette Øjemed blev der kostet store *Fiskekvaser* eller *Kuttere*, hvoraf de to første var *Nordlyset* og *Enigheden*. Der var 6—8 Mand om hver, og hver Rejse varede normalt 8 Dage. De havde hver 12 Garn med, og de fiskede Rødspætter, som de med det samme sejlede til København og solgte.

De døjede meget ondt paa disse Ture. Tidt var de borte i 3 Uger, uden at Familien hørte noget til dem. Det var drøje Dage, men til Gengæld var Glæden ved Gensynet stor.

Efterhaanden tog de unge fat. De gamle kunde ikke blive ved at holde det ud. Det tog saa haardt paa Bedstefader, da han 1889 i Helsingørs Havn en tidlig Foraarsaften mistede en Kammerat og Ven, som de først fandt 3 Maaneder efter. Jeg tror ikke, Ingeman har været ude paa lange Ture siden den Tid. Han nøjedes med at fiske i de hjemlige Farvande.

Først i Halvfemserne havde vi om Foraaret et godt Fiskeri herhjemme. Det var Tungefiskeri, hvortil der krævedes meget fine Garn. Mange havde de efterhaanden faaet samlet. De havde 3 Sæt og 12 i hvert Sæt.

I Foraaret 1895 var alle tre Sønner med ved An-

holt med hver 12 Garn, men saa blev det Storm, og de fik ikke et eneste med sig hjem. Det var 36 Garn ud af Husset paa een Gang. Det var et haardt Slag. Den yngste af Sønnerne, der ellers skulde have gaaet i Faderens Fodspor, blev dengang saa ked af det, at han gik op i Landet og blev deroppe. Han blev aldrig Fisker mere.

Ingeman Hansen var efterhaanden kommet til at hedde *den gamle Ingeman*, for der var Tid efter anden blevet saa mange Ingeman'er, som blev deres Stand tro. Gamle Ingeman døde 1913 i det Hus, han selv havde bygget og efterlod et godt Minde til sine Børn. —

Om Ingeman Hansen kan jeg fortælle endnu et Par Træk, som jeg har fra *N. Nielsen*, forhen Fogedgaarden.

Hvor det ikke ligefrem drejede sig om Brud paa Arme og Ben, havde den Tids Mennesker ikke megen Tro til Lægevidenskaben.

De fleste havde den Opfattelse, at Naturen skulde hjælpe sig selv, og det var kun i yderste Nødstilfælde, de lod Lægen hente. Engang var Ingeman blevet syg. Han var en meget energisk Natur og havde efter sin egen Mening ikke Tid til at beskæftige sig med Sygdom, men Enden paa det blev dog, at han maatte lade Læge *Lundgaard* fra Helsingør hente. Doktoren konstaterede Lungebetændelse. »Ja, min gode Mand,« sagde han, »dette her bliver en langvarig Historie. Foreløbig skal De ligge med varmt Omslag, og saa kommer jeg igen om tre Dage.« Trediedagen, da Lægen ankom, gik Ingeman langs Husvæggen og hængte Garn til Tørre. »Er De blevet gal, Mand?« sagde Lægen, »De skulde jo ligge i Sengen med varmt Omslag!« — »Det kan jeg gøre, naar jeg ikke har andet at bestille, men nu har jeg

ikke Tid til at ligge derinde og drive,« svarede Fiskeren. Dr. Lundgaard kiggede paa ham, og med dyb Resignation — halvt henvendt til sig selv — sagde han, idet han gik: »Hvad har man saa for al sin Videnskab?« Ingeman levede flere Aar efter. —

Ingeman Hansen var meget ærekær, hvad der kom for Dagen, engang Tiderne var meget vanskelige, vistnok sidst i Halvfjerdserne eller først i Firserne. Af en eller anden Grund havde Fiskerne i længere Tid ikke kunnet komme paa Stranden, og uden Fiskeri var det ikke let at faa Føden. Sogneraadet bevilgede derfor Fiskerne en halv Tønde Rug til hver Husstand, Rugen skulde de selv hente og selv sørge for at faa den malet. Men een var der, som ikke vilde tage imod den Hjælp, og det var Ingeman. »Nej,« sagde han, »jeg gør det ikke!« Og saa gik han i Skoven og tog Arbejde, indtil det atter lod sig gøre at komme ud at fiske. —

Der var tre Ting, der ikke var ærekrænkende i hine Tider, det var at stjæle i Skoven eller ved Stranden og saa at snyde Toldvæsenet. De tre Ting blev snarest regnet for en Bedrift.

Paa det Tidspunkt, hvorm her fortælles, var *H. P. Nielsen*, Ejeren af Fogedgaarden i Tisvilde, Sognefoged. Han skulde ogsaa holde Opsyn med Stranden, og da han engang var blevet daarlig, skulde Broderen, *Johan Nielsen*, gaa ned til Lejet for at se, om der efter en Storm var drevet noget i Land. Da han kom derned stod han uden at tænke noget som helst derover et Sted og betragtede en Trægavl, som lige var slaaet op. Men det havde Gavlens Ejer iagttaget inde fra sit Vindue, og som Følge af, at han havde fundet Brædderne nede ved Stranden, blev han meget ængstelig, og Natten efter rev han den ny Gavl ned og slog den gamle op igen.

Mange Aar efter kom Johan Nielsen til at bo i

Lejet, idet Toldetaten 1891 oprettede en Opsynspost for Kyststrækningen mellem Liseleje og Raageleje, ¹³⁾ og denne Stilling fik Johan Nielsen. Han kom nu til at bo tæt ved hin Fisker med Gavlen, og det var netop Ingeman. De blev næsten uadskillelige. De drillede hinanden paa den fornøjeligste Maade og delte i det hele megen Gammen.

Naar de traf sammen, kunde Nielsen begynde: »Kan Du huske, dengang Du rev Gavlen ned om Natten?« — »Aa Din . . .«, og saa gav Ingeman Svar paa Tiltale. Men var de i Nærheden af Nielsens Ejendom *Tornen*, der laa oppe paa Bakken bag Lejet, hed det meget snart: »Skal vi gaa ind og hilse paa Maren Kirstine?« — »Ja, lad gaa med det,« svarede Ingeman, og saa traadte de indenfor og fik en Snaps eller to. *Maren Kirstine* var nemlig Betegnelsen for Snapseflasken, og det var jo ikke saa godt at vide for andre, der muligt havde overværet Indbydelsen. Det skete da ogsaa, at fremmede, der hørte Johan Nielsens Indbydelse til at komme ind og hilse paa Maren Kirstine, virkelig troede, at der i Huset opholdt sig en Kvinde af det Navn. Men Johan Nielsen og Ingeman Hansen forstod overmaade godt hinanden.

I samme Forbindelse maa jeg hellere fra samme Kilde fortælle endnu en Historie. H. P. Nielsen skulde engang en Tur til Raageleje for at inspicere Stranden dær. Paa Turen gjorde Maleren *Hans Dall* ham Følgeskab, men da de var naaet omtrent til Raageleje, gik Nielsen op paa den allerhøjeste Lyngbakke, der ligger oven for Lejet. Dær blev han staaende en Tid, og Hans Dall undrede sig lidt over det og bemærkede: »Naa, Sognefoged, nu skal De saa ned og se, om der er stjaalet noget fra Stranden.« — »Ja,« svarede Nielsen, »men nu kan vi jo vente lidt, til

Folk faar set mig. Saa ved de jo, jeg kommer, hvis der er noget, de skal have puttet væk.« Hertil bemærkede Dall, at det var den værste Inspektion, han nogen Sinde havde hørt om. Men da Sognefogden kom ned til Lejet, var der absolut intet mistænkeligt at iagttage. Denne Historie kom siden ud blandt Folk, mange morede sig, men der var en, der ikke gjorde det, og det var Fuldmægtig *Schaumburg* i Helsinge, han blev vred over Fogdens ejendoms melige Maade at holde Justits paa. —

Om Fiskeriet i Tisvildeleje kan jeg endvidere bringe en Beretning fra en af Lejets ældste Fiskere, nemlig *Jens Pedersen*, født 1862 og død 1939. Jens Pedersen fortalte mig 1938 følgende: Min Bedstefader, *Gudmand Corneliussen*, havde været ved Toldvæsenet i Helsingør, men kom hertil i Begyndelsen af 1800erne og satte sig ned som Fisker. Da jeg var ti Aar gammel, kom jeg med ud at fiske sammen med min Fader, *Peder Gudmandsen*, født 1823 og død 1905, og min Broder *Erik Pedersen*. Det var efter den store Stormflod den 13. Nov. 1872. Den rasede vældig paa Østersøen og gjorde stor Skade paa Lolland og Falster. Den var ikke paa her, men drev umaadelig store Mængder af Fisk herop.

Foruden den store Baad, Fader havde, købte han nu en lille Baad, hvorfra vi fiskede Torsk herhjemme ved, og dær var det, jeg kom sammen med min Fader og min Broder. Naar vi kom ud paa Fiskestedet, sad jeg og *holdt frem*, roede frem, saa Fiske redskabet kunde *staa for Hug*, d. v. s., at det stod skraat agterud. Redskabet bestod af to Snører, en til hver Mand, og paa hver Snøre var der to Kroge.

Vi var ude flere Gange om Dagen og tog store Fangster hjem. Naar vi havde været ude, bredte vi Lasten ud paa Lergulvet i Laden, og saa kom Fiske

prangerne og købte dem om Morgenen. Vi havde en 3—4 Prangere til vor Baad. Der var mange Fiskeprangere i den Tid, og hver Baad havde sine. Nogle af Prangerne kørte med Trillebør, mens andre som

Fisker i sin Baad.
Tisvildeleje.

A. U. fot. 1938.

Hans Kagerup havde Hest og Vogn. Fiskene var billige i de Tider, en stor Torsk kostede 2 Skilling.

Da jeg blev konfirmeret, kom jeg med paa Sildefisket. Det varede kun en Maanedes Tid og foregik ved Sjællands Odde og langs hele Kysten — da var der Sild herhjemme ogsaa. Siden kostede vi større Fartøjer. Vi var seks Fiskere, der 1882 købte den første Kutter her i Lejet. Den fik Navnet »Nordlyset« og kostede 4—5000 Kr. Den var paa en Snes Tons og nogle og fyrrer Fod lang, saa det var ikke saa lille en Baad. Vi brugte Garnfiskeri ved Anholt og i Aalborgbugten, hvor der var Masser af Rødspætter.

Det var et strengt Arbejde. Vi skulde ro Voddet

ud og trække det ind med Haandmagt. Nu benytter de mekanisk Kraft til at trække Spillet. Vi fiskede godt. Vi kunde faa et Hundrede Snese eller derover i eet Træk. Jeg har været med til, at vi drog 500 Snese Rødspætter paa 5 Træk. Saa kunde der ikke være mere i Lasten, og Dagen efter var vi i København, hvor vi sejlede ind og solgte Fangsten. Det var en af de gode Rejser. Priserne var forskellige. Det kunde være 4 Mark — 1 Kr. 33 Øre — Snesen eller til andre Tider 2—3 Kr. Lispundet. Vi fangede forskellige Slags Fisk, Tunger o. fl., men Rødspætter var Hovedfisken.

Dengang var der ikke saa mange Fiskere som nu. Vor Kutter var en af de første, der fiskede ved Anholt. Det kunde hælde, at vi om Vinteren laa der alene. Men ellers var der fem Kuttere fra Grenaa, to fra Gilleleje og senere ogsaa Svenskere. Jyderne indførte Brugen af *Snurrevod* — de har altid været Forregangsmænd — og siden fik vi ogsaa *Snurrevod*. Det gav større Fangster end Garn, det var med *Snurrevod*det, vi drog de 500 Snese Rødspætter, men det var et ødelæggende Redskab; siden kom Tyskerne med *Trawlervod*det, og det ødelagde endnu mere.

Anholtfiskeriet var meget strengt. Vi gik i Land paa Anholt og bredte Garnene ud i Klitterne og tørrede dem dær. Stejler var der ingen af. Naar vi sejlede til København, tog vi hjem, lagde til Ankers og roede med en Jolle Garnene i Land, saa gjorde de derhjemme Garnene i Stand og fik dem tørret, mens vi var i København. Det var en sæt Ret. Naar Søen var for høj, tog vi ind til Helsingør, til Tider til Gilleleje, og saa maatte vi leje Vogn hjem. Det var besværligt.

Om Vinteren havde vi mange haarde Ture til Anholt, hvor der dengang ikke var nogen Havn. Især

kunde det være strengt ved Juletid. Engang maatte vi Øen tre Gange rundt i en stor Storm. Vinden drejede bestandig, og til sidst maatte vi stikke Ankeret fra os — vi kunde ikke lette det, saa var vi drevet paa Land — og sejle hjem.

Der var efterhaanden 5 Kuttere her fra Lejet, men det var et strengt Fiskeri, og de store Kuttere blev efterhaanden for kostbare for os, for da vi ingen Havn havde, maatte vi ligge paa fremmede Pladser med dem. Jeg laa mest i Frederiksværk. Under Sildefisket havde vi vort Opholdssted paa Lynæs. Folkene dær er særlig gode Mennesker — det er der jo ogsaa Forskel paa — de hjalp os i alle mulige Retninger, saa dem kom man jo til at holde af. Vi solgte vor Kutter først i Halvfemserne, da var Fiskeriet allerede begyndt at tage af.

Efterhaanden fik vi 8 store Sildefiskebaade her i Lejet, de var paa 7–12 Tons, men de kunde heller ikke gaa ind her. Med dem drev vi ogsaa lidt Stenfiskeri og lidt Fragtsejlads. Men i Længden blev det for kontrært med dem. Saa fik vi nogle Baade paa 5 Tons, men da de var for strenge at drage op, fik vi de mindre Baade, som vi har nu, de kan trækkes op paa Stranden, og i dem er der alle Motor.

I 1906 fik vi de første to Motorbaade her i Tisvildeleje. Min Broder købte den ene. Jeg fik en Baad, der blev lavet om til Kvase, den var paa 7 Tons og med Sejl. Med den sejlede vi til Lolland og Langeland og fangede Torsk i Bæltet. Der var godt med Torsk dernede. Fangsten solgte vi i København.

I Kutterne var der en Dam, hvor Rødspætter og andre Fisk kunde holdes levende, til de blev solgt. Motorbaadene, som kunde benyttes herhjemme paa Lejet, var kun til Sildefiskeri, og dertil brugte vi ikke Dam. Senere fik de ogsaa Dam i Motorbaadene, saa de kunde bruges til Rødspættefangst.

Af Fangstredskaber bruger vi *Næringer* til Sildefangst, *Makrelgarn*, *Rødspættegarn* og om Vinteren Kroge til Torsk.

I gamle Dage bandt Fiskerne selv alle deres Garn. Mens jeg var Dreng, spandt Kvinderne Hør og Hamp til Fiskegarn, men da de var *enkeltspundne*, holdt de ikke ret længe. De blev hurtig slidt i en Storm. Saa fik vi Bomuldsgarn, som vi købte i Pakker. Det var *dobbeltpundet* og meget stærkere til Slid. Af Bomuldsgarnet bandt vi *Næringer* og Garn. Min Fader og min Broder begyndte om Morgenens Kl. 4 og bandt. Om Dagen fiskede de, og om Aftenen bandt de igen. Det kan godt betale sig at binde Garn endnu, naar der er Tid til det. Der er de Fiskere, der om Vinteren binder 1, 2 eller 3 Garn. Paa den Maade holder de deres Garn vedlige. Der mistes jo imerhen noget i Stormvejr.

I min Fars Tid gik de i Skoven og skovede og tog, hvad Arbejde de kunde faa. Der var godt Fiskeri, men de fik ikke meget for det. Og saa havde de mange Børn, min Far havde elleve og min Farbror elleve, saa de skulde jo have noget samlet sammen til Føde og Klæder til dem. —

Der bor her i Lejet en fyrretyve Fiskere, men der er rejst en Snes af de yngste til Hundested og andre Steder, hvor Fiskeriet baade er lettere og mere lønnende. Bundgarn og store Baade kan vi ikke bruge, fordi vi ingen Havn har. Det er ikke til at komme ind med Grejerne. Pladsen her er en af de bedste, blot vi havde en Havn. —

Den gamle Fisker, der fortalte mig ovenstaaende, havde selv for længst lagt op, men han mindedes de svundne Dage med Glæde. »Der er noget stort ved at ligge ude paa Havet og fiske,« sagde han. »Der var ikke noget saa morsomt som en Rejse i godt Vejr,

naar man kom fra Anholt med en god Fangst, og man kunde *prange med Sejl* [sætte alle 4–5 Sejl til]. Eller naar man havde Baaden fuld af Sild — det var Sjøv! Man havde nok at gøre med at pille Sildene af Næringerne, til man kom over til Salgspladsen. Vi sejlede mange Gange over til Sverige og solgte Sildene.

Naar man er opfødt ved det, bliver det ved at interessere en. Man kan endnu sidde og glæde sig, naar man kommer til at tænke over det.« —

Gennem Ord som disse lærer man at forstaa, hvorfor Slægtled efter Slægtled holder fast ved et Erhverv, der ofte kun giver smaa Indtægter og altid er forbundet med strengt Arbejde og Mulighed for Livsfare. —

Med *N. Nielsen* som Kilde kan jeg endnu gengive et Par Historier, som ogsaa yder deres Bidrag til Belysning af forrige Aarhundredes Fiskerliv.

Naar Fiskerne i Tisvildeleje i gamle Dage skulde bruge Orm til deres Kroge, gravede de dem gerne paa Fjorden inde ved Frederiksværk. Sandorm skulde graves paa grundt Vand. Samtidig gjorde de lidt Forretning i Byen. Saadan var engang i Halvfjerdserne nogle Fiskere inde paa Frederiksværk, de var gaaet ind i Købmand *Tøjbergs* Butik, hvor der stod en meget stor Tønde Tran. En af Fiskerne, der stod med sine store Søstøvler paa, kom da med en Bemærkning om, at han godt kunde lide at prøve, hvor dyb den Trantønde var. Nu vidste Kommisen, at Trannen vilde gaa ovenind ad Støvlerne — det vidste Fiskeren ogsaa — og Kommisen sagde da til ham, at han jo bare kunde prøve. Fiskeren foldede sine store Søstøvler op, saa de naaede helt op til Skrævet, og kravlede op paa Tønden og lod sig dumpe. Tranen løb ovenind ad Støvlerne, og Fiskeren

blev pjaskvaad om Benene. Mens Kommisen stod og morede sig over Manden, bad Fiskeren et Par af Kammeraterne om at hjælpe sig op. Det gjorde de, og han traskede nu ud af Butikken med de store Støvler fulde af Tran. Nu lo Kommisen ikke længer. Men Fiskeren gik hen til Pottemager *Alton* – han var Tysker – og købte fire store Lerdunke. Dem fyldte han med den Tran, der var i Støvlerne, og begav sig paa Vej hjem til Lejet. Nu var han forsynet med Tran for længere Tid. –

En Skaaning, der hed *Johan Eneberg*, boede i sin Tid i et lille Hus ude ved Tibirke Kirke. *Skaaningen*, som han blev kaldt, bevægede sig omtrent ligesaa let i Vandet som paa Landjorden. Om Efteraaret deltog han i Sildefiskeriet. En Dag var Baaden ankret op ved Tisvildeleje. Da den først skulde sejle igen næste Morgen, gik Skaaningen hjem for at hilse paa sin Kone, men da han næste Dag mødte nede ved Strandbredden, var Baaden allerede et godt Stykke til Søs paa Vej mod Hundested. Nu tog Skaaningen Vejen til Fods tværs igennem Tisvilde Hegn til Frederiksværk. Nær ved Havnemolen trak han sit Tøj af, tog det i en Bylt paa Ryggen, og saa sprang han i Fjorden og svømmede over til Grønnæsse Skov. To Mænd, der havde overværet det, troede, at det var et sindssygt Menneske, de havde for sig, og satte efter ham i en Jolle, men de kunde ikke rø saa hurtigt, som Skaaningen svømmede. Da han naaede Land, klædte han sig paa og gik op til en Bekendt, der var Hegnsmand. Her fik han et Par Stykker Mad og nogle Snapse. Da det var sat til Livs, rendte han tværs over Land og ud til Kattegat. Her gik han atter til Søs og svømmede ad Hundested til. Fiskerne havde lige faaet Baaden fortøjet og faaet sat en Gryde Kartofler over Ilden, da Skaaningen kom kravlende over Lønningen.

Ogsaa til indvendig Brug havde Skaaningen For-
 kærlighed for de vaade Varer, og naar han om Af-
 tenen kom hjem efter at have nydt en Del Snap-
 se, var hans Kone vant til, at han om Natten vaag-
 nede op og forlangte Vand for at slukke sin bræn-
 dende Tørst. Saa var det en Aften, at Skaaningen
 blev særlig længe borte. Konen blev ked af at sid-
 de og vente paa ham, men inden hun lagde sig, gik
 hun ned til Toftekilden og hentede en stor Krukke
 Vand, som hun satte paa Bordet ved Mandens Seng.
 Hen paa Natten vaagnede hun ved at høre en Stemme,
 der sagde: »Vaadt! Vaadt! Vaadt!« Konen mente, at
 det som sædvanlig var Manden, der forlangte Vand,
 og svarede: »Der staar Vand i Krukken!« Der blev
 et Øjeblik Stilhed, og Konen var lige ved at blunde
 igen, da Stemmen atter lød: »Vaadt! Vaadt! Vaadt!«
 Nu blev Konen vred over den stadige Forstyrrelse
 og raabte til Manden: »Kan dit Utske inte høre,
 jeg siger, at der staar Vand i Krukken!« Under den
 Stilhed, som nu indtraadte, hørte hun Manden snor-
 ke af fuld Kraft. Konen tændte nu Lys for at faa
 Mystikken opklaret, og saa viste det sig, at da hun
 havde fyldt Krukken ved Kilden, var der kommet
 en Frø med, og det var den, der med Forbenene oppe
 paa Krukkens Kant sad og kvækkede sit: »Vaadt!
 Vaadt! Vaadt!« ud i Nattens Stilhed. —

HUNDESTED er godt Hundrede Aar gammel. I
 1835 flyttede den første Familie ind i et nybygget
 Sted paa Torpmagle Overdrev. ¹⁴⁾ Først 30 Aar se-
 nere opstod den egentlige Fiskerbefolkning. Fra nogle
 straatækte Fiskerhytter, som trykkede sig sammen i
 Læ bag Skoven og Bakkerne, levede en haardfør Be-
 folkning, som i aabne Smaabaade drev deres Fiskeri.

Naar de havde været ude at fiske, slæbtes Baade-
 ne op paa Stranden. I 1860erne afløstes Slæbestedet

af en Anløbsbro, og i 1885 fik Byen en Havn med to Moler. Tre Aar efter sandede Havnen til, fordi der var bygget Dæmning mellem Land og Havn. I 1893 byggede man en Øhavn, saaledes at Forbindelsen mellem Havn og Land blev en aaben Bro. Fiskeriet var i stærk Udvikling, og Havnen blev udvidet 1907, 1916 og 1936. I en Del Aar har der om Sommeren været Færgeforbindelse mellem Hundested og Rørvig, og 1934 virkeliggjordes Hundesteds store Drøm, Færgefarten til Grenaa blev gennemført. Her ved fik Hundested en gennemgaaede Trafik.

Foruden en Række Fabriksvirksomheder, som Havnens Oprettelse har skabt Grundlaget for, er Fiskeriet dog stadig Hovednæringsvejen. Hundested er Sjællands største Fiskerleje, idet der er over hundrede Fiskekuttere, der har Hjemsted i Hundested, hvorfra de paa deres Fisketure krydser Havene og stundom naar helt over til Englands Kyster.

Hundested udgør nu sammen med Lynæs praktisk talt een lang Gade med spredt Bebyggelse til den ene Side og Fjorden til den anden. —

Om Fiskerlivet i gamle Dage gengiver *Nordsjællands Venstreblad* 1932, ¹⁵⁾ hvad den 77-aarige Fisker *Hans Larsen-Skovfoged* fortalte Bladets Medarbejder. Det væsentlige af denne Artikel gengives her. Den gamle Fisker, der var Sildefisker i 52 Aar, indtil han lagde op for en halv Snes Aar siden, fortæller følgende:

Fiskerliv i vore Dage og i min Ungdom er noget vidt forskelligt. Legeværk er det jo heller ikke i vore Dage, men de Strabadser, der dengang var ved at bjerge Udkommet til en Familie, dem kender man ikke mere. Og værre endnu var det længere tilbage. Den egentlige Fiskerbefolkning opstod i 60erne. Før den Tid var det kun faa, der hentede Føden paa Ha-

vet, og ofte var de ligesaa meget Tiggere, som de var Fiskere.

Jeg begyndte at fiske, da jeg var 15 Aar gammel, det var i 72. Den første Tur fik Drengene gerne i

*Fiskere og Fiskerhus.
Hundested.*

A. U. fot. 1936.

Konfirmationsalderen. Nogle Aar hjalp de saa til med Garnsætningen og den Slags, før de var saa helbesfarne, at de kunde faa Part i Udbyttet. De blev jo Fiskere saa godt som allesammen, de vilde være det — det laa dem i Blodet, at det frie og raske Liv paa Søen skulde være deres Levevej. Nogen svær Tegnebog har den jo aldrig givet, og alligevel tror jeg, de færreste har fortrudt deres Valg.

Dengang boede der godt en Snes Familier i Hundested, og paa fire nær var de alle Fiskere. Der var langt mellem hvert af de smaa straatækte Huse, og det var tarvelige Forhold, vi arbejdede under. Alene det at skulle hale Redskaberne ind med Haandkraft

var et strengt Arbejde. Baadene var i Almindelighed 30—32 Fod lange, og der hørte 80 Sildegarn til hver. Besætningen var fire Mand og en Dreng.

De første Aaringer gjorde vi Fangst i hjemlige Egne paa Sild og Makreller. Efterhaanden blev det nødvendigt at søge videre ud, i 83 begyndte vi Sildefisket paa Anholt og i 87 Tungefiskeriet. Det var undertiden vældige Fangster, vi kom hjem med, men dermed var det ikke gjort. Afsætning til Tyskland var der ikke, og det var tit, vi maatte trille store Partier i Havnen eller forære dem bort. Undertiden gik det nu ogsaa godt, der kunde holde Prangere i Rækker, som talte op til 100 Vogne. Det kunde jo være store Dage, naar man kom hjem med 18,000 Pd. Sild, som vi f. Eks. gjorde engang. Men naar man saa — som det ogsaa skete — maatte aflevere dem til 25 Øre for 4 Snes, kunde man nok blive harm i Sindet.

Turen herfra og til Anholt kunde vi med god Vind gøre paa en halv Snes Timer. Havde vi Modvind eller Vindstille at slaas med, kunde det tage tre Dage. I den kolde Vintertid var det en haard Tørn. Undertiden stod man bogstavelig talt stivfrossen ved Roret. Til andre Tider sejlede vi mellem Isflager og kunde knap komme frem. 88—89 var den haardeste Vinter, Fjorden var tillagt med Is i Marts Maaned. Et Par af vore Baade blev skudt i Land, den ene paa Kikhavn og den anden ved Nøddebo. En anden haard Vinter var jeg sejlede med Kartoffler til København. I Nærheden af Refshaleøen var Renden lagt til; der var kun en smal Stribe, som Damperne holdt aaben. Vi sejlede bag efter tre Gillelejer, og efter os var en fjerde Baad fra Gilleleje. Pludselig lindede Isen fra Land, Isflagerne skød sammen, og det blev vores Baad, det gik ud over. Den blev skudt ovenud af Isen og næsten splintret — men en Del af Kartofflerne fik vi da reddet. Og os selv med.

Brugen af Motor i Baadene begyndte 1904. Den første var ikke stort bevendt, og det blev jo anset for at være noget slemt Tøjeri. Men Aaret efter var der alligevel en halv Snes Stykker, og saa blev det snart en Nødvendighed. En af de sidste Ture, jeg var paa, inden vi fik Motor, var den værste, jeg har været ude for. Vi var nogle Stykker paa Vej hjem, tungt lastet med Sild. Saa blev det Torden- og Lynvejr, man kunde hverken høre eller se, og det blæste op til en røjende Storm. En endte i Helsingør, en anden kom til Sverige, ingen af os naaede hjem i første Omgang. Men det gik altsaa — og for Resten har Fiskerlejet ikke været ramt af større Katastrofer. Engang forsvandt tre Mand i Taage ved Anholt, ellers er der kun gaaet en enkelt over Bord.

Gode Tider havde vi under Krigen, selvom der i Grunden ikke faldt saa meget af til Hundested. En Gang fik vi 5200 Kr. for tre Nætters Arbejde. Da vi i Krigsaarene fik den store Havn, og Banen kom, begyndte Byen rigtig at vokse. Og det gik jo stærkt, nu er der 300 Fiskerfamilier, ikke fordi det er en bedre Forretning; der er for mange Fiskere, og Fiskene er for dyre.

Fangsten var ogsaa større i gamle Dage, særlig af Rødspætter kunde vi have meget store Fangster, men ogsaa af Sild bragte vi Partier hjem, som man ikke kender nu. —

Hvert Fiskerleje havde sine Fiskeprangere. Deres Virksomhed er tidligere omtalt, men her skal dog anføres nogle Linier af en Skildring, som *Laurits Larsen*, Vinderød Skov, har givet.¹⁶⁾ Det drejer sig om en Fiskepranger ved Navn *Niels Peder Jensen*, kaldet Ni's Per Jén, han boede mellem Hundested og Lynæs i et lille gammelt Hus, der blev kaldt »Hundely«. Om hans Fiskehandel fortæller

Laurits Larsen bl. a. følgende: I Makreltiden trillede han paa sine bare Ben fra Hundested til København med Makreller, som blev sat med Hovedet nedad i Langhalm i Kassen. Paa saadan en Rejse kunde han tjene 5 Rigsdaler, saa købte han i København 2 Rugbrød med hjem. Derved kunde han spare 4 Skilling. Han trillede gerne fra Hundested ved Firetiden om Eftermiddagen og kunde saa være paa Københavns Torv om Morgenen. [Ni's Per Jén har siden fortalt, at de engang paa en Søndag Aften — de var to Fiskeprangere i Følge — kom til Frederiksværk og skulde have dem en Bid Brød, som bestod af bart Brød og Ost, og de skulde saa have dem en lille Snaps til, men Butikkerne var lukkede. Da saa de, at et Vindue stod aabent henne ved det gamle Hotel *Frederiksværk*, og en ung Pige stod i Køkkenet. De fortalte hende saa, at de var to Fiskeprangere paa Vej til København, og spurgte, om ikke de kunde købe en Pægl Brændevin til deres tørre Ostebrød. Pigen tog »Lærken« og fyldte den. »Hvad koster det?« sagde de. »Det koster ikke andet end at tie stille,« svarede hun. De satte sig saa paa Skovkanten og spiste deres Ostebrød til Snapsen og fortsatte derefter paa de bare Ben ad København til. —

KULHUSENE. Fra Billedskærer *Lars Nielsen*, Kulhusene pr. Jægerspris, har jeg gennem henvend en Snes Aar modtaget en lang Række fyldige Skildringer af Livet i Horns Herred i gamle Dage. Det er ikke for meget sagt, at skønt mange Nordsjællændere har ofret adskillig Tid paa at nedskrive deres Minder om de svundne Tiders Liv, saa er der ingen, som har ydet mig større Bistand end Lars Nielsen. I *Nordsjællandsk Folkeliv* findes der spredt i de forskellige Bind adskillige Beretninger fra hans Haand, og i *Skæbner* kan man læse hans Erindringer, der fyldte ikke mindre end 96 Sider.

Om Fiskerlivet i Kulhusene har han gennem en Aarrække sendt mig adskillige Beretninger, og paa Grundlag af dem er den følgende Skildring udarbejdet. Billedskærer Lars Nielsen fortjener min og alle historisk interesseredes Tak for sit store og mangesidige Arbejde og for den Udholdenhed og Redebonhed, han hele Tiden har lagt for Dagen. —

Og nu fortæller Lars Nielsen. I Fiskerlivet findes der en Række særlige Udtryk for Redskaber og Arbejder, Udtryk, hvis Udtale kan veksle i de forskellige Fiskerlejer alt efter Stedets Dialekt.

Naar Fiskerne plukkede Sten og Fisk af Sildegarnene eller Flyndergarnene, sagde de, at de *lønnede* dem. Stenene, som blev sat paa Sildegarn, hed *Lønnesten*, og Konerne, som for en Betaling af 8 Rigsdaler til hver var behjælpelige i Sildefisket, kaldtes *Lønnekon*. Sildegarnene kaldtes *Nærner*. Halsnæs-serne sagde *Næringer*.

De Skiver eller smaa Propper, som Fiskerne har anbragt paa Redskaber for at holde dem oppe under Fiskeriet, og som i gamle Dage ofte var af Piletræ, men nu er af Kork eller *Flodholt* (en Art let Træ), kaldte Fiskerne paa Halsnæs for *Flær*, mens man her ved Kulhuset kaldte dem for *Flor*.

Den Line, som er trukket igennem de yderste af groft Garn forarbejdede Masker paa et Flyndergarn, kaldes *Tællen* eller *Tællingen*. Maskevidden hed *Bindingen*. De Sten, som var omvundet med Vidjer og blev sat paa Marsvinegarnene, kaldtes *Krabber*. De Naale af Benved, som Fiskerne selv lavede, og hvorved de bandt deres Garn, hed *Bindenaale*, og man bandt over et *Overbord*. Naar man begyndte paa et nyt Sildegarn eller Flyndergarn, benyttede man et *Herrebræt* og frembragte ved Hjælp deraf de 3 første *Bord* ($1\frac{1}{2}$ Maske), som derefter blev trukket paa en Pind.

Før Baadene fik Bomsejl, havde de en Sprydstage til at holde Storsejlet udspilet med. Disse Baade hed *Sprydsejlere*. Den øverste Spids af Sprydstagen kaldtes *Nokken*. Her var det, Fiskerne i gamle Dage anbragte Flaget, naar de kom hjem med store Sildefangster.

Fiskerne havde en lille Genstand, der benævntes *Krogelad*. Det blev benyttet til at give Krogene den ønskede Form med. —

Nutidens Fiskere sætter en saakaldt *Polak* for Enden af Hovedet paa Aaleruserne. Disse Polakker er bundet af Garn og har et Indløb samt Bøjler, saa de ligner et lille Aalerusehoved. I disse Polakker gaar Aalene ind og kan ikke komme længere.

Fortidens Fiskere benyttede ikke Polakker, men langagtige Kuber med Indløb, som Fiskerne havde bundet af lange Vidjer. De var bundet saa smukt, som om de var støbt i en Form. I den yderste Ende af disse Kuber var anbragt en stor Trætold, som Fiskerne trak ud, naar de skulde tømme Aalene ud af Kuberne. Lars Nielsens Moder har fortalt ham, at hun i sin Barndom, d. v. s. o. 1850, havde set Folk oppe i Herredet sætte den Slags Kuber ude i Moserne efter Karusser, men dær kaldte man dem for *Teller*.

Ulkegarnene. Som senere nævnt satte Fiskerne Garn efter Ulke, som de brugte til at fodre Grisene med, idet de selv spiste en Del af Ulkeleverne. Nogle spiste dog ogsaa selve Fisken, enten fersk eller tørret. Nævnte Fisk er nemlig baade nærende og velsmagende, men har den Ulempe, at der sidder Orm mellem Kødlagene.

Ulkegarnene er et Redskab, som helt tilhører Fortiden. I Lars Nielsens Barndom havde Fiskerne ved Kulhuset hver et eller to af disse Garn. De var af

hjemmespundet Hørgarn og hjemmebundet. De lignede Flyndergarnene, havde samme Længde som disse og benyttedes ganske som dem, men adskilte sig fra dem deri, at de havde langt mindre Masker, og at de kun var 21 Bord dybe, altsaa mere *grunde* (naar Fiskeredskaberne ikke er ret dybe, siger Fiskerne, at de er *grunde*), samt deri, at de havde et Stenbaand ud for hvert tredje Flor, mens Flyndergarnene havde et Stenbaand ud for hvert fjerde.

Flyndergarnene, som baade før og nu anvendes til Smaafiskeri, og som i Firserne og Halvfemserne blev brugt som Tungegarn paa Storfiskeri, har en Længde af ca. 70 Favne og en Dybde paa ca. 25 Bord ($12\frac{1}{2}$ Maske). Garnets klejne Linje foroven hed *Flortellen*. Paa denne var med 19–20 Tommers Mellemrum fastgjort ca. 13 Snese smaa Flor af Flodholt. Paa Garnets Underside var anbragt en lignende Line, som benævntes *Stentellen*. Paa den var der anbragt et Stenbaand ud for hvert fjerde Flor, ialt ca. 65 Stenbaand. At fordele Garnets Masker paa disse Liner og at fastgøre Flor og Stenbaand hed ved Kulhuset *at rede et Garn*, mens Fiskere fra Halsnæs brugte Udtrykket *at føre det*.

Naar man fastgjorde et Sildegarns Masker paa *Simmer* — Snore af Hamp — benyttede man de samme Udtryk *at rede dem* eller *at føre dem*.

Det, som senere paa en Netfabrik kaldtes *Maskevidde*, kaldte Fiskerne *Bindinger*. Bindingen paa et Sildegarn var ca. 27 Bord, $13\frac{1}{2}$ Maske, pr. Alen. Naar Maskerne var stærkt udspændte, hed det, at de var *stridredte*, mens det modsatte hed *blidredte*. Sildenærnerne var stridredte, thi Sildene løb sig fast i en enkelt udspilet Maske. Flyndergarnene var derimod blidredte, thi de Fisk, der løb ind i Flyndergarnene, snørede sig efterhaanden mere og mere ind

i Garnet og lavede ofte nogle slemme *Habbe*, som det var vanskeligt at faa opredt.

Mens en Sildenærne var redt, saa at Stensiden var lidt længere end Florsiden, saa redte man Flyndergarnene saaledes, at Florsiden blev lidt længere end Stensiden (ca. 7 Tm. mere for hvert Stenbaand.) De Flyndergarn, som Fiskerne anvendte paa Tungefisket, havde en Maskevidde eller Binding af 11 Bord, $5\frac{1}{2}$ Maske, pr. Alen. Paa Dybden af et saadant Garn er der altid et ulige Antal Bord, da det Stenbaand, som fastgør en Maske til Tellen (eller *Tellingen*) ellers ikke kan komme til at sidde nøjagtigt ud for et Flor paa Oversiden, hvad man ønsker det skal. Alle Masker mellem Flor og mellem Stenbaand løber løse paa *Tellingen* af et Flyndergarn. Mellem hver to Flor sad som Regel 11 løse Masker, medens Floret var fastgjort til *Tellingen* paa hver 12. og 13. Maske. Paa et Sildegarn til Fiskeri i Kattegat var alle Masker derimod fastgjort paa *Simmerne*.

Naar Fiskerne kommer hjem med Flyndergarnene og har trukket dem paa et Garntrug, er der forskellige Arbejder at udføre, før Garnene er *opklarede* og atter kan sættes i Søen. Man begynder med *at lønne af* (plukke Fiskene og Garnstenene af) og hænger derpaa Garnet til Tørring paa nedrammede *Stifler* – Stejler – eller hjemme paa en af Husets Mure. Under Ophængningen bliver de *Habbe*, som sidder i Garnet, opredte. Naar Garnet er tørt, tages det sammen. Om Vinteren er Garnene ofte endnu klamme og maa ind i Kakkellovnskrogen for at blive fuldstændig tørre. Derefter skal Garnet *kloves*, d. v. s. man skal med en *Garnklove* (en tvejet afbarket Gren) sætte de 13 Snese Flor paa, og samtidig skal man have bødet de Huller, der opstod i Florsiden, sidst det var sat.

Naar Garnet er klovet, skal det *hankes*, d. v. s. man skal rette Masker og Stenbaand ud paa Stensiden og have bødet denne. Derefter lægges Garnet paa det flade Garltrug. Der sættes en dertil egnet Sten paa hvert af de ca. 65 Stenbaand. Stenene anbringes i nøjagtige Rækker paa tværs af Truget. Der bliver ca. 4 Rækker Sten. Naar Garnet er lagt ned, saa er det atter til at sætte i Søen, hvor det under Fiskeriet staar fast paa Havbunden.

Fiskeri med Flyndergarn lægger i høj Grad Beslag paa alle Kræfter i Hjemmet, og paa de Tider af Aaret, hvor Garnene skal opklares inde i Stuen, har en Fiskerkone vanskeligt ved at holde Orden i sit Hjem.

Røgning af Redskaberne. At røgte Garnene er Rigsmaalets Udtryk, men det er ikke udtømmende, thi Fiskerne har flere forskellige Benævnelser for dette Arbejde. Om alle Slags Ruser, om Bundgarn og Marsvinegarn hedder det at røgte dem. Om Sildenærnerne hedder det *at hale dem*. Dette foregaar paa de store Baade over en Rulle. Flere Fiskere stod i ældre Tid og halede hele den store Baad frem i Nærnerne, saa det gjaldt om, at der var stærke Simmer paa dem. Nutidens Fiskere benytter Motoren til Hjælp under Halningen.

Om Flyndergarn og Kroge hedder det *at trække dem*. Dette foregaar ind over Kanten af en Jolle eller mindre Baad, som en Fisker ror frem, mens de andre trækker Garn eller Kroge over Baadens Kant ind paa et Garltrug, hvoraf der er et til hvert Garn.

De forskellige Garn er knyttet sammen i *Ørelavene*. Naar Flyndergarn eller Kroge sættes, ror en Fisker Jollen frem, mens en anden sætter Redskaberne. Hvis det er Flyndergarn, holder han *Kloven* i højre Haand og kaster med venstre Haand Stenene, som er sat paa Garnets Underside, fra Truget ud i Søen.

Dette foregaar i Forhold til den Hurtighed, hvormed Jollen eller Baaden glider frem. Florene glider samtidig selv af Kloven, og Garnet synker til Bunds. Naar et Garn er sat, og et andet skal frem, gælder det om at være hurtig i Vendingen og smide det tomme Trug og Kloven fra sig.

For Enden af disse Redskaber sættes en *Vaager*, (*in Vaaner*, Rigsmaal: *en Vager*, et Flydemærke), som er forbundet med Garn eller Kroge ved en *Vaagerline*. Dær, hvor Vaagerne kastes ud, bliver der taget Mærker inde paa Land, for at man siden kan finde Vaagerne.

Undertiden prøver en Fisker, naar Lejligheden er gunstig, alene at sætte eller trække et Garn eller to paa en lille Jolle, saa de kan drive med Strømmen.

I ældre Tid gik Fiskerne ud med Sav og Økse og huggede lange Render i Isen, hvori de satte Flyndergarn efter Torsk. De lod Garnene staa nogle Dage, men gik daglig ud paa Isen og løb Garnene og plukkede Torskene af.

Hen paa Eftersommeren soppede Fiskerne i ældre Tid ud paa *Grunden* og satte Flyndergarn efter Skrubber. Senere gik de ud og løb dem et Par Gange og plukkede Skrubberne af Garnene, men trak dem saa efter et Par Dages Forløb.

Fiskerne gik ligeledes ud paa *Grunden* og stak Skrubber med Pigkæp, naar Skrubberne havde boret sig ned i Sandet, saa kun Øjnene og lidt af Hovedet var synlig, men det var ikke alle Fiskere, der saa skarpt nok til at kunne faa Øje paa Skrubben.

Naar Bundgarn, Aaleruser, Torskeruser og Marsvinegarn er sat i Vandet, bliver de staaende, til Sæsonen er forbi, hvis ikke særlige Forhold indtræffer. Garnene bliver saa stadig røgtede.

Rejeruser, som sættes om Aftenen og røgtes tidlig

næste Morgen, bliver for hver Gang taget paa Land og tørret.

Et Par andre Udtryk, som ikke angik selve Fiskeriet, men brugtes af Fiskerne, skal ogsaa anføres. *Vi skal paa Hovfæng*, har jeg i enkelte Tilfælde hørt min Fader sige, naar han i glad Forventning skulde en Tur ud til et eller andet ubestemt. I gamle Dage blev en Del Mennesker tilsagt til at høste Hø paa Statens Gaarde ved Hillerød. Dette hed, at de skulde paa Hovfæng. Disse, mest unge Mennesker, var saa sammen en Tid, indtil Høsletten var forbi, og det gik meget fornøjeligt til [se I. Bind S. 49]. At komme paa Hovfæng blev da Udtryk for en Fornøjelsestur, og det blev senere anvendt paa forskellige Omraader, f. Eks., hvor Arbejde og Fornøjelse kunde forenes. Udtrykket kunde saaledes bruges om Krybskytteri, men det kunde ogsaa benyttes om Stævner og nemøder e.l. — Naar fremskridtsvenlige Mennesker for 60—70 Aar siden slog sig sammen om at hoide en Avis eller et Ugeblad, eller de indlod sig paa andre moderne Ting, sagde gamle Mennesker om dem, at de *spillede Dasius*. —

Sildefisket var Fiskernes Hovederhverv. Slog det fejl, lagde Fattigdommen sit knugende Tryk over Fiskerhjemmene, men kom der saa et godt Sildefiskeri, lysnede det atter, thi paa samme Maade som Landbruget ikke alene gavner sin Ejer, men skaffer Arbejde og Føde til mange andre, saaledes var det ogsaa med Sildefisket. De store Festdage, naar Baadene kom hjem med Flag paa Nokken, er noget, som kun den helt kan fatte, der selv har oplevet det. Det gamle Sildemarked finder ikke mere Sted. Nu afleveres Sildene til Salgsforeninger, hvor Prangerne køber dem.

I ældre Tid drev man Sildefisket i aabne Baade,

hvad der havde til Følge, at mange Fiskere i stærke Storme satte Livet til. Saaledes fandt mange nord-sjællandske Fiskere Døden i den store Orkan Natten til den 4. Oktober 1852. Mindet om denne Nat og om mange af dem, som fandt Døden i Bølgerne, har holdt sig indtil vore Dage. I mange Aar efter tog Fiskerne ikke gerne paa Søen for at fiske *Orskannatten* (Natten til den 4. Oktober).

Senere blev de aabne Baade afløst af Dæksbaade, og efter at disse var kommet i Brug, var Sildefisket mindre farefuldt, men Fiskerne har ogsaa paa Dæksbaadene haft slemme Dravater og døjet en Del ondt.

Her skal nu gives en lille Skildring af, hvorledes Sildefisket foregik paa Dæksbaadene i 1870erne. I sidste Halvdel af Juli eller Begyndelsen af August havde Fiskerne deres Baade paa Land, hvor de gav dem en grundig Overhaling med Beg, Tjære og Maling. Sejl og Tovværk blev repareret eller erstattet med nyt. I Fiskernes Hjem var Smalhans Gæst i denne Tid, hvor de skulde bruge Penge, men ingen fortjente. Fiskerne var om Morgenen ofte oppe samtidig med Solen og ude paa Grunden for at stikke Skrubber med Pigkæp, naar det var Blegvej.

Paa den Maade kunde de være heldige i en Fart at faa en Ret fersk Fisk til Husholdningen. Resten af Dagen gik med en forfærdelig Travlhed for at faa Baaden og alle Sagerne i Orden. Omkring Midten af August var Baaden i Vandet og alt rede til at tage fat paa Fiskeriet, der som Regel tog sin Begyndelse omkring den 20. August, idet man dog nøje vaagede over, at man ikke første Gang sejlede ud en Dag først paa Ugen og heller ikke paa en af Tyge Brahes uheldige Dage.

Besætningen paa saadan en Dæksbaad var som Regel fire Mand med hver 10 Sildenærner, altsaa ialt

40. Hver Nærne var ca. 16 Favne i Længde og $5\frac{1}{2}$ Al. i Dybde (d. v. s. 75 Masker eller 150 Bord). En eller flere af Mændene var ofte *Hælvtenmænd*, det var Smaahaandværkere eller Husmænd; som ikke selv havde Nærner. For hver af Hælvtenmændene stillede saa Baadføreren de 10 Nærner og Olieøj mod at faa Halvdelen, *Hælvten*, af deres Part. Deraf kom Navnet Hælvtenmænd. Til hver Baad var ansat to Lønnekoner, som daglig mødte og var behjælpelig med at faa plukket Silden af Nærnerne, samt faa disse hængt til Tørring og siden atter bragt ud i Baadene. Hver Baad havde sin *Stejleplads* ved Stranden med lange Rækker af høje Pæle, *Stejler* eller *Stifler*, som de kaldtes, paa hvilke Nærnerne blev hængt til Tørring.

Der kunde ofte gaa nogen Tid, før der kom en Dag med passende Lejlighed til at sejle ud og begynde Sildefisket. Naar Lejligheden var der, tog de af Sted, og under Sejladsen ud til Fiskepladsen lagde de *Nærnerne ned*, d. v. s. der blev sat Sten paa Nærnerne og disse blev lagt i Orden til at sættes. Naar dette ud paa Aftenen var sket, laa Baaden med Sejlene strøget og Masten lagt ned og drev med den lange Længde af Nærner, der var fastgjort til Baaden, flydende efter sig. Garnene stod oven i Vandet. Denne Maade at fiske Silden paa kaldte man *at være ude til Drivning*. Under Fiskeriet havde Fiskerne anbragt en Vaager med en brændende Lanterne i Toppen, fastgjort til den yderste af Nærnerne, saaledes at de kunde sejle til den anden Ende af Længen og hale Nærnerne ind, hvis en Sejler skulde oversejle dem, eller de skulde knække som Følge af andre Uheld. Efter nogle faa Timers Forløb blev Nærnerne halet ind, Masten rejst og Sejlene hejst, hvorefter man stævne nede mod Hjemmet.

Var man *ude til Bundsætning*, blev der sat store Sten paa Nærnerne, saa de sank til Bunds og stod paa samme Sted hele Tiden. I de mørke Nætter var man ude til Drivning og i de lyse til Bundsætning.

Det skete ofte, at Fiskerne i længere Tid maatte nøjes med et meget ringe Udbytte, men saa kunde det ske, at der pludselig kom en Nat med passende Sildelejlighed. Hjemme paa Landjorden laa alle Sildeprangerne saadan en Nat i en urolig Søvn, de havde ligefrem en Fornemmelse af, at de næste Dag vilde faa Sildelæs. Det var smaa Jordbrugere, som havde en eller to Heste og en mager Jordlod, og som sad og sled sig igennem for at faa Udkommet. For at tjene en Skilling til Udgifterne forhandlede de Sild, naar Lejligheden var der, og efter en saadan Nat med alle Muligheder var de paa Benene i den tidlige Morgenstund og travede ad Stranden til for at spejde. Ude paa Søen begynder Baadene at komme frem. En af dem har hejst Flaget fornedet i Rigningen, det betyder, at den har en Fangst paa ca. 50 Ol Sild (en Ol=4 Snese, altsaa 80 Stk.) Andre Baade har Flaget højre oppe, det betyder endnu mere, men saa kommer der en Baad, som ligger meget dybt og har hejst Flaget helt oppe paa Nokken. Det betyder et Slag paa flere Hundrede Ol Sild. Naar man er blevet klar over, hvad det er for en Baad, saa løber alle ledige Lønnekoner til de paagældende Fiskeres Hjem og melder pustende og stønnende om den glædelige Nyhed. I disse Hjem opstaar der den største Sindsbevægelse. Alle, som kan, render ad Stranden til. Gamle Mænd og Koner lister derved med en Kurv og modtager af Fiskeren nogle Sild og Makreller som Gave.

Baadene med det store Sæt Sild er ankommet til Fiskerlejet. Lønnekoner og Prangere er kommet om

Bord, de første for sammen med Fiskerne at plukke Sildene af Nærnerne, de sidste for at købe Sildene ved Auktion. Denne tager sin Begyndelse. Den ene Pranger overbyder den anden. Er det den første Sild, kan det hælde, at den gaar helt op til en Daler Olen, men naar der siden kommer megen Sild, kan Prisen gaa helt ned til en Mark Olen eller mindre. Baadføreren tilslaaer den højestbydende Silden ved at tage Sydvesten af Hovedet og slaa den ned i Baadens Dæk med et Klask.

Vedkommende Pranger løber nu i fuld Fart mod sit Hjem for at hente Køretøjet. Mens Fiskerne og Konerne i Baaden med det store Sæt sidder og plukker Silden af Nærnerne, føler de sig som midt i et straalende Eventyr, fyldt af store og lyse Forhaabninger til Fremtiden. Baadføren sidder og glæder sig over, at han nu har Udsigt til at faa afbetalt den Gæld, han er kommet i for at faa sine Sager i Orden til Sildefisket. Desuden kan han faa nogle gamle Sejl erstattet med nye og endvidere faa sat nogle nye Bord i Baaden, og hvis Sildefisket fremdeles kunde gaa heldigt, kunde der maaske blive Raad til en ny Jolle.

Fiskerkonernes Tanker er opfyldt af Forhaabninger om at faa betalt Regningen hos Høkeren og at faa anskaffet nogle længe tiltrængte Stykker Tøj til Børnene. Og saa kunde der maaske ogsaa blive Raad til at lægge en Tønde Sæd mere paa Grisen end sidste Aar, saa Sulet kunde strække lidt bedre til til Husholdningen.

Den unge Fisker, der selv ejer sine 10 Nærner og Olietøjet og derfor faar fuld Part, sidder og funderer over, hvor meget nærmere han nu er sit store Maal: at blive Ejer af en Dæksbaad og selv blive Baadfører. Ogsaa Hælvtenmændene, der kun faar det

halve af en Femtepart (Baadejeren faar to Femteparter, en til sig selv og en til Baaden) føler sig ogsaa med i Eventyret. De har paa en eneste Nat tjent mere, end de gennem Maaneder kan slide sig til paa Landjorden.

Mens hver saaledes er optaget af sine Forhaabninger, bliver Sildene plukket af Nærnerne og optalt i hjemmebundne Vidjekurve. Prangerne er allerede ankommet med deres Køretøjer og venter utaalmodigt paa at komme af Sted op i Landet. Sildene bliver nu styrtet i Vognene, og i rasende Fart kører Prangerne af Sted. Forsøger nogen i Nærheden at raabe dem an for at købe en Ret Fisk, slaar de bagud med Pisken som Tegn paa, at der kommer andre Prangere bagefter, thi det gælder om at komme først op i Landet og faa afsat Sildene til den højest mulige Pris. I Begyndelsen, naar Silden var dyr, købte Folk kun mindre Partier, men naar Prisen først var faldet, forsynede man sig med saltet Sild til Vinteren.

Prangerne fik deres Sildelæs paa Kredit, men det var en fast Regel, at de ærligt og redeligt betalte Fiskerne for deres Sild, naar de havde været ude at sælge dem.

Det var kun faa store Dage som den omtalte, Fiskerne oplevede i Løbet af et Sildefiske. Tidt maatte de nøjes med en Del mindre Sæt, og mange Gange maatte de fiske i længere Tid uden at faa noget videre.

Sildefisket varede som Regel til lidt ind i Oktober, men der kunde ogsaa være Baade, som begyndte tidligere, end her er nævnt, og holdt længere ud. Naar man naaede Mikkelsdag, betragtede Hælvtenmændene det, som deres Løfte var opfyldt. Nu længtes de efter at komme med til de store Mikkelsgilder paa Gaardene, hvor de havde udført Høstarbejde, lige-

som deres Tanker var optaget af Kartoffelstykkerne, hvor de skulde tjene Kartoffler til den saltede Sild, som de havde i Behold til Vinterforraad.

Naar Sildefisket var endt, kom Baadens Mandskab en Aften sammen hos Baadføreren for at faa opgjort Regnskabet, hvad der foregik paa følgende Maade. Baadførerens Kone satte en Tallerken ind for hver Mand og gik derpaa hen og drog en Lærredspose op af Sengehalmen. I denne Pose laa Pengene fra Sildefisket, idet hvert Sæt for sig var indsvøbt i et Stykke Papir. Nogle af Sættene var allerede delt tidligere, for at hver Mand kunde faa lidt Penge at klare sig med, til Regnskabet blev opgjort.

Datidens Fiskere var ikke saa stive i at skrive et Regnskab op og foretage en Division. Man hjalp sig derfor paa følgende Maade. Først tog Baadføreren et eller flere Sæt til Dækning af fælles Udgifter, som Arbejds løn til Lønnekoner, Betaling for Øl, Brændevin og Belysning. Under Fiskeriet medbragte hver Fisker sin Madkasse og holdt sig ligeledes selv med Skraatobak. Naar først Baadføreren havde taget Penge fra til de fælles Udgifter, delte han hver af de øvrige Sæt i fem Parter. Af disse tog han en Part til sig selv og en anden til sin Baad, samt Halvdelen fra hver Hælvtenmand, mens denne fik den anden Halvdel. Den Fisker, som selv havde stillet med 10 Nærner og eget Olie tøj, fik en hel Part. Efterhaanden som Sættene nu blev delt, lagde hver Mand de Penge, der tilkom ham, i sin Tallerken. Naar alle Sættene var delt, betalte hver Fisker sin egen Silde regning, og disse Penge blev delt paa samme Maade.

Naar Regnskabet var gjort op, og hver Fisker havde taget sine Penge til sig, tog Baadførerens Kone Tallerkenene af Bordet og satte en stor Bolle Punch ind i Stedet, og mens Mændene nu sad og tømte de

res Glas, drøftede de Oplevelserne fra Sildefisket, ligesom der ofte blev truffet Bestemmelse om, hvem der skulde med paa Sildefisket næste Aar.

Som Afslutning paa det hele holdt man et stort Fiskerbal paa Kroen, hvor Fiskerfamilierne fra hele Fiskerlejet mødtes. —

Ind i Halvfemserne kom der en sløj Periode for Sildefisket, og efterhaanden gik det næsten helt i Staa. Faa eller ingen Nærner blev der kostet. Men med Begyndelsen af dette Aarhundrede kom der en Opgangsperiode, hvor Fiskerne købte Nærner i Massevis. Medens de gamle Nærner var 150 Bord dybe, blev de nye 170 Bord. Alle disse Nærner — ligesom alle siden den Tid — blev bundet paa Netfabrikkerne. I Aaret 1904 blev alle nye Nærner 250 Bord dybe, og denne Dybde har de haft siden. I 1905 blev der paa Netfabrikkerne bundet Masser af nye Stykker, hvormed de gamle Nærner blev fordybede til samme Dybde som de nye.

Samtidig gik man over til en nye Maade at fiske med Nærner paa. Mens man før havde bundsat i Lyset og drevet med Nærnerne i Vandfladen i Mørket, saa satte man dem nu midtvands, idet man sænkede dem 3 Al. under Vandfladen. Dette skete derved, at man berøvede dem den halve Florkraft, men for at de ikke skulde synke til Bunds, blev der ved Enden af hver Næring anbragt *en Kube* — et lille Træanker — som flyder paa Vandfladen, og hvori sidder en Ende paa 3 Alen, som er fastgjort til Næringens *Ørelav*. Næringen kan altsaa synke disse 3 Al., men ikke mere.

Denne nye Maade at fiske paa lærte de nordsjællandske Fiskere af svenske Fiskere ved Anholt. Endvidere blev Lønnestene afskaffet og erstattet med Blyklumper i Form af Halvmaaner eller *Døller*. Dis-

se blev paa Nærnerne bestandig, mens Stenene blev lønnet af, for hver Gang Garnene blev sat. *At give Redskab* hedder det, naar man sætter Nærnerne.

De næste Forandringer blev saa Anskaffelsen af Motor og større Baade. Silden blev solgt pr. Pund og ikke i Ol. Derefter blev Sildemarkederne afskaffet, idet Sildene blev afleveret i Salgsforeninger.

Kartoffelskipperne. Naar Sildefisket var endt, forvandlede nogle af Baadførerne sig til Kartoffelskipper, tog en Mand med, købte en Last Kartoffler og sejlede til København med. Undertiden var de heldige og solgte Ladningen paa kort Tid, men som oftest maatte de ligge i Maaneder inde ved Gammel Strand og sælge Lasten i Smaapartier.

Handelen gik for sig paa følgende Maade. Oppe paa Kajen blev der ud for Baaden stillet et Fjerdingkar Kartoffler som Skilt. Den ene Mand maatte Dagen igennem være ved Baaden for at modtage de Kunder, der ankom, mens den anden var paa Farten for at finde Afsætning hos Grønthandlerne eller for paa en Trækvogn at bringe Kartofflerne omkring i Byen til Køberne.

Under disse Ophold søgte de ældre Kartoffelmænd Selskab med deres Naboer Amagerkonerne paa Amagertorv og Fiskerkonerne ved Gammel Strand. Til Amagerkonerne solgte de Kartoffler, til Gengæld købte de Hvidkaal af dem umiddelbart før Hjemrejsen. Hvidkaalene havde de Bestilling paa hjemme fra Lejet. Fiskerkonerne ved Gammel Strand var altid villige til at sælge dem en Ret Fisk til billig Pris. Endvidere opsøgte de Marskandiserkonerne paa Loppetorget, der gemte de bedste brugte Klæder til deres Venner Kartoffelskipperne. Hos alle disse Koner, der besad en rap Mund og et barsk Ydre, lærte de at kende mange gode Egenskaber, som de siden mindedes med

Glæde. En Kartoffelmand fik engang pludselig en glædelig Overtaskelse, som øjeblikkelig gav sig Udslag i Handling, idet Manden løb hen paa Lopper-torvet, tog en af Konerne om Livet og dansede rundt med hende i alles Paasyn.

I de store Baade er der nede i Agterhuset Køjer til at sove i samt en Komfurgryde, hvor Fiskerne laver Mad og Kaffe, ligesom den tjente til at varme Rummet op. Fra Komfurgryden gaar der et Rør op gennem Dækket et Sted, som kaldes en *Røghat* eller *Røghætte*. Op gennem dette Rør gaar Røgen fra Komfurgryden, men ske kunde det, at Trækket var daarligt, og at der opstod Kulos. Engang laa om Morgen en Par Kartoffelskipperer fra Halsnæs og var kvalt af Kulos.

En Fisker fra Kulhuset vilde en Morgen gøre Ild paa sin Komfurgryde, men fik hele Agterhuset fyldt med Røg. Han havde et forfærdeligt Mas med sin Røghat, men omsider gik det op for ham, at den var forstoppet, og senere fik han opspurgt, at det var en Kartoffelskipperer fra Halsnæs, der havde spillet ham det Puds, men Kulhuskipperen svor paa, at det skulde blive hævnnet. Nogle Aftener efter var Skipperen fra Halsnæs i Byen, og han kom i en løftet Stemning hjem til sin Baad sammen med sine Kammerater. Han skød Lugen til Agterhuset til Side og krøb ned, men stod pludselig i Vand næsten til Skridtet. »Herregud, kom og hjælp mig, min Baad er læk og løbet fuld af Vand!« raabte han til sine Kammerater. Da de kom til Stede, fandt de ham staaende i sin Halvtønde, som Skipperen fra Kulhuset under hans Fraværelse havde fyldt med Vand og sat ned i hans Agterhus paa det Sted, hvor han skulde træde ned.

Naar Landkrabber og Fiskere fra Hjemegnen om Vinteren kom til København, gik de ofte ned til

Gammel Strand for at se, hvorledes Handelen gik, og søgte da ogsaa gerne Kartoffelskippernes Vejledning i den store og fremmede By. Skipperne var villige til at yde deres Bistand, men ske kunde det, at de lavede Løjer med Gæsterne. Til Tider kunde de endda være lidt grove, som da en ung Fisker engang havde tilladt sig at tage en Københavnstur. Han skulde forsørge et Par gamle Forældre og for at klare det maatte han give Afkald paa at tage ud i Verden og se sig om og paa videre Deltagelse i Ungdommens Fornøjelser i det hele. Men nu var han altsaa kommet til København i den Hensigt at faa købt et Klædeskab og bad da en Kartoffelskipper hjemme fra Lejet være sig behjælpelig med dette. Skipperen var meget villig og fulgte ham op til Magstræde, hvor han kunde købe et brugt Klædeskab til en meget billig Pris. Fiskeren aabnede Døren, og det første, han mødte, var en ung Pige, han hilste høfligt paa hende og gik frem i Stuen, idet han fæstede hele sin Opmærksomhed paa hendes Klædeskab. Mens dette foregik, forsvandt Kartoffelmanden skyndsomst, men et Øjeblik efter kom den unge Fisker farende ud, og han var ikke fri for at være lidt gal i Hovedet, for Klædeskabet var ikke til Salg, og den Slags Forretning, som Pigen drev, var ikke noget, han indlod sig paa.

Kartoffelmændene havde ofte rigelig med Fritid; noget skulde de jo være optaget af, undertiden Skarnsreger som den anførte, undertiden Oplevelser af lidt anden Art, som da en Kartoffelmand en Morgen paa Gaden mødte en ham fuldstændig ubekendt Tjenestepige, der gik med en Flødekande i udstrakt Arm. Han syntes, hun saa saa sød ud, og han kunde ikke modstaa Fristelsen, men gik lige hen imod hende, slog Armene om Halsen paa hende og gav hende et Smækkyss. »Er De gal, Mand!« udbrød Pigen forskræk-

ket, »alle Mennesker kan jo se os!« Værge for sig kunde hun jo ikke, for saa havde hun spildt Fløden. Men Kartoffelmanden gik ganske rolig videre, som intet var passeret.

Naar Ladningen var solgt og de forskellige Indkøb besørgede, sejlede Kartoffelmændene atter hjem til Fiskerlejerne, og saa kom Naboerne for at afhente de Hvidkaal og Urtekramvarer, de havde sendt Bud om. Samtidig vilde de gerne høre Nyt, og Kartoffelmændene benyttede da Aftensædet til at spinde en Ende om deres Oplevelser inde i Hovedstaden, og da blev Historier som de anførte fortalt til gensidig Morskab.

Tørfiskene. Om Foraaret saa man i ældre Tid omkring i Fiskerlejerne noget, som gav Fiskernes Haver et Særpræg. Mellem Træer og nedrammede Stifler var der trukket Snore og anbragt Stave, og paa Snorene hang der, Par om Par, Fladfisk til Tørring, mest Sletter, ogsaa kaldet *Fag*. Man fiskede dem paa Flyndergarn, hvoraf de fleste Fiskere havde et lille Antal, nogle dog kun et Par Stykker. Disse Garn satte man fra Smaabaade forskellige Steder i Fjorden. De blev som Regel sat den ene Dag og trukket den anden, eller de stod en Dag over. Der var dengang en saa stor Rigdom af Fisk i Fjorden, at der ofte var 4—5 Snese Fladfisk paa saadan et Flyndergarn i Foraars-tiden, naar man trak det. Stenbidere eller andre Herrefisk spiste man ferske eller solgte en Ret til Naboerne, men Sletterne blev lavet til Tørfisk, som i mange Fiskerhjem udgjorde en væsentlig Del af Føden om Vinteren.

Fremgangsmaaden var følgende. Man skar Fiskenes Hoveder af, skrabede dem lidt og dryssede dem med Salt. Et Døgn efter bandt man dem sammen to og to og hængte dem ud i Haven paa Snore og Staver. Dær blev de hængende i Sol og Vind, til de var knas-

tørre, hvorefter de blev lagt op paa Loftet i store Bunker til Vinterbrug. Man tilberedte dem paa følgende Maade: De blev lagt i Vand en Nat over, hvorefter man kogte dem og spiste dem til Kartoffler og Dyppelse. Eller ogsaa skar man Finnerne af og flaaede Skindet af dem og brunede dem i lidt Fedtelse paa Stegepanden, men nemmest var det dog, naar man, efter at Skind og Finner var fjernet, skar Kød og Ben paa langs i Strimler, som man spiste raa som en Slags Paalæg til Fedtebrødet. Denne Maade at spise Tørfisk paa var meget almindelig. Nogle anbragte deres Tørfisk i et Net oppe i Skorstenen og gav dem en lille Røgning, før de blev lagt paa Loftet. Disse Fisk var særlig velsmagende.

Smaafiskeriet. Foruden Sildefisket, der som tidligere nævnt var Hovederhvervet, drev Fiskerne en Del Smaafiskeri. Der var Perioder om Sommeren, hvor man fiskede Makrel i Kattegat. Makrelgarnene ligner Sildegarnene, men har langt større Masker og mere klejne *Simmer*. Nogle Steder havde flere Fiskere i Forening et Bundgarn. Endvidere var der nogle Selskaber af Fiskere og Jordbrugere, som havde Marsvinegarn og drev Marsvinefiskeri om Foraaret, men de fleste maate nøjes med lidt forskelligt Smaafiskeri, efter som Forholdene passede. Enkelte havde nogle faa Aalruser ude Foraar og Efteraar. De samlede saa Aalene i Hyttefade og solgte dem videre til Forhandlere. Andre Fiskere satte et Par Torskeruser ud. Med Flyndergarn fiskede man Fladfish og Torsk. Begge disse samt til Tider Aal fangede man ogsaa paa Kroge. Om Sommeren var der ogsaa dem, der gik ud paa Grunden med *Glib* og fiskede sig en Ret Aal. Eller de gik ud med *Rejehov* og strøg Rejer. Disse anvendtes til eget Brug og undertiden til Salg, idet man gik ud med en Kurv Rejer og solgte dem pottevis. I Halv-

fjerdserne begyndte Fiskerne at koste *Rejeruser*, særlig i Fiskerhjem længere inde i Fjorden. Disse Rejerfiskere sendte deres Fangst i Kasser til København, hvor de blev solgt ved Gammel Strand.

Hen paa Eftersommeren satte Fiskerne Garn inde paa Grunden efter Skrupper, eller de gik ud og stak dem med Pigkæp i Blegevejr. Undertiden kunde de være heldige at stikke en Pighvar eller at fange en Laks paa Garnene. Laksen blev saa røget og var meget velmagende. I det hele har Fiskerbefolkningen en større Dygtighed i at behandle alt fra Søen, saa det bliver velmagende.

Under Napoleonskrigene kneb det med at faa Salt, men Fiskerne ved Kulhus fremstillede det saa selv af Tang og klarede sig igennem.

Om Vinteren fiskede nogle af Fiskerne Vildfugle paa Andegarn eller skød dem paa Søen. Man var ogsaa undertiden saa heldig at fange dem paa de rigtige Flyndergarn, særlig i Vaager, naar der laa Is paa Fjorden.

Det hændte ogsaa, at Fiskerne om Vinteren gik ud paa Isen og stangede Aal, eller de sad ved en Rende i Isen, hvor de satte Flyndergarn efter Torsk, hvorefter de, som gaar paa Græsset inde paa Fjorden, er særlig velmagende.

Fiskernes Fangst ved alt det nævnte Smaafiskeri var ofte ikke mere, end hvad de selv kunde forbruge eller sælge til Naboerne. Skete det, at Fangsten var større, tog de Fiskekuben paa Nakken eller Trillebøren foran sig og drog ud i Landet eller til Købstæderne og forhandlede det. Men endnu hyppigere var det en enkelt Fisker, der havde større Lyst til Handelen end til Fiskeriet, som købte hele Fangsten og drog af Sted med sig Trillebør og solgte den. Undertiden var det ogsaa Jordbrugere, som købte et Læs Fisk og kørte ud i

Landet med. Den af Marsvinene fremstillede Tran blev forhandlet paa denne Maade.

Fiskernes meste Forbrug fik de i ældre Tid fra Fiskeriet. En stor Del af Vildfuglene spiste Fiskerne selv. Derved fik de ogsaa Fjer at putte i Dynerne. De unge Fiskere begyndte allerede tidligt at samle Fjer og putte i Dynerne og Hovedpuder til Udstyr eller til Køjeklæder paa Søen. —

Undertiden kunde en Stranding give Fiskerne i de forskellige nordsjællandske Fiskerlejer en uventet Bisfortjeneste.

Baade i ældre og nyere Tid har de Fiskere, som havde de største Baade, besørget en Del Fragtsejlads. Saaledes gav i svundne Tider Sejlads med Brænde nogen Fortjeneste. Her ved Kulhuset har Fiskerne stadig haft nogen Nytte af Skoven. I ældre Tid hændte det, at de gik derud og skød sig en Raabuk. Nogle af Fiskerne var Skovarbejdere om Vinteren og benyttede saa Aftensæderne i Hjemmet til at binde Fiskegarn. Om Sommeren gik Fiskerkonerne og deres Børn i Skoven og plukkede Hindbær, som de solgte. Noget gratis Brænde har der ogsaa med Forstvæsenets Tilladelse været at bjerge.

Vodfiskerne. I Firserne begyndte jyske Fiskere at komme ind paa Isefjorden og trække Vod. De blev der Sommeren igennem og sejlede hjem om Efteraaret med en anelig Fortjeneste. Vinteren tilbragte de hjemme i Jylland.

Disse jyske Vodfiskere var en Torn i Øjet paa de nordsjællandske Fiskere, hvis Flyndergarn blev slæbt sønder og sammen, naar de fremmede Fiskere laa og slæbte med Voddene om Natten. Undertiden oversjlede de ogsaa Sildegarnene for Fjordens Fiskere, naar disse prøvede paa at sætte dem inde paa Fjorden.

De gamle Kattegatsfiskere spaaede, at dette Fiskeri

ikke alene vilde udtømme Isefjorden for dens Rigdomme af Fisk, men ødelægge Fiskeriet i Fremtiden, da Voddene tog Smaafiskene med, som Fiskerne siden brugte til Madding paa Kroge, som de satte for Aal. Det synes, som hine gamle Fiskere i nogen Grad har faaet Ret i deres Spaadom.

Omsider begyndt Fiskerne fra Lejerne længere inde i Fjorden ogsaa at drive Vodfiskeri, men om dem sagde Kattegatsfiskerne, at det var ikke virkelige Fiskere, der satte denne Plet paa Standens Ære, det var Landkrabber – Bønderkarle og Dagdrivere – som ikke gad udføre hæderligt Arbejde, og som derfor købte gamle aflagte Baade og kostede sig en Vod, som de laa og slæbede med om Natten, saa de rigtig kunde faa Lejlighed til at ligge og snue om Dagen.

Skønt de gamle Fiskere følte sig i Pagt med Gud, Konge og Fædreland, udtalte de dog det Ønske, at Fanden eller Tyskerne vilde tage Vodjyderne. Saa var man da af med dem! Men kom de sammen med dem, fik de en Ret god Fisk til Foræring og gjorde saa Vodjyderne andre Tjenester til Gengæld, og naar de nybakte Vodfiskere inde fra Fjorden kom til Kulhuset med Mønt paa Lommen og slog et større Slag paa Kroen, lod Kulhusfiskerne sig beværte af dem, men fik undertiden ogsaa Haan i Tilgift.

Modstanderne af Vodfiskeriet samlede Underskrifter paa et Andragende om at faa standset det forhadte Vodfiskeri. Der kom da ogsaa senere Bestemmelser, der satte visse Grænser for dette Fiskeri.

Vodfiskeriet drives endnu af Fjordens egne Fiskere, og da det foregaar inde paa Fjorden, er det ofte gamle Baade, som anvendes. I disse Baade er der anbragt en Dam, hvori Fangsten slippes ned. Man tager saa Fiskene op af Dammen med *en Kejs* (en Ketsjer).

Vodden er et Redskab, som kastes ud og synker

ned paa Havbunden, men er fastgjort til Baaden ved Hjælp af lange stærke Liner. Baaden ligger saa og driver for Vinden med Vodden efter sig. En Gang imellem bliver Vodden halet ind af de to Mænd, som udgør Besætningen paa en Vodbaad. Indholdet bliver tømt fra Vodden ned i Lasten, og derefter frasorterer Fiskerne den Del af Fangsten, som de ønsker at benytte, putter dem ned i Dammen og kaster Resten over Bord, hvorefter Vodden atter kastes ud til et nyt Dræt.

Dette Fiskeri foregaar mest om Natten. Om Dagen hejses Vodden op i Baadens Rigning for at blive tørret. En Vod er af grovere Garn og vedligeholdes godt med Tjære ligesom Aaleruser, Torskeruser og Bundgarn, mens Rejeruser, Sildenærner og Flyndergarn bliver *barkedede*, d. v. s. kogt i en stor Kedel med Vædske af Egebark eller Birkebark, hvad der styrker Garnene. Marsvinegarnene bliver hverken tjæret eller barket.

Jævnside med Vodfiskeriet drev man Krogfiskeri efter Aal. Som tidligere omtalt blev den i Vodden fangede Smaayngel samt de smaa Fisk, som kaldtes *Smørbyttinger*, sat levende paa Kroge for at tjene som Lokkemad for Aalene. Krogene blev trukket fra en Jolle, hvori der var en Dam. I denne slap man straks de levende Aal ned. De Aal, som var døde paa Krogene, spiste Fiskerne selv eller afsatte dem til en billig Pris, straks de kom i Land. Fangsten i Dammen blev ved Lejlighed kejsset op og solgt til Fiskegrosserere.

En Del selvdøde Fisk, Aalekvabber og lignende, har Isefjordens Vodfiskere fundet Anvendelse for til deres Høns, Ænder og Svin.

Foruden det ovenfor skildrede Fiskeri med Vod har Fiskerne fremstillet *Agnvod*, som er beregnet til

at fange Agn med. Denne Agn benytter de selv, eller de sælger den til Fiskere, som driver Krogfiskeri i stor Stil. Nogle af Fjordens Fiskere sejler nemlig ud i Kattegat og fisker Torsk paa Kroge om Vinteren.

Tungefiskeriet. I Firserne begyndte Fiskerne om Foraaret at fiske Tunger inde paa Isefjorden. Fangsten afsatte de til Købmændene paa Lynæs og Hundested, som eksporterede Tungerne til Udlandet. Til dette Fiskeri anvendte Fiskerne de gamle Flyndergarn, der blev betydelig forbedret, ligesom deres Antal blev forøget.

Unge driftige Fiskere fra de forskellige Fiskerlejer nærmest Kattegat kostede i disse Aar store moderne Baade og Masser af Garn og drev Tungefiskeri ved Anholt om Vinteren. Det var et farefuldt Fiskeri, der ved flere Lejligheder krævede Menneskeliv.

Fremgangsmaaden ved dette Fiskeri var følgende. Paa disse store Baade var der en Besætning paa fem Mand, som hver havde 2 Stil Garn. Der skulde 10–12 Garn til *et Stil*, og hvert Garn kostede 11–12 Kr. Naar Baaden sejlede ud til Anholt med sin fem Mands Besætning, havde de det ene Stil Garn, 50–60 Stk., med og satte dem den ene Dag, mens de trak den næste eller ogsaa lod dem staa en Dag over. De blev trukket paa en medbragt Jolle. Var det for stærk Sø til at sætte Jollen i Vandet, maatte Garnene staa, til der blev Lejlighed. Man kunde nemlig ikke trække disse klejne Garn fra den store Baad.

Naar Garnene var trukket, sejlede Fiskerne hjem og afsatte Fangsten, afleverede de vaade Garn og sejlede ud igen med det andet Stil Garn. Det var ældre Fiskere, Koner og Børn, som modtog og opklarede de vaade Garn. Taksten for dette Arbejde var 33 Øre pr. Garn, men saa sad der altid en Del forskellige Fisk, som ikke var plukket af, da det kun var for

Tungernes Skyld, Fiskerne drev dette Fiskeri. De Fisk, som ikke var plukket af, blev anvendt i Husholdningen eller solgt, hvorved de, der opklarede Garnene, skaffede sig en lille Biindtægt.

Rokker, Kuller, Søpindsvin og sjældne Havplanter var noget, som Befolkningen inde ved Isefjorden ikke før havde set.

Dette Vinterfiskeri gav saaledes Arbejde og Fortjeneste til baade unge og gamle, men det krævede ogsaa sine Ofre. Natten til d. 2. Marts 1888 opstod der en orkanagtig Snestorm med vedvarende Frost og Sne, saa der lagde sig Is over Garnene. En Del af Fiskerbaadene søgte under Stormen Ly ved Anholt. Fiskerne kom hjem til Nordsjælland om Bord paa en Damper, først seks Uger efter kom de ud og fik deres Baade, men de mange Hundrede Garn, de havde, var ødelagte.

En ung Fisker fra Halsnæs, kaldet *Thors Lars Olsen*, vandt i disse Aar Ry for sit Vovemod og sine store Fangster af Tunger, men til sidst satte han Livet til. Han og en anden ung og driftig Fisker fra Lynæs fik i Forening en ny moderne Baad, der med et Slag gjorde deres Navne kendte. Men saa en Dag i Foråret 1898 kom kun den ene af dem hjem med kun een af Besætningen. Thors Lars Olsen og to Mænd af Besætningen var slaet ned med Jollen i den stærke Sø, da de var i Færd med at trække de sidste Garn. Ved endnu flere Lejligheder gik der Menneskeliv tabt under dette Fiskeri, som ophørte sidst i Halvfemserne.

De unge og driftige Fiskere, som her havde vist sig som Foregangsmænd, hører til det Slægtled, som brød med Fortiden og førte Fiskeriet frem til det Standpunkt, det har i Nutiden.

Ved Begyndelsen af dette Aarhundrede oprandt der en ny Opgangsperiode for Sildefiskeriet. De gamle

Sildegarn blev gjort dybere og deres Antal forøget. De store Baade blev forsynet med Motorer. Not og store Bundgarn blev anskaffet, og de saaledes udrustede Fiskere tjente under Verdenskrigen Formuer, hvis Størrelse for de foregaaende Slægtled vilde have lydt som et Eventyr og for deres eget Vedkommende virkeliggjorde deres dristigste Forhaabninger. Men Skilddringen heraf hører den nyeste Tid til og ligger ikke for her.

Marsvinefisket. Om Foraaret naar Sneen var af Jorden, kom Marsvinene ind i Isefjorden, Marsvinefisket tog sin Begyndelse og varede et Par Maaneder, indtil Marsvinene gik ud paa de store Vande igen.

Dette Fiskeri foregik paa følgende Maade. Man sætter et Marsvinegarn, som bestaar af en lang Rad og et Hovedgarn for Enden af den. Marsvinene følger saa Raden, til de kommer ud og løber fast i Hovedets Masker. Et saadant Garn er det kostbareste af Fortidens Fiskeredskaber.

Der er som Regel to eller tre Mænd, Jordbrugere og Fiskere, der i Forening ejer et saadant Marsvinegarn. Naar en Mand dør, køber en anden hans Part, og naar et Stykke af Garnet er opslidt, bliver det fornyet. Paa den Maade kan et saadant Garn bestaa gennem flere Generationer. Der findes her ved Kulhuset et Marsvineselskab paa tre Mand med et Garn, hvis Oprindelse gaar saa langt tilbage i de henfarne Slægter, at Begyndelse ikke mere lade sig paavise.

Naar Marsvinegarnene bliver sat i Vandet, er en Del Fiskere samlede for at hjælpe til. Bagefter samles de om Aftenen i en af Marsvinefiskernes Hjem og faar en bedre Aftensmad. Siden faar de tildelt hver et Par Potter Tran for deres Ulejlighed. Et Par Marsvinefiskere kan saa siden selv besørge Røgtningen af Garnet, som bliver staaende, til Marsvinefisket er endt.

Marsvinenes fede Spæk bliver skaaret i Smaastykker og derefter kogt til Tran i en stor Kedel. I Fortiden blev en Del af denne Tran anvendt til Belysning. Undertiden kan det ske, at en Stør gaar i Marsvinegarnet, dens Kød er meget velsmagende. Alle andre Fisk gaar igennem dette Garns store Masker.

Naar Spækket er skaaret af Marsvinene, bliver Rådene enten kastet bort eller brugt til Hønsføde. I tidligere Dage blev de en Tid her ved Kulhuset anvendt i Husholdningen. At man fandt paa det, gik saadan til. Hans Holstener, ogsaa kaldet *Tyskeren*, var Vejmand og Skærveslager og havde i sine unge Dage opført et lille Hus af raat tilhugne Kampesten. Som ældre Mand sad hen en Dag i Husets eneste Stue sammen med sin Ven, *Grønlænderen*, og delte en Flaske Brændevin. Tyskeren klagede over de sløje Tider. Før var det da til at skyde en Raabuk i Skoven, men nu var der ikke ret mange tilbage, og de faa, der var, passede Forstvæsenet saa forbandet godt paa.

Grønlænderen var af den Mening, at Tiderne ikke var saa sløje, som Folk gjorde dem til, men man forstod bare ikke at udnytte Naturens Rigdomme. »Ser du,« sagde han, »oppe paa Grønland spiser vi baade Hvaler og Sælhunde, men her spiser Marsvinefiskerne ikke engang Kødet af Marsvinene, men smider det væk som andre Aadsler eller bruger det til Hønsføde. Og saa er Forholdet det, at der af disse Marsvinerade kunde blive Masser af dejlige Bøfstege.«

Saadan en Ret kunde Tyskeren, som han kunde bande, nok lide at smage. Forsøget blev gjort. Grønlænderen skaffede Marsvinebøffen, og Tyskerens Kone stegte den ude i sit Køkken, mens der inde i Stuen sad et forventningsfuldt Selskab bestaaende af Tyskeren, Grønlænderen og følgende indbudte Gæster: Kludekræmmerparret, Svenske-Jens Peder, Svenske-Hanne

samt Fynboꝝ Jens oppe fra Fattighuset. Omsider kom Bøffen paa Bordet, og ledsaget af medbragte Snapse blev den nye Ret fortæret under megen Anerkendelse. Og da disse fattige Mennesker skiltes, var det under Indtryk af, at de for en Gangs Skyld havde deltaget i et virkeligt Festmaaltid.

Dette Gilde blev i de følgende Dage Samtaleemnet i Omegnen. Nogle rynkede paa Næsen, men flere af Fiskerne, som til Tider havde smaat med Sulevarer, havde egentlig nok Lyst at forsøge, men nærede samtidig Frygt for at blive sat i Rang med det internationale Selskab i Tyskerhytten. Men saa skete det, at en anset Mand, *Rasmus Hansen* paa Skaaningegaarden, vovede Forsøget og lod sin Kone stege sig en Marsvinebøf. Den smagte ham udmærket, nu kunde andre ogsaa være bekendt at spise denne Ret, og saadan gik det til, at Marsvinebøf blev Moderet ved Kulhuset.

De Marsvin, hvis Kød anvendtes til Bøf eller Frikadeller, skulde være fanget levende og slagtet, saa Blodet var kommet af Kødet. Derefter fjernedes det fede Spæk samt Sener og lignende, hvorefter Kødet blev skaaret i Smaastykker, som lagdes i Kærnemælk for senere at blive tilberedt som andet Kød.

Marsvinefiskeriet, som for Aarhundreder siden og op gennem Tiden har været drevet her paa Fjorden, er efter Verdenskrigen helt nedlagt.

Fra Fiskerlivet hjemme i Lejet. I den tidlige Morgenstund løb Fiskerne til Stranden. Det var meget praktisk at foretage denne Tur saa tidligt som muligt, thi da laa de gamle Kællinger endnu under Dynen. Hvis en gammel Kone var det første, Fiskeren mødte paa Turen, varslede det Uheld, og han kunde ligesaa godt vende om med det samme og lægge op for den Dag.

Fiskerne sagde sædvanlig, at de skulde ned og se

til Baaden, men den virkelige Grund var den, at de ligefrem ikke kunde faa Frokosten — saltet Sild og Kartofler — ned, før de havde været nede ved Stranden og nydt den friske Søluft.

Nogle havde Bøsser med og tog ud paa Skydejollen og skød Vildfugle, andre gik langs Strandbredden for at finde anskudte Fugle og andre Ting, som var drevet i Land, eller de sankede Tang til at lægge paa Kartoffelkulerne, strø under Grisen eller til at tætte Rygningen af Huset med.

Nogle af Fiskerne havde en lille Hemmelighed nede ved Stranden, som nok kan røbes nu, da det hører en svunden Fortid til. De havde en lille Lærke, som laa godt gemt i Baade, Hyttefade eller Tangbunker. I al Gedulghed blev Lærken taget frem, og vedkommende fik sig en lille Morgendram. Undertiden kunde det ske, at en anden Fisker havde opdaget Skjulestedet og tømt Flasken. Saadan en Tyv blev forbandet med mange og slemme Eder, men man yndede ikke at gaa til de kloge Koner angaaende saadanne Smaatyverier. Den bestjaalne Fisker forstod at klare sig paa anden Maade. Han gik hjem, fremdrog af sine Gemmer en arvet Nøgle og en arvet Salmebog. Nøglens Kam blev stukket ind i Salmebogen, og denne blev omhyggelig omvundet med Garn, saa Nøglen ikke kunde glide ud. Fiskeren og en anden Person løftede nu Salmebogen ved at stikke en Finger ind under hver sin Side af Nøglens Haandtag. Derefter nævnede man Navnene paa alle mistænkelige Personer, og traf man endelig Tyvens Navn, begyndte Salmebogen at røre sig. Hvis den saaledes udpegede Person ikke var villig til at sætte Fingeren paa Øjet og bede Fanden slaa til, hvis han ikke var den skyldige, opfattedes det som et sikkert Bevis paa, at han virkelig var Tyven, og Sagen afgjordes som Regel med, at han fik et Par Øretæver.

Naar Frokosten i Fiskerhjemmet var indtaget, gik Resten af Dagen og Aftensæderne med Arbejde paa Fiskeriredskaberne. Børnene lærte tidligt at deltage i dette Arbejde, og i ældre Tid, før man kunde købe maskinspundet Bomuldsgarn, maatte Fiskerkonerne selv spinde Hørgarnet paa deres Rok.

Hvis der var unge Fiskersønner hjemme, der havde faret til Søs, men for Tiden var uden Hyre, gik de som Regel og kedede sig om Vinteren. Aftentimerne fordrev de ved at holde Stævnemøder med Omegnens Piger eller ved at sidde og fremstille Modeller af Skibe, de havde været forhyret med. Disse smaa Fartøjer blev saa opstillet til Pryd i Hjemmene. At bestille noget rigtigt hjemme havde disse unge Sømænd sjældent Lyst til. De længtes efter den store Verden derude og var ofte en Torn i Øjet paa de unge mandlige Landkrabber i Egnen.

Fiskernes økonomiske Forhold. Fiskerbefolkningen maatte næsten altid nøjes med smaa Midler i det daglige Liv, thi hvis de pludselig fik en god Fortjeneste, havde de enten Gæld paa Baade og Redskaber eller Planer om Anskaffelse af slige Ting, og det slugte næsten altid Hovedparten af Fortjenesten.

I Husholdningen blev kun anvendt faa Penge. Man spiste en Masse fersk Fisk og Kartofler, kogte Suppe paa Aal og Aalekvabber, skar Leveren ud af Ulkene og kogte. De var meget velsmagende, og man sagde, at en Lever havde samme Næringsværdi som Blommen i et Æg. Om Vinteren havde Fiskerne den saltede Sild, Tørfisken og Kartoflerne at falde tilbage paa.

Lidt Penge skulde der dog til, og det kneb ofte med at skaffe dem. Som de tre nødvendigste Ting, der skulde købes i et Fiskerhjem, regnede man følgende: Mandens Skraatobak, hans Snapse til Maden

og Brød til hele Familien. Fiskerne sagde selv, at det var værre at undvære Skraatobak end Snaps og Mad. Var Tiderne sløje om Vinteren, saa de hverken havde Penge eller Kredit længere, og den sidste Skraa var brugt, løb Manden Huset rundt og eftersaa alle Lommer og Gemmer for om muligt at finde en gammel Skraa, og naar han saa havde søgt forgæves overalt, løb han op paa Loftet og trævlede en Stump tjæret Tovværk op og lavede sig af dette en forloren Skraa. Men under disse Forhold var Fiskerne tavse, utilnærmelige og i det hele i yderst slet Lune.

Men naar Nøden var størst, var undertiden Hjælpen nærmest. Det kunde ske, at Konen fik en nybæret Høne, saa hun kunde undvære et Par Æg, som Manden gik til Høkeren og købte Skraatobak for. Saa var han atter i sit gamle Humør og forstod at skatte, hvor rart det er for en Mand at have en flink og hjælpsom Kone ved sin Side i vanskelige Tider.

Engang i Begyndelsen af Sildefisket havde en Baadebesætning været saa heldig at faa nogle Makreller i Sildegarnene. Fiskerne delte Fangsten for at faa hver en Ret med hjem til Middagsmaden, men den ene af Hælvtenmændene solgte sin Part for at faa Penge til Skraatobak. Hans Kone, der var Vidne til dette, blev meget harmfuld, thi hun havde en stor Børneflokk og et tomt Spisekammer. Da de saa kom hjem, satte hun kogte Kartoffler og Salt paa Bordet til Manden, idet hun satte Knoerne i Bordet for Næsen af ham og sagde: »Væsgo — gu — Kaa'!! — Nu — ka — Du — nøjes — med de'!« Da saa Manden var gaaet til Stranden, gik hun hen til en Nabokone og fik en Sjat Mælk til at lave Meldyppe af, og heri dyppede hun og Børnene Kartofflerne. Den Mand, her er Tale om, var iøvrigt ædruelig og bragte ellers altid Fortjenesten med hjem.

Klipfisk og saltet Torsk. I ældre Tid lavede Fiskerne selv Klipfisk af Torskene. De blev saltede, pressede og tørrede, og om Efteraaret saltede man en Del Torsk ned i Baljer. Dette sidste gør enkelte endnu, men det første er vist gaaet helt af Brug, hvad der er beklageligt, da det undertiden sker, at Fiskerne om Foraaret faar en Masse Torsk i Bundgarnene, som de ikke altid kan faa afsat, men kaster dem i Søen igen eller sælger dem for nogle faa Øre pr. Pund.

Som Udtryk for Tidens smaa Forhold skal nævnes endnu et Par Træk. Om Vinteren, naar det kneb med Skillingerne, drak baade Fiskerfamilierne og andre Smaafolk *Agernkaffe* og *Slaaenvin*. Det sidste var en udmærket Drik, der blev lavet af de modne Slaaen, efter at de havde faaet Frost.

Til Fyld til Sengeklæderne blev ofte anvendt *Dulmor* (Kæruld), som blev plukket i Moserne. Endvidere sankede Kvinder og Børn med stor Omhu de Fjer, som Gæssene i Fældetiden tabte paa Markerne og især ved Moserne. Om Vinteraftenerne sad man og rev Fjer, altsammen for at faa noget at fylde Dynerne med.

Blandt Nutidens Mennesker er det Skik at give en Masse Penge ud til Legetøj til Børnene, Legetøj, som siden ofte ligger itubrudt til Uryd i Hjemmet. Anderledes var Forholdet med Fortidens fattige Fiskerbørn. Vilde de have Legetøj, maatte de selv forfærdige det. Naar den lille Fiskerdreng skulde ud at tjene som Vogterdreng, skar han selv et Piskeskaff og slyngede sig en Piskesnært af *Skættefaldsgarn*, som det groveste Produkt af Hørplanten kaldtes; bedre var *Blaargarn* og allerfinest *Hørgarn*.

Han lavede selv sine Baade, syede Sejl til dem og stod med berettiget Stolthed og saa dem sejle hen over Tørvemosens Vand. Undertiden skar han sig

en Flok Køer af Pinde og bygged et lille Hus til dem, eller han lavede et lille Vogterhus til sig selv.

Den Tids Dreng passede med Omhu paa deres Legetøj, thi de forstod, at det repræsenterede et Arbejde. Naar Drengen blev til Mand, lærte han at forarbejde mange af sine Brugsgenstande, og han følte deres Værdi i Forhold til det Besvær, det havde kostet ham.

I de lange Vinteraftener sad Fiskeren og bandt sine Fiskergarn. Langsomt, Maske efter Maske, blev de til. De repræsenterede et Arbejde, og han behandlede dem siden med samme Omhu som Kvinderne deres hjemmelavede Tøjvarer.

Naar Fiskerne efter mange og lange Afteners Flid og Møjsommelighed havde bundet et Sildegarn, blev det *redt*, d. v. s. der blev sat Simmer om det. Paa *Undersimmen* blev med bestemte Mellemrum sat et *Stenbaand* til Anbringelse af de Sten, som under Fiskeriet skulde holde Undersiden nede under Vandet. Paa *Oversimmen* blev syet Flor paa. Paa hver Ende af *Florsimmen* var anbragt et *Navneflor* af Flodholt eller Piletræ. I dette havde Fiskeren skaaret sit Navn, Bopæl og Aarstal.

Disse Sildenærner var Fiskerens Glæde og Stolthed. Han var omhyggelig med efter Brugen at faa dem tørret, barket og bødt, hvorefter de blev anbragt i Række oppe undet Hanebjælkerne paa Loftet. Hvis han en Dag følte Tvang til Adspredelse, kunde det hælde, at han gik op paa Loftet og gik Rækkerne igennem. Det var med inderlig Glæde og Tilfredshed, han iagttog, hvor pænt Maskerne stilede, og at der ingen Løbemasker var. Samtidig dukkede gamle Minde op. Der var Sildenærner, som hans forlængst afdøde Fader havde bundet, andre havde han selv bundet, dengang han endnu opholdt sig i sit Barndoms-

hjem, og andre havde han forfærdiget den Vinter, han blev gift og sad i sit nye Hjem. Saaledes havde hver enkelt Sildenærne sin Historie. Kom der en anden Fisker og aflagde et lille Besøg, kunde de jo ikke som Landmændene gaa ud i Stalden og se paa Kreturet, i Stedet for gik de op paa Loftet for at se paa Sildenærnerne, og naar de gik Rækkerne igennem, kunde det hænde, at Ejeren drog en af Nærnerne frem, idet han fortalte, hvor mange Ole Sild der havde været paa den, dengang han havde det store Sæt til Bundsætning ude ved Sjællands Rev, eller dengang han var ude til Drivning ved *Vajeren* (Vager, Sømærke).

Naar Sildenærnerne til sidst havde udtjent, hang de ofte paa Loftet som en Art Museumsgenstand. Hvis de saa i Nødsfald blev taget i Brug, men gik tabt, kunde en Fisker tage sig det meget nær, thi for ham var det et Stykke Historie, der gik tabt. Engang havde en yngre Fisker paa Halsnæs under en Storm i Kattegat mistet en Del Sildenærner. Hans gamle Fader stod nede ved Stranden, da Sønnen kom og bragte ham dette Budskab. Den gamle Fisker stod en Stund tavs og bedrøvet, men for saa uden at tage Hensyn til, at der var andre til Stede, hen og gav Sønnen et Par varme Lussinger, idet han udbrød: »Gaa saa hjem paa Loftet og hent nogle andre!«

Nutidens Fiskere køber deres Sildenærner paa en Netfabrik, de laver dem ikke selv, og derfor bliver Garnene heller ikke paa samme Maade som før i Tiden en Del af deres Liv. —

Og saa en lille Historie til sidst. Engang var to Fiskere, *Lars Kregme* og *Jens Nielsen*, sejlet til Jylland. Jyderne kom da og spurgte, hvor de Folk var fra, Lars Kregme følte det, som havde han betraadt et fremmed Rige, og med en flot Haandbevægelse i Retning af Sjælland udbrød han: »Vi er helt ovre fra Danmark!«

NOTER

¹⁾ *Hillerød By*, udg. af Frederiksborg Amts hist. Samf. 1925, Side 156 ff. — ²⁾ Axel Garboe: *Skuespiller, Færgemand og Digter. Frederiksborg Amts Avis*. 23. Dec. 1938. — ³⁾ Jfr. Knud Klem: *Helsingørs Færgelav i Fra Frederiksborg Amt 1935* S. 3 ff. — ⁴⁾ Jfr. Laurits Pedersen: *Helsingør i Sundtoldstiden*, Kb. 1926—29, I. S. 427. — ⁵⁾ Jfr. forannævnte Værk I. S. 383. — ⁶⁾ Jfr. forannævnte Værk I. S. 385. — ⁷⁾ Jfr. forannævnte Værk I. S. 449. — ⁸⁾ *Frederiksborg Amts Avis* 29. Dec. 1934. — ⁹⁾ Anders Uhrskov: *Dagligt Liv (Nordsjællandsk Folkeliv V.)*. Køb. 1924, S. 205 ff. og P. Petersen: *Gamle Folk fortæller. (Hillerød By* S. 275 ff.) — ¹⁰⁾ Anders Uhrskov: *Hillerød Handelsstandsforening 1883—1933*, Hill. 1933, S. 9. — ¹¹⁾ Jfr. Anders Uhrskov: *Et nordsjællandsk Husmandshjem i Fra Frederiksborg Amt 1922* S. 71 ff. og samme: *Nordsjællandsk Folkemuseum. Det gamle Husmandssted*. Hill. 1925. — ¹²⁾ *Nordsjællands Venstreblad* 11. Nov. 1936. — ¹³⁾ Jfr. N. Nielsen: *Fogedgaarden i Tisvilde i Fra Frederiksborg Amt 1936* S. 78 ff. — ¹⁴⁾ *Nordsjællands Venstreblad* 4. Juli 1935. — ¹⁵⁾ *Nordsjællands Venstreblad* 24. Dec. 1932. — ¹⁶⁾ *Nordsjællands Venstreblad* 24. April 1936.

Kronprins Frederiks Bro. Kilder: Nikolay Jonge: *Kongeriget Danmarks chorographiske Beskrivelse*, Køb. 1777, Horns Herreds Landboforening 1863—1913, Køb. 1913, *Frederiksborg Amts Avis* 27. Okt. 1935 og *Nordsjællands Venstreblad* 30. Okt. 1935.

Billederne Side 93, 95, 100 og 101 er fra *Nationalmuseets Billedsamling*.

Trykfejl: S. 63 Linje 7 f. o. staar 1829. Læs 1729.

INDHOLD

	Side
Samfærdsel	6
Kørsel — Kronprins Frederisk Bro	
Torveliv i Helsingør og Hillerød	29
Frugtsalg — En Torvedag i Helsingør — Torvekørsel til Helsingør og Hillerød — Torvehandelen i Hillerød	
Handelsfolk	56
Forskellige Arter af Prangere — Slagtere — Fiskehandel — Smaahandlende	
Haandværkere	71
Murere — Brønde og Brøndgravning — Tømrere — Snekkerliv — Smede — Vævere — Skræddere — Skomagerliv — Træskomand	
Fiskeri og Fiskerliv	121
Tisvildeleje — Hundested — Kulhusene	
Noter	175

B I L L E D E R

	Side
Omslaget: Tofte Kilde i Tibirke, Tegning af Kr. Kongstad.	
Titelblad: Smedie i Blovstrød.	
Det gamle Raadhus i Hillerød	9
Slotsgade o. 1870, Hillerød	15
Slotsgade 36, Hillerød	17
Sundby Færge 1805	21
Kronprins Frederiks Bro 1868	23
Kronprins Frederiks Bro under Højvande	24—25
Den nye Kronprins Frederiks Bro indvies	27
Den søndre Havnemole, Helsingør	31
Havnepladsen, Helsingør	33
Hjørnet af Brostræde og Strandgade, Helsingør	35
Bramstræde, Helsingør	37
Hilligsøes Ejendomme, Helsingør	39
Stengade, Helsingør	41
Torskehotellet, Helsingør	43
Den gamle Latinskole, Helsingør	45
Kystbanehotellet, Helsingør	47
Ejendom ved Svingelport, Helsingør	49
Parti fra Torvet, Hillerød	51
Hjørnet af Torvet og Helsingørsgade, Hillerød	53
Gammelt Gæstgiveri, Hillerød	55
Hjørnet af Torvet og Slotsgade, Hillerød	57
Parti fra Torvet, Hillerød	50
Parti fra Slotsgade, Hillerød	61—63
Parti fra Fisketorvet, Hillerød	65—67
Postvogn i Hillerød	69
Kongens Glæde 1—V	73—81
Halmbød i Huseby	83
Lille Ravnebjerghus nedrives	85
Lille Ravnebjerghus genopføres	87—89
Tækkemanden arbejder	91
Lokkeruphuset, Tikøb Sogn	93
Hus af omvendt Baad, Skuldelev	95
Hus i Torup	97
Gaard i Stavnsholt	98
Hus i Farum	99
Knardrupgaard, Ganløse Sogn	100
Stenløse Præstegaard	101
Hus i Store Lyngby	102
Smedie i Blovstrød	103
Smedie i Store Lyngby	104
Smedie i Hanehoved	105
Smedie i Lavø	106
Ringen lægges om Hjulet	107
Skørsaven files	108
To Koner faar sig en Snak	109
Fisker i sin Baad	129
Fiskere og Fiskerhus	137